DÜNYA KLÁSİKLERİ

TOLSTOY

Hayatı
Sanatı
Eseri

VARLIK YAYINLARI

TOLSTOY — DÜNYA KLASİKLERİ

Varlık Yayınları, sayı 864
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır.
Ocak, 1962

HAYATI VE SANATI

H A Y A T I

Tolstoy'un hayatı üç büyük devreye ayrılabilir. Birincisi 1828 yılından 1851 yılına kadar uzanan çocukluk ve gençlik devresidir. 1851 yılında başlayıp 1874 yılında sona eren ikinci devrede, Tolstoy ünlü bir romancı, parlak bir sosyete adamıdır. Üçüncü devre, 1874 yılında büyük bir ruh kargaşalığıyla başlar, sonra yavaş yavaş aydınlığa, umuda doğru gider. Düşünceleri de, hayatı da köklü bir değişikliğe uğrar bu devrede. Doğup büyüdüğü çevre, toplumsal durumu göz önüne getirildiği zaman, bu son yılların Tolstoy'u insanı şaşırtır. Ama bu köklü değişikliğin ilk tohumları ta gençliğinde, hattâ çocukluğundadır. Öyle ya, daha beş yaşındayken, "hayatın bir eğlence değil, ağır bir iş olduğunu" duymuştu içinde. Beş yaşındaki Tolstoy'un böyle düşünmesinde şaşılacak birşey yoktu.

Tolstoy, 28 ağustos 1828'de İasnaya-Poliana'da doğdu. İasnaya-Poliana, Moskova yakınlarında büyük, zengin bir mülktü, yedi yüz köle çalışırdı içinde, Tolstoy'larındı, Rusya'nın en büyük, en ünlü, en köklü ailelerinden biri olan Tolstoy'ların. Tolstoy'un babası, Büyük Piyer devrinde Türkiye elçiliği görevinde bulunmuş, önemli bir atanın çocuğuydu. Kendisi ise, Rusya'yı Napoléon'un zulmünden kurtaran 1812 - 1813 savaşında albay olarak savaşmıştı. Tolstoy'un annesi ise Bolkonski ailesinden bir prensesti; Tolstoy, Bolkonski'lerle ilk Rus prensi Riomik'in ailesine akraba oluyordu. Böyle bir debdebe, böyle bir zenginlik içinde açtı gözlerini. Ama bunlar daha çocukluğunda bile mutluluğu sağlıyamadı Tolstoy'a. Daha üç yaşına bile gelmeden, annesini yitirdi. Hiç birşey hatırlıyamıyacaktı annesinden. Babası tok gözlü, sevimli, şakacı, toprakları üzerinde yaşıyan bir insandı. Ama Tolstoy onu da fazla tanıyamıyacaktı. Adamcağız öldüğü zaman, Tolstoy daha dokuz yaşındaydı. Beş kardeştiler. En küçükleri sonradan

rahibe olacak bir kız, ötekiler erkekti: Serj, Dimitri, Nikola ve Lev Tolstoy. Beş kişinin beşini de iki arkaba kadın büyütecekti. İkisi de son derece iyi yürekli, son derece dindar, son derece candan kadınlardı. Tatiana teyze uzak bir akrabaydı. Bir zamanlar Tolstoy'un babasını sevmiş, sevgisine karşılık da görmüş, ama sonra bir kenara çekilmeyi daha uygun bulmuştu. Çocuk Tolstoy üzerinde büyük etkileri oldu bu kadının, herşeyden önce sevmeyi, en geniş anlamıyla sevmeyi öğretti ona. Aleksandra teyze ise herkesin yardımına koşan, yoksulların elinden tutan, zamanını ermişlerin hayatlarını okumakla, çocuklara dinle ilgili masallar anlatmakla geçiren bir kadındı. Onun da büyük etkileri oldu Tolstoy üzerinde. Daha küçücük bir çocuktu ama kendini birazcık mutlu buldu mu, hemen mutlu olmayan insanları hatırlar, ağlamıya başlardı. Atının boynuna sarılır, canını acıttığı için ondan özür dilerdi. Birtakım hikâyeler uydurur, kendi hikâyelerine kendisi ağlardı.

Babası öldüğü zaman Moskova'daydı. Bundan sonra bir zaman İasnaya-Poliana'da kaldı. Sonra da Kazan'a götürüldü. Bir özel öğretmenin yardımıyla üniversiteye hazırlandı. 1824 yılında, on beş yaşında Kazan üniversitesine girdi. Başarılı bir öğrenci olmadı. Nikola üniversitesini bitirmişti. Geri kalan üç kardeş için: "Serj ister ve başarır. Dimitri ister ama başaramaz. Lev istemez de, başarmaz da." diyorlardı. Ne olursa olsun, Tolstoy üniversiteye girdi. Bu sıralarda Doğu'ya büyük bir ilgi duyuyordu, bunun için ilkin Arap ve Türk dilleri bölümünü seçti. Sonra hukuk okumayı daha uygun buldu. Ama on dokuzuna girdiği zaman, okuduklarını kısır ve boş buluyor, üniversiteyi bırakıyordu. Çocukluk günlerinin dindar Tolstoy'u da değildi artık. 1874 yılına, hattâ ölümüne kadar sürecek olan kararsız, sallantılı, inişli çıkışlı hayat başlamıştı. Aynı yıl içinde hem "storik" olup kendi kendine bedensel işkenceler yapıyor, hem "epikürcü" olup bütün bütün bedensel hazlara dalıyordu. Bu arada durmadan da kendi kendini inceliyordu. Bazı bazı iyilik rüyalarına kapılıyor, arabasını satıp parasını yoksullara dağıtmak, uşaksız yaşamak istiyordu. Herkesçe beğenilmeye, herkesin hoşuna gitmeye de can atıyor, ama kendini yakışıklı bulmadığı için bunu imkânsız görerek üzülüyordu. Bu arada, Jean-Jacques Rousseau'nun *Confessions*'unu, *Emile*'ini okudu. "Rousseau'ya tapıyordum. Res-

mini bir madalyon içinde, kutsal bir resim gibi boynumda taşıyordum," diyecekti ilerde. İlk felsefe denemeleri de Rousseau üzerinde açıklamalar olacaktı.

Üniversiteden bıkıp da 1847 yılında ilgisini kestikten sonra, baba ocağına, İasnaya-Poliana'ya geldi. 1851 yılına kadar kaldı burada. Böylece, halkla yakın bağıntıları oldu. Halka yardımda bulunmak, iyilik etmek, onu eğitmek eğilimi başladı içinde. Ama bu eğilim de sürekli olmadı. Sabrı çabuk tükendi. Zaten bir takım güçlükler içindeydi, alacaklıları sıkıştırıp duruyorlardı. Kurtuluşu orduda gördü. 1851'de Kafkasya'ya gidip orduya katıldı. Büyük kardeşi Nikola da aynı orduda subaydı.

Kafkasya dağlarında kendine gelir gibi oldu. Tanrı'yı yeniden buldu. Şimdi gene dindar bir Tolstoy vardı karşımızda, ama gene fikirlerinin, inançlarının gerisinde kalıyor, onlara yetişemiyordu: bedensel hazlara düşkünlüğünü yenememişti. Tutkularla Tanrı arasında bir savaş vardı içinde. *Günlük*'ünde bu tutkuları şöyle sıralıyordu: 1 — *Kumar tutkusu*, yenilmesi mümkün; 2 — *Cinsel tutku*, yenilmesi pek güç; 3 — *Gurur* hepsinin en korkuncu. Gene de memnundu. Tatiana teyzeye yazdığı mektupta: "Burada daha iyi bir insan olduğumu hissediyorum," diyordu. Bu arada bir Kazak kızına gönül verdi. Onunla evlenmemek için hiç bir sebep göremiyordu. Ama kız Lev Tolstoy'u, bu topçu subayını istemedi. Tolstoy yazı yazmaya da bu sıralarda başladı. *Hatıralarım*'ın çocuklukla ilgili bölümünü bitirmişti. İmza yerine yalnız adının baş harflerini koyarak Nekrassov'un yönettiği *Sovremennik* dergisine yolladı yazdıklarını. L. T. imzasıyla bir hikâye yayınlandığını, bu hikâyenin de Petersburg'un aydın çevrelerince pek beğenildiğini bir handa öğrendi. Bu hikâyeyi kendisinin yazdığını hiç kimseye söylemedi.

1854 yılında, Tolstoy'un sakin askerlik hayatı birdenbire sona erdi: Sivastopol'a çağrılmıştı. Sivastopol kuşatması korkunçtu. Bütün şehir yaralıların çığlıklarıyla inliyordu. Tolstoy'un yüreği yurtseverlik duygularıyla dolup taştı ama savaşın ilk dehşetini de burada duydu. Bir kahraman olarak katıldı savaşa. Ama askerlik mesleğinde fazla bir ilerleme gösteremedi. Fazla bağımsızdı, içtendi, düşündüklerini hiç çekinmeden söyleyiveriyordu. Yazmaya da devam etmekteydi. *Sivastopol kuşatması hatıraları* bu sıralarda yazıldı. Hayatını bu

eseri kurtardı belki de. Öyle ya, çar Birinci Nikola bu kitabı okuyup beğenmiş, Tolstöy'un ateşle karşı karşıya getirilmemesini emretmişti. Tolstoy böylece görevli olarak Petersburg'a yollandı, hareketli askerlik hayatı sona erdi.

Petersburg'a geldiği zaman, büyük şehrin en kibar, en aydın çevresi coşkunlukla karşıladı kendisini. Öyle ya, hem sonsuz bir heyecan uyandıran Sivastopol savaşının kahramanlarından biri, hem de şimdiden ünlü bir büyük yazardı. Çağın ünlü yazarı Turgenief ona kardeşçe elini uzattı. Ama hiç bir zaman candan iki dost olamıyacaklardı, iç dünyaları çok farklıydı. Gonçarov, Ostrovski, Grigoroviç, gibi ünlü yazarlarla da dost olmadı. Kendisi bir ölüm-kalım savaşından dönüyordu, insanlarla, insanların acılarıyla haşır-neşir olmuştu. Bu insanların böyle oturdukları yerde kendilerini üstün bir sınıf, insanlığın önderi saymalarını bağışlıyamıyordu. Büyük beyzadelik ve subaylık gururu da, rahat rahat oturup kalem oynatan bu şehir yazarlarını sevmemesinin başlıca sebeplerinden biriydi. Yaratılışında vardı zaten: genellikle kabul edilen yargılara kendiliğinden karşı koyardı. İnsanlardan sakınır, insan mantığını küçümser, herşeyde, hattâ kendi kendinde bile, bütün ömrünce düşman bildiği şeyi, "yalan"ı sezerdi.

Kararsız yaşayışı, içinde de, dışında da devam etmedeydi. Kibarlar arasında geçen hayat onu doyurmuyor, doldurmuyordu. Birbirlerine zıt tutkular arasında bocalayıp duruyordu. Ama ne düşünürse düşünsün, kibarlar dünyasına muhtaçtı sanki, bu dünyayı, bedensel hazları seviyordu. Hoşlanmadığı, sevmediği insanların kapısından çıkar çıkmaz onlardan tiksinmesi, aralarına bir daha dönmemiye karar vermesi boşunaydı: ertesi akşam gene dönüyordu. Bu arada hayatını tehlikeye atarak ayı avına çıkıyor, büyük paralarla kumar oynuyordu. Hazlar ve tiksintiler birbirini kovalıyordu hayatında. Bu çağda yazdığı eserler, bu sanat ve düşünce kararsızlığının izlerini taşırlar: *İki Süvari* (1856), *Bir markacının günlüğü* (1856), *Albert* (1857).

Ama en sonunda derin eğilimleri galip geldi. 1856 yılında subaylıktan ayrıldı. Kendini eserlerine vermek istiyordu. Gene büyük sığınağının, İasnaya-Poliana'nın yolunu tutacaktı. Meslekdaşları insanlığın ilerlemesine inanıyor, bu ilerlemede başlıca rolü de kendilerinin oynadıklarını, halka yol gösterdiklerini, halkı yetiştirdiklerini ileri sürüyorlardı. Ama gös-

terdikleri yollar başka başkaydı, üstelik de bu yol göstericiler, Tolstoy'a göre, ahlâksız ve aşağılık insanlardı. Daha fazla kalamazdı aralarında. Başka yerde ve başka türlü yaşamak gerektiğine iyice inanmıştı artık. 1857'de, kısa bir zaman İasnaya-Poliana'da kaldıktan sonra yolculuğa çıktı. İsviçre'ye, Fransa'ya, Almanya'ya gitti. Bu yolculuk, o sıralarda ağızlardan düşmeyen ilerleme fikrinden gittikçe daha çok şüphe etmesine yol açtı. Tolstoy batı uygarlığını umduğu gibi bulmamıştı. İlerlemeye olan inancını bir olay derinden derine sarstı. Paris'te bir idam seyretmişti. "Başın bedenden ayrılıp hüzünlü bir gürültüyle sepetin dibine düştüğünü gördüğüm zaman, aklımla değil ama bütün varlığımla, ilerleme mantığının hiç bir kuramının bu eylemi haklı çıkaramıyacağını anladım... İnsanlar ve ilerleme bana bu cezanın kurtarıcı ve zorunlu olduğunu isbata çalışsalar bile, bunun yargıcı yüreğimdir, her zaman yadsıyacaktır," diyecek, gerçekten ileri bir uygarlığın ölüm cezasına yer vermiyeceğine derinden derine inanacaktır. Kardeşinin ölümü de çok derinden sarstı Tolstoy'u, hüzünlü bir durgunluğa gömdü.

Kölelerin serbest bırakılması konusunda bir eğilim başlayınca, Tolstoy bu durgunluktan sıyrılır gibi oldu. Gene İasnaya-Poliana'ya yerleşti, köylüleri eğitmek için bir okul açtı burada. Ama onlara ne öğreteceğini de, nasıl öğreteceğini de bilmediğini çabuk farketti. Herşeyden önce kendi kendisini yetiştirmesi gerekiyordu. 1859'da yeniden Avrupa'nın yolunu tuttu. Bir yıl Almanya'da kaldı, pedagojiyle ilgilendi, müzeleri gezdi. Lizst ve Wagner'le tanıştı. Sonra gene aynı amaçla İtalya'ya, İngiltere'ye, Brüksel'e gitti. Kölelerin serbest bırakıldığı yıl, yani 1861 yılı, Rusya'ya dönerek öğrendiklerini eylem haline getirmeye çalıştı. İasnaya-Poliana'daki okulu yeniden ele aldı, hattâ köylüler için *İasnaya-Poliana* adında bir dergi çıkarmaya bile başladı. Son derece özgür havalı bir okuldu istediği. Çocuk isterse gelir, istemezse gelmezdi, isterse ödevlerini yapar, istemezse yapmazdı. Ama böyle bir okulun hiçbir olumlu sonuç vermiyeceği de ortadaydı. Köylüler çocuklarını okula yollamaz oldular, nasıl olsa birşey öğrendikleri yoktu. Tolstoy ne halkın bilgisizliğini giderebiliyor, ne de içlerindeki kötü duyguları söküp atabiliyordu. Sonsuz ve boşuna çabalarının sonunda hastalandı, verem tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Okulu bıraktı. İasnaya-Poliana'dan bir zaman için ayrıldı.

Ama 1862 yılı, Tolstoy için aydınlık, güneşli bir yıl oldu. 1859'da yazdığı *Evlilik mutluluğu* bu aydınlığın habercisiydi sanki. Uzun yıllardan beri Bers ailesinin dostuydu. Doktor Bers'in karısına, sonra da üç kızına birbiri ardından âşık olmuştu. En sonunda ikinci kızda karar kıldı. Ama aşkını açıklamayı göze alamıyordu. Sofi-Andreyevna Bers daha çocuk sayılırdı: on yedi yaşındaydı. Kendisi ise otuzunu geçmişti. Yıpranmış, kirlenmiş bulduğu hayatını tertemiz bir genç kızın hayatıyla birleştirmek aykırı gibi geliyordu Tolstoy'a. Üç yıl kendi kendisiyle çarpıştı. Üç yıl sonra herşey yoluna girdi. 23 eylül 1862'de Tolstoy artık evliydi. Bu evlilik bir kurtuluş olacaktı onun için. Yorgundu, hastaydı, kendi kendinden de, çabalarından da bıkmıştı. Eskiden büyük bir ilgiyle kapışılan eserleri şimdi ilgisizlikle karşılanıyordu, eleştirmenler yazı bile yazmıyorlardı eserleri üzerine. Evlilik bütün bunları değiştirecekti. Evlendikten bir yıl sonra bile: "Öyle mutlu, öyle mutluyum ki, onu öylesine seviyorum ki!" diyordu. Gerçekten de mutluluk bütün varlığını kaplıyor, Tolstoy herşeyde gösterdiği coşkunluğu evlilikte de gösteriyordu. Karısının sanatı üzerindeki etkisi de büyük oldu, "gerçek bir yazar karısıydı" kontes Tolstoy. Onunla birlikte çalışıyor, söylediklerini kâğıda geçiriyor, müsvettelerini temize çekiyordu. Sanatının cılızlaşmaması için onu toplumsal, dinsel kaygılardan uzak tutmak istiyordu. Bu kadarla da kalmadı, kocasının dehasına yeni bir zenginlik, yeni kadın ruhunu getirdi. Artık Tolstoy'un eserlerindeki genç kız ve kadınlar güçlü bir hayatla dolup taşacaklardı. Bu hayat sayesinde Tolstoy, on, on beş yıl boyunca, uzun zamandır uzak kaldığı bir huzur ve güven içinde yaşadı. Aşkın desteği ile, on dokuzuncu yüzyılın belli başlı eserlerinden olan iki büyük romanını rahat rahat tasarlayıp yazabildi: *Harp ve Sulh* (1864 - 1869), *Anna Karenin* (1873 - 1877). Ama Tolstoy, daha *Anna Karenin*'i bitirmeden sıkılmaya başlamıştı bu romandan. Yayınlandığı zaman yapılan övgüler sinirine dokundu. "Sanat yalandır, bense artık güzel bir yalanı da sevemiyorum," diyordu. Birşeyler oluyordu Tolstoy'un içinde. Gerçekten de, romanda Levin'in Kitti'den sakladığı sıkıntıları, intihar heveslerini, Tolstoy da kendi karısından saklamaktaydı.

Tolstoy değişiyordu. 1874 yılında başlamıştı bu değişme. Bazan İasnaya-Poliana'da, bazan Moskova'da kalıyor, mallarıyla uğraşıyor, balık avlıyor, köylülere yardım ediyor, sayı-

ları gittikçe" artan çocuklarıyla ilgileniyordu. Ama huzur yavaş yavaş siliniyordu içinden. Felsefe ve eğitimle ilgili düşüncelere kapılmıştı gene. Halk için bir *Alfabe* yazmak istedi. Dört yıl boyunca sonsuz bir çaba harcadıktan sonra, 1872'de bitirdi. Sonra bir yenisini daha yazdı. Bu alfabe *Harp ve Sulh*'tan daha çok gurur veriyordu ona. Bu arada yunancaya çalışıyor, Ksenofon'u, Homtros'u aslından okuyordu. Bu dile o kadar çalıştı ki, en sonunda hastalandı. Ama bütün bu çabalar onu sıkıntılarından kurtarabilecek gibi değildi. 1874 yılında, gençlik yıllarında sorduğu soruları yeniden soruyordu kendi kendine, hem bu kere daha büyük bir bunaltıyla soruyordu: "Bütün bu yaptıklarımı yapmak neye yarar? Yaşadığım gibi yaşamak niçin? Varlığımın anlamı ne? Ne yapmalıyım?.." Her yaptığını, her kararlaştırdığını saçma, olumsuz, üzücü görür olmuştu. Bu günleri şöyle anlatır *İtiraflar*'ında: "İyice duydum ki hayatımın dayandığı birşey kırılıyordu, tutunabileceğim hiç birşey yoktu, beni yaşatan şey şimdiden yok olmuştu, artık ruhça yaşıyamıyacaktım. Hayatım durmuştu." Tolstoy artık saplantı halinde intiharı düşünüyordu.

Onu halkla tabiat kurtardı bu saplantıdan. Tolstoy halka her zaman bir candan yakınlık duymuş, onunla karşılaştıkça uğradığı sayısız hayal kırıklıklarına rağmen bu yakınlık, bu sevgi yıkılmamıştı. Son yıllarda daha da çok yaklaşmıştı halka. Kendisine göre çok daha güç bir durumda olan milyonlarca insanın neden kendisi gibi umutsuzluğa gömülmediklerini, neden kendi kendilerini öldürmediklerini düşünüyordu. Bir yoksul köylünün gelişigüzel söylenmiş bir sözü bu düşüncelere karşılık oldu: "İnsan kendi kendisi için değil, Tanrı için yaşar, çalışır." O zaman Tolstoy, halkın mantıkla değil, inançla yaşadığını gördü. İnanç bilim değil, eylemdi. yaşanan birşeydi, ancak yaşandığı zaman gerçek anlamını kazanabilirdi. Ancak hayatlarıyla inançları uygunluk halinde olanlar kurtulabilirlerdi umutsuzluktan. Ama Tolstoy nasıl halk olabilir, onun eylem olan inancını nasıl paylaşabilirdi? Bir gün, istediği oldu. "Erken gelmiş bir bahar günüydü, ormanda yalnızdım, ormanın seslerini dinliyordum. Son üç yılımdaki iç kargaşalıklarımı, Tanrı'yı arayışımı, sürekli olarak sevinçten umutsuzluğa düşüşlerimi düşünüyordum... Birdenbire, ancak Tanrı'ya inandığım zaman yaşadığımı anladım. Onu düşünmekle bile, sevinçli hayat dalgaları yükseliyordu içimde. Çevremde herşey

canlanıyor, herşey bir anlam kazanıyordu. Ama inanmamıya başlar başlamaz, hayat duruveriyordu.

— Peki, ben ne arıyorum hâlâ? diye haykırdı içimde bir ses. Demek O bu, olmadı mı yaşanılmıyan! Tanrı'yı bilmek ve yaşamak, ikisi de aynı şey. Tanrı hayattır...

O gün, bugün, bu ışık hiç bırakmadı beni."

İtiraflar'ında böyle diyordu Tolstoy. Kurtulmuştu artık. Kendini Tanrı'ya adıyacaktı. Ama bağlı bulunduğu Ortodoks kilisesinin öğretileri onu kandırmıyordu. Gene de üç yıl boyunca bu dinin bütün gereklerini yerine getirdi. Mantığına uymayan herşeye bir açıklama bulmaya çalıştı. Ama bir gün dayanamaz oldu. aklı da, yüreği de ayaklandı. Kilisenin âyin şekillerini beğenmemesi bir yana, kiliselerin birbirlerine karşılıklı olarak kin beslemelerine, savaşı ve ölüm cezasını kabul etmelerine akıl erdiremiyordu. Kesin olarak kopardı bağlarını. Onun herşeyden üstün tuttuğu kavram aşktı. Aşkın kendisine gerçeğin kapılarını açmasını bekliyordu. Oysa kilise aşktan, büyük insanlık aşkından alabildiğine uzaklaşmıştı, hattâ bu aşka düşman olduğu bile söylenebilirdi. *Dogmatik ilâhiyatın eleştirilmesi* (1881) adlı eserinde, kiliseyi yalnız "saçmalıkla değil, bilinçli ve çıkar düşkünü yalancılıkla da" suçlandırdı. Kendi yolunu seçmişti artık. Kesinliklerden, muammalardan arınmış, insana, tabiata uygun bir hristiyan dininin ardındaydı. Halka, yoksul halka benzemek, onunla bir olmak istiyordu. 1881 haziranının başında mujikler, topraklarında çalılan mujikler gibi giyinmeye başladı. Kendisine bir üstünlük hali veren herşeyi atmak istiyordu yaşayışından. Başkalarının çalışmasından faydalanması demek olacak herşeyi kovmak istiyordu. Köylüler gibi giyinmeye başladıktan sonra, gene onlar gibi bir sakal bıraktı. Demiryolu işçilerinin sefaletinden faydalananlardan olmamak için, İasnaya-Poliana'ya yürüyerek geliyordu; uşak istemiyordu. Her türlü dünya zevkinden, içkinin, sigaranın zevkinden, cinsel zevklerden, avcılık gibi zalimce zevklerden nefret ediyordu şimdi, et bile yemek istemiyordu. Ama bu iş bu kadarla biter miydi? Köylülerin kılığını benimsemişti. Ya ruhları? Şimdi ruhlarını da benimsemesi gerekiyordu. "Kötülüğün temeli mal mülktür," diyordu *Ne yapmalıyız*'da. "Mülk başkalarının emeğinin zevkini çıkarmaktan başka birşey değildir. Gururu bir yana bırakıp kendi ellerimizle çalışmamız gerekir." Ama bunları söyliyen Tolstoy hâlâ çok

zengin bir beyzadeydi, malının mülkünün başındaydı. Servetinden vazgeçmekten, bu serveti dağıtmaktan sözedlyordu şimdi sık sık. Karısı Sofi Andreyevna şiddetle karşı geliyordu bu tasarıya, çocuklarının malını korumak istiyordu. Karı koca arasındaki kavgalar gittikçe sıklaşıyor, şiddetleniyordu. 1891 ve 1892 yıllarında korkunç bir açlık çökmüştü Rus halkının üzerine. Tolstoy bu yıllarda elinden geldiği kadar halka yardım etmeye çalıştı, dört ilçede, açların yeterince yiyecek bulabilecekleri yüz seksen yedi aşevi kurdu. İki yaşına gelmemiş çocuklar için bakımevleri açtırttı. İlkbahar ekinleri için tohumluk buğday dağıttı ambarlarından. Ucuz ekmek satımı için fırınlar kurdu. Karısıyla da barışıp anlaştığı günler yok değildi. Tolstoy, her zamanki gibi, düşünceleriyle eylemlerini birbirine bütün bütün uyduramıyordu bir türlü. Kalemi etsel hazlardan el çekmeyi öğütlerken, karısı on üçüncü çocuğunu dünyaya getiriyordu. Gene de büyük yazar içtenliğinden hiç birşey yitirmemişti. Bir fikir iyice demirlemişti yüreğinde: bu rahat evden, kendisini şehvet bağlarıyla sımsıkı tutan bu kadından, kendisine günahlarını hatırlatan bu çocuklardan kaçmak, uzaklarda, bir lokma bir hırka, elçekiş tasarısına uygun bir hayat yaşamalıydı! Bütün bu kavgalar, patırtılar, büyük ruh kargaşalıkları içinde yazmaktan da geri durmuyordu. Birbiri ardından *İvan İlyiç'in ölümü*'nü (1886), *Kreutzer Sonat*'ı (1889), *Efendi ile Uşak*'ı (1895), *Diriliş*'i (1899) yayınladı.

Eserleri Avrupa dillerine çevrilmiş, kısa bir zamanda Avrupa aydınlarını hayran bırakmış, gözlerinin önüne yepyeni bir dünya sermişti. Romain Rolland'a göre, *Werther* kendi çağındaki kuşak için ne olmuşsa, Tolstoy'un eserleri de yazıldıkları çağdaki kuşak için o olmuştu. Ama Tolstoy'un bütün bunlara aldırdığı bile yoktu. Kendi kendinden memnun değildi. Hayatı fikirleriyle uygunluk halinde olmadığı için, çabalarını pek önemsiz buluyor, küçümsüyordu. Bu arada yalnız karısı ile değil, kilise ile de arası gittikçe açılıyordu. 1901 yılında, bir kitabının Ortodoks kilisesini yeren sayfaları öne sürülerek aforoz edildi. Tolstoy buna aldırmadı. Üstelik Tolstoy'a olan bağlılığı bu olay büsbütün artırdı. Üniversite gençliği onun lehinde gösteriler yaptı. Bazıları onu bir hayalci, hattâ bir deli gibi görüyorlardı ama binlerce insan kendisini bir peygamber gibi ziyaret ediyor, yardım istiyor, bir resim, bir hatıra, kuvvet, cesaret verici bir iki söz istiyordu. Şiddet aleyhtarları

onu önder biliyorlardı. Tolstoy'un hristiyan kiliselerini yermekle birlikte bütün dinlere saygı göstermesi, kendisine doğuluların, bu arada müslümanların sevgisini kazandırmıştı. Batılılarla birlikte birçok doğulular, birçok müslümanlar ona sayısız mektuplar yazıyorlardı. Gandi de bunlar arasındaydı. Bu durum karşısında, hükûmeti, hattâ çarı bile yazılarıyla yerden yere vurduğu halde, ona dokunmuyor, onu bir kurban haline düşürmek istemiyorlardı. Yalnız sansür kitaplarını yasak etmişti. Ama bu kitaplar yurt dışında yayınlanıp, el altından okunmaktaydı. Sekseninci yaş gününde, davetlilerin geliş gidişleri, şarkılar, gevezelikler yüzünden bitkin duruma düşen Tolstoy, kızına: "Ruhumda bir ağırlık var," diye dert yandı. Günlüğüne de: "Müthiş bir gitme arzusu var içimde," diye yazdı.

Öyle ya, Tolstoy hep o fazlasiyle rahat evde yaşıyordu hâla. Ne olursa olsun, ne yaparsa yapsın, halkın, yoksul insanların dışındaydı. Kaçmadıkça katılamıyacaktı onlara. Sessizce kaçıp giderek halkın arasına karışmayı denememiş değildi. 1884 yılındaki ilk deneme başarısızlıkla bitmişti. 1897 yılında bunu ikinci bir kere daha denemiş, gene başaramamıştı. 1910 yılında seksen iki yaşındaydı. Çok yaşlıydı ama bütün gücünü göstermesi gerekiyordu. Temmuz başlarında şöyle yazmıştı günlüğüne: "Kaçmaktan başka çare yok. Şimdi bunu ciddi olarak düşünüyorum. Şimdi göster hristiyanlığını! Ya şimdi, ya hiçbir zaman!" 28 Ekim günü ortalık ağarmadan kalktı, giyindi, öteberilerini topladı. Özel hekimi Makovitski'yi uyandırdı. Arabacısına bir araba koşmasını söyledi. Karısı da, çocukları da onu pek ciddiye almıyor, son yıllardaki büyük yalnızlığını artırıyorlardı ama kendisine inanan biri vardı ailede: kızı Aleksandra. Meseleyi o da biliyordu. Tolstoy hekimiyle birlikte uzun bir araba yolculuğu yaptıktan sonra, akşam saat altıda, Rusya'nın en ünlü tapınaklarından biri olan Optina manastırına geldi. Geceyi burada geçirdi. Ertesi sabah, ölüm cezası üzerine uzun bir yazı yazdı. 29 ekim sabahı Şamordino manastırına gitti, burada rahibe olan kızkardeşi Mari ile görüştü. Akşam yemeğini onunla yedi. Gece Şamordino'da yatıp ertesi sabah komşu köyde bir gezinti yaptı. Burada bir zaman kalmak niyetindeydi. Ama saat beşte, beklenmedik bir zamanda, kızı Aleksandra geldi. Kaldığı yerin öğrenildiğini, kendisini almaya geleceklerini haber verdi. Tolstoy, kızı ve doktoru, geceleyin

yola çıkıp Kosalks istasyonunun yolunu tuttular. Anlaşılan, güney illerine varmak, oradan da Bulgaristan, Sırbistan gibi İslâv memleketlerine gitmek istiyorlardı. Ama yolda, Astapovo istasyonunda, Tolstoy hastalandı. Yola devam edebilecek durumda değildi, yatırılması gerekiyordu. Ama bu küçük istasyonda, kim olduğu hemen anlaşılıverdi. İstasyon şefi dairesini ona ayırdı. Tolstoy hasta yatağında, ateşler içinde kıvranırken, dünyanın bütün gazeteleri onun kaçış hikâyesini anlatmıya başlamışlardı. Karısı, kızları, oğulları, Çehov başta olmak üzere dostları, fikir arkadaşları, meraklılar, gazeteciler, sinema operatörleri, jandarmalar, var hızlarıyla küçük istasyona koşuyorlardı. Bu arada hükûmet, bir ayaklanmadan korkuyor, onu yeniden dine dönmüş, daha doğrusu Ortodoks kilisesine boyun eğmiş gibi göstermek için çabalar harcıyordu. Hükûmet, hattâ çar, Rus ortodoks kilisesine baskı yapmış, o da Tolstoy'un başucuna büyük bir temsilci seçip yollamıştı. Ama bu çaba kesin bir başarısızlığa uğradı: Tolstoy inançlarını öyle kolayca değiştiriverecek bir insan değildi. Bu arada polis de işi sıkı tutup gelenleri saati saatine izliyerek büyüklere haber ulaştırdı, Tolstoy'u görmiye gelenlerle halkı birbirinden ayırmaya çalıştı. Ama çevrilen bu dolaplar çok sonra anlaşılacaktı. Kalabalıktan, şandan şöhretten kaçan Tolstoy, işte gene kalabalığın ortasında, şanın, şöhretin en yüksek noktasındaydı. "Yeryüzünde acı çeken milyonlarca insan var; ne diye hep birden burda yalnız Lev Tolstoy'la ilgileniyorsunuz?" diye inledi. Ama durum değişmiyecekti, gitmiyeceklerdi başından. Halkı, acı çekenleri gene yalnız Tolstoy, ölüm döşeğinde kıvranan Tolstoy düşünecek, 4 kasım gecesi, "Ya köylüler, köylüler nasıl ölürler ki?" diye mırıldanacaktı. İki gün sonra da, güç anlaşılır bir sesle: "Hep ben... Hep bu gösteriler... Gösteri yeter, işte bu kadar," diye söylendi Ertesi gün, 7 kasım 1910 günü, saat sekizi beş geçe, küçük istasyondaki yatağında, Tolstoy son nefesini verdi

DÜŞÜNCELERİ

Lev Tolstoy, ömrünün son günlerine kadar, hayatıyla düşüncelerini birbirine uyduramamanın acısını çekti. Gene de hayatıyla düşünceleri arasında sıkı bir yakınlık, kopmaz bir bağ vardır. Acı çekmesi, ruhuyla bedeni arasındaki sonsuz savaştan ileri gelir. Kumara, debdebeye, şehvete düşman oldu-

ğu derecede düşkünlük göstermesi pek de ayıplanacak birşey değil. Çünkü başkalarında olduğu kadar, kendi kendinde de savaşmıştır aynı zayıflıklarla. Bu zayıflıkları saklamıya da kalkmamıştır. Başlıca düşmanlarından biri de yalandır, yalancılıktır. Tolstoy gerçeği aramış, gerçeğe ulaşmak istemiştir her zaman. Gerçek! Bu kelimeye hayat ve tabiat kelimelerini de eklersek, Tolstoy'un düşüncelerine yön veren üç ana temeli bulmuş oluruz. Bu kavramlar, Tolstoy'un düşüncelerindeki içten sürekliliği de gösteren kavramlardır. Tolstoy hayatının hiç bir çağında onlara sırt çevirmemiştir.

Çocukluk yıllarında koyu bir dindardır, bütün varlığıyla inanır Tanrı'ya. Çünkü o günlerin Tolstoy'u için biricik gerçek dindir. Üniversite öğrencisiyken, inancı kökünden sarsılır. Çünkü çocukluğundaki gerçek artık kendisine yetmemektedir. Hayatın başka yanlarıyla da karşılaşınca, başka gerçekler, somut gerçekler görmüştür. Ama bu somut gerçekler de onu doyurmaktan uzaktır. Düşünceden düşünceye, inançtan inanca atlar. Değişmiyen tek özelliği, araştırıcılığı ve içtenliğidir. Kafkasya'daki subaylık yıllarında, tabiatla karşı karşıya gelince, Tanrı'yı yeniden bulur gibi olur. Ama çok sevdiği hayat vardır, tabiat vardır, halk vardır hep içinde ve çevresinde. Tabiata uymak, tabitla bir olmak gerektiğini düşünür. Düşünmek bile yersizdir artık onun için, bütün iyilikler, bütün mutluluklar, bütün güç hayattadır. İçindeki Tanrı kavramı bir değişikliğe uğrar: Hayat, Tanrı'dır. Ama onun anladığı, onun aradığı hayat, şehir insanlarının, askerlerin sürdüğü hayattan çok başkadır. Daha 1852'de yazdığı bir hikâyede: "İnsanlar bu öylesine güzel dünyada, bu uçsuz bucaksız, yıldızlı gök altında rahat rahat yaşıyamazlar mı? Nasıl olur da bu dünyada kötülük duygularını, öç duygularını, benzerlerini yok etmek kızgınlığını sürdürebilirler? Tabiatla, güzel ile iyinin bu en kesin belirtisiyle bağıntıya gelince, insan yüreğinde kötü olan ne varsa hepsinin yok olması gerekirdi," diyordu. Durum bu olmayınca, bütün toplumsal kurumlar, bütün kiliseler, kısacası hepimizin koltuklarını kabartan uygarlık, tabiattan uzaklaştığı, tabiattan uzaklaştıkça da yalana yaklaştığı için, Tolstoy hepsine ateş püskürür. Alışılmış düzene uyup da ondan faydalanmaz herkes gibi, bu düzenin ayakta duruşu, bu düzenin gelişmesi üzerinde düşünmeyi daha uygun bulur. Dupduru görür o zaman herşeyi, uygarlık gelişmekte değil, yıkılmakta,

en köklü, en gerçek değerler yok olmaktadır. Yalan sinmiştir her köşeye, kibarlar çevresinin merhameti, yardımseverliği yalandır, salon dindarlığı yalandır, salon adamlarının insan sevgisi yalandır, özgürlük lâkırdıları bile yalandır. Tolstoy çağının uygarlığını, çağının toplumunu var gücüyle yermeye devam eder. Ama kendisi de aynı toplumun içindedir. Bu yüzden yavaş yavaş bir sıkıntı ,bir bunaltı gittikçe kökleşmeye başlar içinde. Çünkü Tolstoy yazmakla, düşünmekle kalanlardan değildir. Herşeye yukardan bakmakla yetinmez. Düşündüklerinin, gördüklerinin acısı, heyecanı, kaygısı hep içindedir.

1874 yılında başka bir insan oluvermesi, bu heyecanların, bu kaygıların sonucudur. Şöyle haykırmıştı o zaman; "Bütün bu yaptıklarımı yapmak neye yarar? Yaşadığım gibi yaşamak niçin? Varlığımın anlamı ne? Ne yapmalıyım?" Bu haykırıştan sonra ilk düşündüğü şey, intihar olmuştu. Oysa bu haykırıştan sonra büsbütün yaşamaya başladı. Umutsuzluktan kurtulmak için, ilkin insan bilgisine başvurdu. Bunlar iki çeşitti: olumlu bilimler ve metafizik. Olumlu bilimler, "Nasıl yaşamalı? Ne yapmalı?" sorusunu karşılıksız bırakırlardı. Ama metafizik, Tolstoy'u bunaltan meseleler üzerinde dururdu. Aynı soruları sorardı: "Nerden geliyorum- Ne yapmalıyım?" Bütün metaflzikçiler bir ulu varlık, bir öz bulunduğunu, insanın da bunun bir parçası olduğunu söylerlerdi. Ama samimi olanlar burada dururdu. Kendi kendini aldatmıyan bir metafizikçi için, hayat anlaşılmaz birşeydi. Tolstoy'a da "Hayat bir derttir," demek düşüyordu. En iyisi yaşamaktan vazgeçmekti. Ama hayatla ölümün birleştiği noktada duruverecekti gene.

Hayatın anlamına varılamıyor, hayata bir kural bulunamıyorsa da yaşıyan insanlar vardı. Kimileri mutlu bile görünüyordu. Bunlar belki de hayatın anlamını biliyorlardı. Bilmeseler nasıl yaşarlardı? Böylece Tolstoy ,soyut felsefeyi bir yana bırakıp insana yöneliyordu. İlkin kibarlar dünyasına çevirdi gözlerini. Bu insanların hayatını benimsiyemezdi. Onlar gibi yalan ya da unutuş içinde yaşamak, Tolstoy için yaşamak sayılamazdı. Ama insanlık sadece onların dar çevresi değildi ki. Milyarlarca insan yaşamıştı, milyonlarca insan da yaşıyordu. Yokluklar, acılar içinde hem de... Neydi bunları yaşatan? Biliyoruz, karşılığı basit bir köylü vermişti: "Kendi kendisi için değil, Tanrı için yaşar insan." Gerçekten de öyleydi. Halkı yaşatan, yaşatmış olan şey, inançtı. Ama bu inanç da yet-

medi Tolstoy'a. Bu inancı ancak üç yıl paylaşabildi onlarla. Sonra baş kaldırdı: "Hem bir, hem de üç olan Tanrı, dünyanın altı günde yaratılması, melekler, şeytanlar, deli olmadıkça kabul edemem bunları." Genel ölümün eşiğine gelmişti. Ama gene geçmedi bu eşiği. Şimdi de kendine göre bir inanç arıyacaktı. En sonunda buldu aradığını.

Gerçekten anlam taşıyan, gerçekten hayat olan bir hayat yaşamak için, mutlu olmak şarttı. İnsan hem mantık, hem de aşk gücüne sahibolduğuna göre, bu iki gücün yardımıyla mutlu olmaya çalışabilirdi. Ya bedensel ve ruhsal varlığını kendi başına doyurmaya çalışır, ya da aklına kulak vererek kendini insanlığın mutluluğu yolunda, insanlığa beslediği aşk yolunda harcıyabilirdi. Bu iki yolun hangisinden gidilirdi mutluluğa? Tolstoy'a göre, insan ancak aşkta bulabilirdi mutluluğu. Geri kalanların sonu ister istemez mutsuzluğa varırdı. Hazlar geçiciydi, hayat ıstıraptı. Ama mutluluğu bireysel doygunlukları hiçe saymaktan bekliyenler için, hazların ve acıların ne önemi olabilirdi? Gerçek hayat yok olmazdı. Gerçek hayat bencilliği bırakmaktaydı. Hayat ancak bundan vazgeçmekle yok edilebilirdi. İnsanlık aşkıyla yaşamış olan kişi, hep yaşar bu insanlıkta, çünkü kendi iyiliği insanlığın iyiliğidir, kendi hayatı insanlığın hayatıdır. İsa buna örnek olarak gösterilebilir. Güç bir iş değildir bu aşkla yaşamak. Kuş için uçmak ne kadar doğalsa, insan için de akıl ve aşkla yaşamak o kadar doğaldır. Kuş başlangıçta uçmayı bilmediği gibi, insan da sevmeyi bilmez. Her ikisi de, bir kere havalandıktan sonra, daha üstün, daha mutlu bir hayata kavuşur. Asıl amacın kendi kendisi olmadığını görür o zaman. Gerçek aşkı anlar, *Hayat Üzerine* adlı eserinde Tolstoy'un açıkladığı aşkı: "Aşk insanın mantıklı olan tek işidir, aşk en mantıklı, en ışıklı ruh halidir. Biricik ihtiyacı, akıl güneşini hiç birşeyin kendisinden gizlememesidir, yalnız bu geliştirir onu... Aşk, gerçek zenginlik, en üstün zenginliktir, hayatın bütün zıtlıklarını çözer, ölüm dehşetini silmekle kalmaz, insanı kendini başkaları için feda etmeye de yöneltir: çünkü hayatını sevdikleri için feda edenlerin aşkından başka aşk yoktur; aşk ancak kendi kendimizin feda edilişi olduğu zaman bu ada lâyıktır Bunun için de gerçek aşk, ancak insan bireysel mutluluğa erişmesinin mümkün olmadığını anladığı zaman gerçekleştirilebilir."

Bu aşkı başka aşklardan ayırmak gerekir. Karısını, çocu-

ğunu, bağını, bahçesini, yurdunu sevmek, kendi kendini sevmenin bir başka şeklidir. Aşk, gerçek aşk, Tolstoy'un aşkı, çok daha geniş bir duygudur. Bütün dünyayı, bütün varlıkları kapsar, evrenseldir. Bu aşkın dışında kalan hayat, bu aşkı duymayanların hayatı, hayat sayılamaz, hayatın dış görünüşünü vermekten ileri geçemez. Çünkü aşk, hayatın sürekliliğini sağlıyan tek şeydir. Kişi bir noktaya kadar başkalarınca sevildiği ölçüde varır. Hayatı var eden, devam ettiren de Tanrı olduğuna göre, "aşk olan şey Tanrı'dadır ve Tanrı onda yaşar. Çünkü Tanrı, aşktır." Yeryüzünde Tanrı ülkesinin kurulmasını da ancak aşk gerçekleştirebilir.

Bu sonuçla, Tolstoy gene dine geliyordu. Ne var ki düşünce yoluyla geliyordu. Bu sonuç onu hem İsa'ya, hristiyanlığa getiriyor, hem de geleneksel hristiyan dininden alabildiğine uzaklaştırıyordu. Tolstoy, İsa'nın tanrılığına da, onun yaptığı söylenen mucizelere de inanmıyordu. Öyle ya, İsa da "Ben Tanrı'yım," demiyordu hiç bir zaman, "Benim öğretim tanrısaldır, çünkü gerçektir" diyordu. Kilisenin İsa'nın öğretici diye gösterdikleri, hristiyanlık öğretisi değildi, hristiyanlığın inkârıydı hattâ. Onlar İsa'nın öğretisi yerine kendi kanılarını yerleştirmişlerdi.

İsa'nın amacğı hayatı, hayatın gerçek anlamını gösterip anlatmak, böylece yaşamamızı sağlamaktı. O, insanlara barış içinde yaşamayı, bunun sonucu olarak da mutluluğu öğretiyordu. Düşünceleri bir başka dünyayla değil, üzerinde yaşadığımız dünya ile ilgiliydi. İstediği dünyanın gerçek olabilmesi için de sevmek, dost, düşman demeden, herkesi sevmek gerekiyordu. Buyrukları beş ilke halinde toplanabilirdi: "1 — Hiç kimseye kötülük etmemeli, çünkü kötülükten yalnız kötülük doğar. 2 — Kadınlarla cinsel bağıntı kurmamalı, kurunca da bu kadını bir daha bırakmamalı. 3 — Hiç bir zaman yemin etmemeli ,çünkü insan tamamiyle Tanrı'ya bağlı olduğu için hiç bir söz veremez. 4 — Kötülüğe karşı koymamalı, tam tersine, hakaretlere boyun eğip istenenden daha da fazlasını yapmalı. 5 — Kendi vatandaşlarıyla yabancılar arasında hiç bir ayrım yapmamalı. Çünkü bütün insanlar aynı babanın çocuklarıdır." Bu öğreti, yeryüzünde insanoğlunun mutluluğunu sağlamak fikri üzerine kurulmuştur. Bu öğreti tam olarak uygulandığı za-

man yeryüzünde tam bir barış, tam bir mutluluk başlıyabilir. Bu öğretiye uymakla, insanlık, tıpkı Tolstoy gibi, kurtuluşu aşkta bulur. Öyleyse İsa'nın ardından gitmelidir, sadece bir insan, insan ruhunu anlamış, içinde gerçek aşkı bulmuş olan, kendi kendini iyice tanıyan her insanın söyliyebileceği şeyi ilk söyliyen insan olan İsa'nın ardından gitmeli, hristiyanca yaşamalıdır. Ama hristiyanca yaşamak, hristiyan kiliselerinin gösterdiği yolun tam tersine gitmektir Tolstoy için. Herşeyden önce Rus ortodoks kilisesine bu yüzden düşman kesilir. Kilisenin yaptığı gibi, ulusçuluk duygularını, askerlik düzenini desteklemek, İsa'nın öğretisine ihanet etmekten başka birşey değildir. "Yurtseverlik duygusu, herkesin kendi yurdunu başkalarının yurdundan üstün tutmasından başka birşey değildir." İsa ise, kendimizi başkalarından üstün görmememizi öğütler. Hangi memleketten, hangi ırktan olurlarsa olsunlar, bütün insanları kardeş gibi sevmemizi öğütler. Öyleyse yurtsever, hristiyanın karşıtıdır. Yurtseverliğin insanda doğal bir duygu olduğu da savunulamaz. Bu duygunun derecesi, üstün sınırların halkı dizginlemek, halkı kendilerine tutsak etmek için aynı duyguyu körüklemelerinin derecesiyle oranlıdır. İşlerine geldiği için yurtseverliğin ulu bir duygu olduğunu söyliyenlere kulak asmamalı . Aslında "bayağı, faydasız, uğursuz, saçma ve ahlâka aykırı" bir duygudur bu. "Saçmadır, çünkü her devlet kendini komşu devletlerden üstün görürse, hiç biri gerçeğe uymaz; ahlâka aykırıdır, çünkü bu duyguya kapılan herkes komşu devletler zararına ve kendi yurttaşları yararına herşeyi yapmak yolunu tutar; bu eğilim ise kendine yapılmasını istemediğini başkalarına yapma diyen ahlâk yasasına aykırıdır. "Bir insanın gerçek hristiyan olması için, içindeki yurtseverlik duygusunu öldürmesi gerekir. Öyleyse asker olmak da yanlıştır. Hristiyanlık bakımından, orduların varlığını haklı göstermek imkânsızdır. Akın için, fetih için gerekli olduğunu söyliyenler, başka insanlara saldırmanın hristiyanlıkta en büyük cinayet olduğunu nasıl unuturlar? Orduların dışardan gelecek akınlara karşı koymak için kurulduğunu söyliyenler, İsa'nın kötülüğe kötülükle karşı koymamayı emrettiğini nasıl unuturlar? Tolstoy'a göre bir insan hem subay, hem de hristiyan olamaz.

Ona göre, insanların adalet dağıtmaya kalkmaları da hristiyanlığa aykırı bir davranıştır. İnsanların adaleti bayağı bir

öç alıştan başka birşey değildir. İsa, kötülüğe karşı koymayı yasak etmekle, insanlara düşmanlarını da kendi kendileri gibi sevmeyi emretmekle, mahkemeleri, polisleri, hapishaneleri, sürgünleri kötülemiştir. Bir insan yargıç olamaz, çünkü kendisi de suçludur. Kocasını aldatan kadını taşlıyabilmemiz için, günahsız olmamız gerekir. Oysa hiç kimse günahsız değildir. Hristiyan olabilmek için, suçluyu bir kardeş gibi bağışlamalıdır, bir kere, on kere değil, her seferinde bağışlamalıdır. Yargılayanlardan olmamalı, dava açmamalı, her hücuma tatlılıkla, aşkla karşılık vermelidir.

Ama kötülüğü ezen toplum kurumları kaldırıldığı zaman, cinayetler birbirini kovalayıp toplum yok olmaz mı? "Hayır," diyor Tolstoy. "Suçlu olduğunu ileri sürdüğünüz insanları yüzyıllardır cezalandırıyorsunuz! Peki, sayılarını azalttınız mı? Yalnız azaltmamakla da kalmadınız, çoğalttınız." Hem zaten suçlu denilen kimsenin suçunun gtrçek suçlusu kimdir? Kendisi mi? Yoksa daha çok insanlık, bağlı olduğu toplum mu? Aşkla ilgilenilmiş mi kendisiyle? Zevklere dalanlar onun için zevklerinden vazgeçerler mi? Kendi mutluluklarından çok onun mutluluğu üzerine titremişler mi? Ahlâk eğitimiyle ilgilenmişler mi? Hiç birşeyi eksik olmaması için, hiç değilse yiyip içebilecek kadar birşeyleri olması için ne yapılmış? Bir suçlular toplumunda değil de, bir hristiyanlar toplumunda yaşasaydı, bunları bulmaz mıydı? Bunları bulduktan sonra da suç işler miydi? Bir tek kişinin suçu, bütün insanlığın suçudur. Her birimiz, bencilliğimizle, kaygısızlığımızla her dakika kin tohumları saçıyoruz çevremize. Bu davranışın aşkı getirmesi beklenemez. İnsanlar hristiyanca yaşadıkları zaman, cinayet diye birşey kalmıyacaktır.

Çağdaş toplumun hristiyanlıktan uzaklaşması bu kadarla da kalmamaktadır: hiç birşey yapmıyan zenginlerin alın teriyle çalışan, yoksul insanların sırtından geçinmeleri desteklenmektedir. Mal sahibi Moskova'da kürkler içinde gezerken, tiyatrolarda, balolarda gönül eğlendirirken, sigaranın, şarabın, etin tadını çıkarırken, binlerce insan, doğru dürüst karnı doymıyan, doğru dürüst giyinemiyen, doğru dürüst bir barınak bulamıyan binlerce insan, gece gündüz onlar için çalışıp durmaktadır. Moskova'daki insanın bütün zevklerini çıkarabilmesi için didinmektedir. İsa'ya sırt çeviren çağdaş toplum, en güzel, en soylu şeyleri: bilimle sanatı bile bozmuş, kirletmiştir.

Bilim adamları da, sanat adamları da zengin sınıfların uşağı olmuş, halkla ilgilenmeyi bir yana bırakmıştır. Tolstoy bu yargısında gittikçe aşırılığa kaçar. Sanatçıları yargılarken, haksızlığa düştüğü olur. Shakespeare'in dördüncü derecede bir yazar bile olmadığını söylemekten çekinmez. Beethoven'in musikisini zararlı bulur. Ona göre, sanatçılar da, bilim adamları da, halk içinde, halk gibi yaşamadıkça, halkın hizmetine girmedikçe, istenen eserleri veremiyecek, birer asalaktan öte birşey olamıyacaklardır.

Yoksullara yardım kurumlarının gittikçe çoğalıp gelişmesi de hiç birşeyi düzeltmiyecektir. İsa'nın istediği, bazı yoksullardan yüz lira çaldıktan sonra, daha başka yoksullara böbürlene böbürlene yüz kuruş vermek değildir. Vermenin en iyi yolu almaya çalışmamaktır. Yardımseverliğin ilk şartı, başkalarına kötülük etmemektir. "Hepimiz kardeşiz, gene de her sabah bu kardeş ya da bu bacı benim lâzımlığımı boşaltacak. Hepimiz kardeşiz, gene de bana her gün sigara, şeker, buz, daha birçok şeyler gerek, hepsi de eşitim olan kardeşlerimin, bacılarının bunlar için sağlıklarını feda etmeleri gerek. Hepimiz kardeşiz, gene de ben kardeşlerime gereken bütün öteberileri pahalılaştırmak sonucunu veren bir bankada, bir tecimevinde, bir mağazada kazanıyorum hayatımı. Hepimiz kardeşiz, gene de, varlığı hayat düzenimin sonucu olan, öte yandan, çok iyi bildiğim gibi, mahkûm edilmemesi, cezalandırılmaması gereken bir hırsızı, ya da bir orospuyu sorguya çektiğim, yargıladığım, mahkûm ettiğim için verilen aylıkla yaşıyorum. Hepimiz kardeşiz, bense yoksul işçilerden vergi topladığım, bunları boş gezenlerin, zengin kişilerin keyfi uğrunda kullandığım için aldığımız aylıkla yaşıyorum. Hepimiz kardeşiz, bense insanlara doğrusunu tanımalarına engel olan ve kendim de inanmadığım bir sözde hristiyanlık inancını vaazetmeme karşılık aldığım aylıkla yaşıyorum; papaz olarak, piskopos olarak, insanları en büyük meseleleri üzerinde aldatmama karşılık aldığım aylıkla yaşıyorum. Hepimiz kardeşiz, ama ben eğitimcilik, hekimlik, edebiyatçılık alanındaki emeğimi yoksullara ancak para karşılığında veriyorum. Hepimiz kardeşiz, bense kaatilliğe hazırlanmama karşılık aylık alıyorum; öldürmeyi öğreniyorum, barut, silâh yapıyorum, kaleler dikiyorum." Hayır, bütün bunlar doğru değildir, kötüdür, iki yüzlülüktür, yalancılıktır. "Ben hristiyanım," demekle hristiyan olunmaz. Tolstoy

gibi yapıp şehirlerden uzaklaşmak, kendi emeğiyle, kendi elleriyle yaşamak şarttır.

Tolstoy'un dinsel felsefesi budur. Ama düşündüğü, inandığı din, bir yeryüzü dini olduğuna göre, yukarda da gördüğümüz gibi, toplumla, toplum kurumlarıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Hattâ toplum dışında düşünülemez bile, toplum içindedir. Tolstoy'un bu inançlarını haykırdığı sıralarda, dinle fazla bir ilgileri olmıyan devrimciler de aynı toplumu aynı kurumları değiştirmek istemektedirler. Tolstoy da onlar arasındadır, onlardan biridir. Ama aslında alabildiğine uzaktır bu devrimcilerden. Bu uzaklığı Albert Camus'nün bir düşüncesiyle açıklıyabiliriz: Camus, gerçek sanatçının politikacı, savaşçı olamıyacağını, çünkü insanı somut bir aşkla sevdiğini, insan hayatına saygısı olduğunu, bu yüzden de karşısındakini kolay kolay ezemiyeceğini söyler. Oysa politikacı, savaşçı bunu çekinmeden yapabilir. Onun benimsediği, hiç değilse benimsediğini ileri sürdüğü ilke de insanın mutluluğudur, uygarlıktır. Gene de insan adına cana kıymaktan geri durmaz. Çünkü sevgisi soyuttur. Camus gibi Tolstoy da nefret eder soyut sevgiden, şöyle söyler: "Bugünün en büyük günahı: insanların soyut aşkı, uzakta, herhangi bir yerde olanlara beslenen, kişilikten yoksun aşk... Tanınmıyan, hiç bir zaman karşılaşılmıyacak olan insanları sevmek öylesine kolaydır ki! Hiç birşeyi feda etmeniz gerekmez. Aynı zamanda büyük bir memnunluk duyarsınız! Bilinci alaya alırsınız. - Hayır, benzerini sevmeli insan, ama kendisiyle yaşadığını, kendisini rahatsız edeni sevmeli." Oysa Tolstoy'un istediğini ister gibi görünenler, o devrimciler, tanımadıkları, gerçekten düşünmedikleri, ancak kuru bir kavram olarak gördükleri uğruna, yanıbaşlarındakini ilk fırsatta eziverirler. Her devrimci, hele şiddete başvurduğu zaman Tolstoy'u kederlendirir. Hele aydın, kuramcı devrimciler dehşet içinde bırakırlar onu: öldürücü birer züppe, hiç kimseyi sevmiyen, yalnız kendi bayağı fikirlerini seven birer mağrur, kuru ruhtur onlar. Böyle düşündüğü için Tolstoy yalnızdır. "Toplumsal şekilleri değiştirelim, toplum mutluluğa, bolluğa kavuşur! İnsanın iyiliği böyle kolayca sağlanabilseydi, çok güzel olurdu bu!... Ama durum böyle değil. Hayat dış şekillerin değişmesiyle değil, ancak her kişinin kendi kendisi üzerindeki iç çalışmasıyla düzelir," der. İnsanlığı ancak sözünü ettiğimiz büyük aşk, bu aşkın herkeste gelişmesi kurtarabilir

ona göre. Devrim ancak o zaman gerçekleşecektir. Ne kana, ne de gözyaşlarına mal olacaktır. Tanrı hükmü gerçekleştirilmiş olduğu için devam edecektir. Çünkü Tanrı, aşktır. Tolstoy bu aşk için tek başına didinir durur. Bir yandan da düşüncelerine erişmeye çalışır. Ama düşüncelerine, inançlarına büsbütün erişemese bile, yoksul halkı rahat koltuklarda, kuş tüyü yataklarda düşünen, temiz halk adına zulüm bayrağını taşıyan, doğmamış çocuklar adına insanları köle etmiye kalkan kimselerden çok daha fazla yaklaştırır yaşayışını düşüncesine, son dakikalarında da en sonunda birleştirir. Ama Tolstoy'un düşüncelerini gerçekleştirmenin imkânsız olduğu da açıktır. Ok yaydan çıkmıştır bir kere, çıkalı yüzyıllar geçmiştir. Doğulara şiddete karşı koymalarını öğütler. Ama şiddete karşı koymamak büsbütün ezilmek, yok olmak sonucunu vermez mi? Bunu pek düşünmez. Kötülüğe karşı koyma araçlarını, kötülüğe karşı koyma düzenini, kötülükten önce ortadan kaldırmak, haksızlığın, zulmün daha da artmasından başka bir sonuç vermez elbette. Herkes kendisi gibi düşünüp kendisi gibi davranmadıkça, Tolstoy'un özlediği dünya cennetinin gerçekleşmesi imkânsızdır. Bu cennet İsa'dan beri kurulamadığına göre, Tolstoy'dan sonra da kurulamıyacaktır. Bunları göz önünde bulundurmamak, Tolstoy'un zayıf yanıdır. Ama bütün insanlığın ondan öğrenebileceği çok şeyler bulunduğu da şüphe götürmez.

SANATI VE ESERLERİ

Tolstoy'un eserleri hayatıyla iç içedir. Onda hayat ile eser içten bir bağla bağlıdır birbirine; eserlerinin yardımıyla, Tolstoy'un hayatını yirmi beş yaşından son günlerine kadar, bütün yönleriyle incelemek mümkündür. Ender bulunur içtenliği, doğruluğu bu işi büsbütün kolaylaştırır. Hayatıyla böyle sıkı sıkıya ilgili olan bu eserler, elbette ki düşünceleriyle de ilgili olacaktır. Öyledir gerçekten, Tolstoy'un düşünceleri, hayatı ve eserleri birbirlerinin aynasıdır, ayrılmaz bir bütündür. Bu bakımdan, Tolstoy'un eserleri üzerinde toplu bir fikir elde edebilmek için, düşünceleri ve hayatı gibi eserlerini de iki bölümde incelemek gerekir. Büyük sanatçının 1874 yılından önce yazdıklarıyla bu tarihten sonra yazdıkları arasında köklü bir fark vardır. 1874 yılından önce, Tolstoy'un başlıca özelliği bir sanatçı, bir edebiyatçı olmasıdır. Bu sırada ele aldığı felse-

feyle ilgili fikirlerse, Hegel'in tarih felsefesinin etkisini taşır. 1874'ten hemen sonra Tolstoy bir ahlâkçı, bir din ve politika havarisi olarak çıkar karşımıza. Başta gelen niteliği, sanatçılık değildir artık, düşüncelerini yayma yolunda bir araç saymaktadır sanatı. Düşüncelerini istediği gibi anlatıp yayabilmek için, sanatın bütün imkânlarına başvurur, denemeden oyuna, çocuk masallarına varıncaya kadar her türde kalem oynatır. Ama kaleminden çıkan her satırda Tolstoy'un yüreği çarpar, her satırı hayatının, hayatından ayrılmalarına imkân olmıyan düşüncelerinin bir başka yanına ışık tutar. Kısacası, Tolstoy'un eserleri, hayatının ve düşüncesinin birer aynası olmakta devam ederler.

Her eserinde bir, ya da birkaç kahraman, kendisinden birşeyler taşır. Ayrıca, çevresinde görüp tanıdığı insanların özelliklerini kahramanlarında yeniden yaratır. Anne tarafından bir akrabası, prens Nikola Gregoreviç Volkonski *Harp ve Sulh*'ta prens Audrey'in, annesi prenses Mari'nin, babası Nikola Rostov'un doğmasına yol açmıştır. *Bir Beyzadenin Sabahı*'nda karşımıza çıkan kahraman, Nekludov, düşünceleriyle, davranışlarıyla, sıkıntılarıyla, kısacası her yanıyla, Tolstoy'un belli bir durumda, belli bir zamandaki iç dünyasını, çevresini, çevresindeki insanları serer gözlerimizin önüne. Karısıyla içli-dışlılığı başladıktan sonra kadın ruhunu daha derin, daha canlı çizmeye başlaması, Tolstoy'un hayatının eserini ne kadar beslediğini gösterebilecek nitelikte bir oluştur. Yaşantıları kendiliklerinden geçiverirler eserlerine. Ama bu geçiş, kişilerin basit görünüşlerinin dar çerçevesi içinde kalmaz. Tolstoy'un duyduğu, yaşadığı, korktuğu, sevindiği herşey sızar eserlerine, baştan sona doldurur onları. *Anna Karenin*'de Levin'in kardeşinin ölümü, Tolstoy'un kardeşi Dimitri'nin ölümüdür. *Anna Karenin*'deki Levin gibi, Tolstoy da geçmiş hayatının bütün yüz kızartıcı olaylarını karısı da bilsin diye, günlüğünü nişanlısına verip okutmuş, *Anna Karenin*'deki Kitti gibi, gerçek hayattaki nişanlı, Tolstoy'un nişanlısı Sofi de bundan derin bir ıstırap duymuştur. Zaten Konstantin Levin, Tolstoy'dan başkası değildir. Tolstoy ona fikirlerini vermekle kalmamış, hayatını da vermiştir. Levin'le Kitti arasındaki aşkı, evliliklerinin ilk yıllarını anlatırken, Tolstoy kendi anılarını kâğıda geçirmekten başka birşey yapmamıştır. Romanda faydasız bir fazlalık gibi görünen son bölüm ise, o

zamanlar Tolstoy'u altüst eden ruh sıkıntılarına ışık tutmakta, bu sıkıntıları oldukları gibi yansıtmaktadır.

Bu örnekler saymakla bitmez. Ama bu kadarı bile yetmez Tolstoy'a *Anna Karenin*'i sıkıntı içinde bitirir. Bu eserini göklere çıkaran övgüler de kendisini üzmekten başka bir sonuç vermez. "Sanat yalandır," demiye başlamıştır artık. "Ben artık güzel bir yalanı sevemiyorum." Güzel yalanları bile sevemez olan Tolstoy, artık gerçeği aramaktadır. Ama gerçeği *Anna Karenin*'i bitirdikten sonra araması, aramaya başladığı gerçeğin başka alanda bir gerçek olduğu gözönünde bulundurulmazsa, pek tuhaf kaçar. Öyle ya, Tolstoy yazmaya başladığı dakikadan beri gerçekçi olmuş, her zaman yalanla, ikiyüzlülükle savaşmıştır. Daha 1855'te yazdığı *Sivastopol Hikâyeleri*'nde: "Yazılarımın kahramanı Gerçek'tir," diyordu, "her zaman güzel olan, her zaman güzel kalacak olan Gerçek, ruhumun bütün gücüyle sevdiğim Gerçek." O zaman da bağlıydı gerçeğe. Ne var ki, bu gerçek, metafizik bir gerçek değil, insan ruhunun, insan bedeninin, tabiatın, toplumun gerçeğiydi. Daha ilk eserlerinde bile, insanları ve tabiatı kusursuz bir gerçekçilikle inceliyordu. Gözlerini kapatır kapatmaz, gönlünde düşler başlamadaydı. Ama bu düşler de gerçekten uzaklaşmasına yol açmıyorlardı. Çünkü, günün birinde gerçek hristiyanlığın bir yeryüzü dini olduğunu, öbür dünya gibi anlaşılmaz, saçma bir kavramla hiç bir ilgisi bulunmadığını bütün gücüyle savunacak olan Tolstoy'un düşleri bile gerçeğin içinde yüzüyordu, bu düşler insanlık, tabiat, yaşama sevgisiyle doluydu, bu düşler insanlık aşkıydı, tabiat aşkıydı, gerçek aşkıydı. Tolstoy'a yol gösteren tek yıldız gerçekti. Zaten Tolstoy gibi bir yazar, gerçekçi kalmak kaygısıyla, gözlerinin gördüğü, kulaklarının işittiği gerçeklerle yetinemezdi. Böyle bir gerçek, birçok eserlerde apaçık görüldüğü gibi, eksik bir gerçek, yarım bir gerçek olurdu. Gün ışığı tek başına yetmiyordu. Tolstoy'a, yüreğin ışığı da elzemdi. Tolstoy'un gerçekçiliği her varlığın derinliklerine eniyor, her varlığı bütün yönleriyle kavradığı için de en bayağısını bile sevdirtebilecek sebepler buluyordu. Aşk, hayatın en derin, en gizli özüne kadar indiriyordu Tolstoy'u. Aşkla birlikte yürüyen, düşle birlikte yürüyen bir gerçekçilik, gerçekçilik bakımından tehlikeli birşey değil miydi? Hayır. Tolstoy, her zaman gerçekçi bir yazar olarak kaldı. O kadar ki, kahramanları her zaman orta hal-

li, şaşırtıcı hiç bir yanları bulunmıyan insanlardı, bir Dostoyevski kahramanına benzer hiç bir yanları yoktu. Kimi sanatçıların gerçeği bütün şiddetiyle vermek için, gerçekten uzaklaştıkları olur, Tolstoy onlardan değildi.

Zaten onun 1874 yılından önceki eserleri için, hiç çekinmeden, "natüralist bir sanatın ürünleri" diyebiliriz. Tolstoy, bu çağında, natüralist romancılar sınıfına girmekle kalmaz yalnız, bu akımın en güçlü, en etkili temsilcilerinden biridir de. Onun romanlarında birer düğüm meydana getiren olaylar ya yoktur, ya da pek önemsiz bir yer tutar. Olaylar, çevrilen sayfalarla birlikte, dümdüz bir yol gibi uzayıp gider, bu yüzden de çoğu zaman güçlü bir gerçek izlenimi verirler. Tolstoy, bir kişiyi pek ilgi çekici bir duruma getirmek, okuyucuyu onun acıları, sevinçleri üzerinde duygulandırıp coşturmak için harcanan çabayı en küçük derecesine indirmiştir. Şaşırtıcı değişmelere başvurmayı düşünmez, acıklı ve güldürücü sahneleri düzenli bir şekilde örüp etki yapmıya da çalışmaz. Bir tek şeydir onun yapmak istediği: Canlı bir madde ve toplum çevresi çizmek, hiç de akla aykırı, alışılmışa aykırı görünmiyen kişilerini buraya yerleştirip onların davranışlarını, güçlerini, güçsüzlüklerini, tutkularını, düşüncelerini belirtmektir. Bütün bunlar onu gerçek bir natüralist sanatçı yapmıştır. Ama Zola da, Zola'nın ardından giden öbür natüralistler de, natüralistlikten uzaklaşmamak kaygısıyla, çoğu zaman en iğrenç, en çirkin, en korkunç nesne ve kişileri gözler önüne sermek yolunu tutmuşlardır. Bu konuda Tolstoy onlara hiç benzemez, hayatı her yanıyla vermek ister, çirkinlikler kadar güzellikleri de görüp gösterir, salt güzel, salt çirkin, salt iyi, salt kötü birşey olmadığını da bilir. Zola ve arkadaşlarından uzaklaştığı ölçüde natüralizme yaklaşır, hepsini geride bırakır. Çünkü, Tolstoy'un natüralizmi bilimin etkisinden, düşünce yoluyla varılmış kanılardan, peşin fikirlerden değil, bir inançtan, bir duygudan, tabiat ve gerçek aşkından gelmektedir. "Tabiat güzel ile iyinin en kendiliğinden anlatımı olduğu" için, Hayat Tanrı olduğu için, Tolstoy natüralisttir, gerçeği olduğu gibi vermeye, tabiata sadık kalmaya çalışması bundandır. Ama tam bir natüralist yöntemiyle çalıştığı da olur. *Harp ve Sulh*'ü yazmak için, gerçeği olduğu gibi verebilmek amacıyla, kitapları karıştırıp durmuş, aile arşivlerinden, eski notlarından, kişisel anılarından son derece faydalanmıştı. Bu in-

ce, bu özenli çalışma romana aranan gerçekliği getirmiş, ama akıcı, sürükleyici bir eser olmasını da önlememişti. Çünkü Tolstoy kuru bir natüralizmle yetinmiyordu. Coşkunlukla, sevinçle çalışıyor, bu coşkunluğu, bu sevinci okuyucusuna da geçirmesini biliyordu.

Tolstoy'un okuyucuyu kendine kolayca bağlıyabilmesinin başlıca sebeplerinden biri de, alelâde insanlara seslenmesi, bu seslenişi, alelâde insanların aracılığıyla gerçekleştirmesiydi. Seçkinler çevresi hiç mi hiç ilgilendirmiyordu Tolstoy'u, halkın romancısı, halkın bilinciydi. Herkesin düşündüğünü, düşünebileceğini söylüyor, insanoğlunu her yanıyla inceleyip gözler önüne sermesi, insan ruhunun derinliklerine inmesi kendi içimizde oldukları halde bilmediğimiz, bilmek istemediğimiz gerçekleri bize gösteriyor, bizi en can alıcı noktamızdan kavrayıveriyordu.

Tolstoy, halka seslenmeyi, halkın yazarı olmayı amaç bildiği için, eserleri kuruluş bakımından da hiç mi hiç çetrefil değildi. Onun yöntemi için tam bir sadelik, tam bir açıklık yöntemi demek yanlış olmaz. Halk dilini, halk masallarını en üstün örnekler gibi gören bir yazardan başka türlü bir yöntem de beklenemezdi. Ama bu sadeliğin, bu açıklığın, kişilikten, özdenlikten yoksun olduğunu söylemek de kimsenin aklından geçmez elbette. Tolstoy'un daha çok büyük romanlarında görülen bir yöntemi, "hayat dilimlerini" yanyana sıralamaktır. *Anna Karenin*'de de, *Harp ve Sulh*'ta da bu özellik dikkati çeker. Bu hayat dilimleri, Tolstoy'un kişilerini birbiri ardından çeşitli durumlar, çeşitli görünüşler içinde gösterirler bize. Meselâ, *Anna Karenin*'de aynı Levin'i patinajda, avda, kâhyasıyla konuşması, mülkü içinde dolaşması sırasında görürüz, sevdiği kadın kendisini reddederken, sevdiği kadın kendisini kabul ederken görürüz. Her dilim, daha doğrusu her tablo, aynı kişinin bedenle, düşünceyle, ya da ahlâkla ilgili bir başka çehresini gösterir bize. Hem de öyle keskin, öyle canlıdır ki, bir daha çıkmamasıya yerleşir belleğimize. Bu yerleşme, yöntemindeki güç kadar, dilindeki arılığa, açıklığa da çok şey borçludur.

Ama Tolstoy, eserlerinde ta başından beri görülen açıklığı, duruluğu bile bir gün yetersiz bulmaya başladı. 1872 yılında yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Dilimin ve yazımın yöntemini değiştirdim. Halk dili, bir şairin söyliyebileceği her-

şeyi anlatabilecek seslere sahiptir ve benim için pek değerlidir. Şiirin ayarını bulmak için en iyi yol da odur. Fazla birşey, tumturaklı, sahte birşey söylemiye kalktınız mı, dil buna katlanmaz. Oysa, edebiyat dilimizin iskeleti yok, her yana çekilebilir, herşeyi edebiyata benzetir." Tolstoy bu düşüncesinde yavaş yavaş en son sınıra kadar gitti. Halk dilinin güzelliklerini sezdikçe, edebiyatı daha çok küçümsemiye başladı. Bu eğilim yeni yeni konular işlemesine yol açtı. *Halk Masalları* bunun en güzel örneğiydi. Tolstoy, halk dilinin etkisiyle herşeyi en kısa, en canlı şekilde anlatmıya çalışıyordu. "— Neredesin, sızı? — İşte... İyi ya, devam et bakalım. — Ya ölüm, o nerede ki?.. — Onu bulamadı artık. Ölüm yerine ışık vardı. — "Bitti," dedi biri. — Bu sözleri işitti, tekrarladı. — "Ölüm yok artık," dedi içinden." *İvan İlyiç'in Ölümü*'ndeki bu şiirli satırlar, halk diline ulaşma yolundaki çabasının mutlu bir sonucundan başka birşey değildi.

Ama bu keskinlik, bu yoğunluk yalnız diliyle deyişinde kalmadı Tolstoy'un. Eserlerinin kuruluşunda, özünde, işlenişinde de görülmeye başladı. Sanatı çizgilerdeki açıklıkla, ruhları kısaca, ama bütün gücüyle, bütün doluluğuyla vermesiyle, içte geçen dramı alabildiğine yoğunlaştırmasıyla, dışla, çevreyle ilgili gerçekliğin geçici ayrıntılarından sıyrılmış coşkunluğunun evrenselliğiyle, bütün bunları biçimlendiren, toprak kokan bir dille derinleşmiş, yücelmişti. Tolstoy'un ruhundaki değişiklik, o alt-üst oluş, sonra gerçekçilikten ülkücülüğe geçiş, ama gerçeğin hakkını vermeyi hiç unutmadan ülkücülüğe geçiş de aşağı yukarı bu değişmeyle birlikte başladı. Tolstoy artık kökü çok gerilerde olan yeni duygularını, yeni düşüncelerini, yeni inançlarını bütün açıklığı, bütün doluluğuyla verecek, duyuracak durumdaydı. *Kreutzer Sonat*, *İvan İlyiç'in Ölümü*, *Halk Masalları*, *Diriliş* gibi roman ve hikâyeler bu çağının en dikkate değer ürünleridir. Ama Tolstoy, öfkeyle, coşkuyla, bilgelikle dolup taşan ihtiyarlık günlerinde romanlarla, hikâyelerle yetinmiyor, yetinemiyordu. Çağının bütün o büyük putlarının: Dinin, devletin, bilimin, sanatın, hürriyetçiliğin, sosyalizmin, barışçılığın iki yüzlülüğünü gönlünce gözler önüne sermek, onları tokatlamak, kamçılamak, yerden yere vurmak için romanları, hikâyeleri az buluyor, romanları, hikâyeleri kadar canlı deneme yazılarına başvuruyordu. *İttıfakım*, *Dinim*, *İncil*, *Hayat Üzerine*, *Kurtuluş*

Sizdedir, Ne Yapmalıyız adlı denemeleri bunlar arasındaydı.

Denemelerde, romanlarda, köylüler için yazdığı masallarda, tiyatro eserlerinde güttüğü bir tek amaç vardı: İsa'nın öğretisi olduğuna inandığı aşk öğretisini savunup yaymak, bu öğretiye zıt görünen ne varsa hepsini yermek. Bunu belirttikten sonra ister istemez bir soru takılıyor insanın aklına: İnançlarına, düşüncelerine herşeyden çok önem verirken, sanatı bir araç gibi görürken, sanatının hiç birşey yitirmemesinin, hattâ, *Kreutzer Sonat* gibi, *Diriliş* gibi, *İvan İlyiç'in Ölümü* gibi üstün eserler vermesinin sırrı nerdedir? Belki de Tolstoy'un inancını bütün şiddeti, bütün doluluğuyla yaşamasında. Biliyoruz, Tolstoy eserleri hayatının, düşüncesinin bir sonucu olmuştur her zaman. Her eserinde, baştan sona kadar, Tolstoy'un yüreği çarpar, her eserinde, Tolstoy'un yaşantıları, acı tatlı deneyleri serilir gözlerimizin önüne. Natüralist bir anlayışla yazılan, tıpkı Zola'nın eserlerinde görüldüğü gibi, kişilerin ardında halkları yaşatan, gerçek kahramanı, asıl kahramanı halk olan *Harp ve Sulh*'ü bile sonsuz bir sevinç, bir coşkunluk içinde yazması, kısacası yazdığını yaşaması bunu açıklar. Ülkücülüğü sanatın çok daha üstüne çıkardığı zaman da bundan başka birşey yapmamıştır. *Kreutzer Sonat* bunun en güzel örneğidir. *Kreutzer Sonat*'ta Tolstoy, Aziz Mathieu'nün *İncil*'ine dayanarak, "hristiyan ülküsünün evlilik olmadığını, hristiyan evliliği diye birşey olamıyacağını, hristiyanlık bakımından evliliğin bir ilerleme değil, bir düşüş unsuru olduğunu" gösterir. Ama bu fikirler, romanın kahramanının, Pozdniçef'in, ağzından çıkmadan önce, Tolstoy'un içinde böylesine açıklıkla şekillenmemişti. Böylece "eser yazarı aşmış, sanatçı düşünürü geride bırakmıştı". Ama ne sanatın, ne de düşüncenin bir kaybı olmuştu, her ikisi de kazançlı çıkmıştı bu işten. Tolstoy'u her zaman güçlü yapan buydu belki: Hayatı, sanatı ve düşünceleri arasındaki içten uygunluk. Dünyanın en verimli yazarlarından biri olduğu, herşeyi tam bir sadelikle anlattığı halde, hiç bir zaman bayağılığa düşmemesini bu uygunluk sağlamıştı (1).

Tahsin YÜCEL

(1) Bu yazının hazırlanışında, Romain Rolland'ın "Vie de Tolstoi" adlı eseriyle André Cresson'un "Léon Tolstoi" adlı eserinden geniş ölçüde faydalanılmıştır.

TOLSTOY'UN ESERLERİNİN KRONOLOJİK LİSTESİ

1852 Çocukluk. - Akın. - Kazaklar (1862'de bitirilmiştir).
1853 Bir markacının günlüğü.
1854 Delikanlılık. - Ormanda kesim.
1855 Aralık 1854'te Sivastopol. - Mayıs 1855'te Sivastopol. - Ağustos 1855'te Sivastopol.
1856 İki süvari. - Bir kar fırtınası. Müfrezede bir karşılaşma. - Bir beyzadenin sabahı. - Delikanlılık.
1857 Albert. - Lucerne.
1858 Üç ölüm.
1859 Evlilik mutluluğu.
1860 Polikuşka.
1861 Kenevir eğirici.
1862 Halk eğitimi üzerine. Okuyup yazma öğrenmenin yöntemleri. İlkokullar için genel bir plân tasarısı. Eğitim ve öğretim. - Öğretimin ilerlemesi ve tanımı. Kim yazma öğretmeli. Kasım ve Aralık'ta İasnaya-Poliana okulu. - Halk okullarının gelişmesi üzerine. Halk öğretimi alanında toplumsal çabalar üzerine. Tikon ve Malanya (ölümünden sonra yayınlanan eserlerinden). Aşk.
1864-1869 Harp ve Sulh.
1872 Heceleme kitabı (çeşitli masal çevirileri). İki yolcu (ölümünden sonra yayınlanan eserlerinden).
1873 Samara açlığı konusunda mektup.
1875 Yeni heceleme kitabı. - Dört eski İslav okuma kitabı.
1876 Anna Karenin.
1878 İlk anılar.
1879 Ben kimim. - İtiraflar.
1880 Dogmatik dinbilimin eleştirisi. - Yeni bir birinci Piyer çağının bölümleri. - Bir küçük kızın savunması. Bir kalemi denerken. - Aşk nasıl ölür. - İnanılmaz bir masalın başlangıcı. - Rousseau üzerine. - Vaha. - Kaçak bir kazak.

1881 Dört İncil'in uygunluğu ve çevirisi. İncil'in özeti. İnsanlar neyle yaşarlar.

1882 Kilise ve Devlet. - Kötülüğe karşı koymama.

1884 Benim inancım. Bir delinin günlüğü.

1885 Halk için efsaneler. - Halk hikâyeleri. On iki havarinin öğrettiği. - Sokrat. Halkçı Piyer'in hayatı. Pietr Hlebnik.

1886 Karanlıkların gücü. İvan İlyiç'in ölümü. Ne yapmalıyız. - Neyiz. - Nikola Palkin. - Atasözlü takvim. - Yardımseverlik üzerine. İnanç üzerine. Kötülüğe karşı savaş üzerine. Din üzerine. Kadınlar üzerine. - Gençliğe. Tanrı ülkesi.

1887 Hayat üzerine. Hayatın anlamı üzerine. - Hayat ve ölüm üzerine. Işık sizdeyken yürüyün. - Boş vakti olan insanlarla konuşmalar. - İşçi Emelian ve boş davul. Üç oğul. El çalışması ve kafa çabası.

1889 Şeytan (ölümünden sonra yayınlanmıştır). Bir arı kovanının hikâyesi. - Kreutzer sonat. - Tanrı ve insanlık aşkı üzerine. Kardeş-insanlara sesleniş. Sanat üzerine. - Öğretimin meyveleri (komedya). - Kendimize gelmenin zamanıdır. Işıklar şenliği.

1890 İnsanlar niçin sersemleşiyor. Kırk yıl. Bondaref üzerine. - Cinsler arasındaki bağıntılar üzerine. - Henry George'un tasarısı üzerine. - Bir hristiyanın anıları. Azizlerin hayatları. Jean'ın ilk mektubu. Çin bilgeliği. Yalnız herkesin mutluluğu için. Bir köyde Nikola adında bir adam yaşıyordu. - İntihar üzerine.

1891 Bir annenin anıları. Pahalıya mal oluyor (Maupassant'dan). - Açlık üzerine. - Sanat nedir, ne değildir. - Mahkemeler üzerine. İlk basamak. Bir saatçi. Korkunç bir sorun. Kuraklık olunca halka yardım etmenin yolları üzerine.

1892 Açlığa düşenlere yardım. Yokluk içindekilerin evinde. Açlığa düşenlere yardımlar üzerine raporlar. Mantık ve din üzerine. "Françoise" (Maupassant'dan).

1893 Kurtuluş sizdedir. - Hristiyanlık ve askerlik. - Din ve ahlâk. - Aşkın istediği. - Hristiyan anlayışı ve yurtseverlik.

1894 Devletle bağıntılar üzerine. - Ölümsüzlük üzerine mektup. - İtalyanlara.

1895 Efendi ve uşak. - Üç parabol. - Ayıp! - Bir Polonyalıya mektup. - Anlamsız düşler üzerine.

1896 İncil'leri nasıl okumalı, özleri nerdedir. - Çin halkına (tamamlanmamıştır). - Karşı koymama üzerine. - Kilisenin düzenbazlığı üzerine. - Yurtseverlik ve barış. - Hürriyetçilere mektup. - Hükümetin şimdiki düzeniyle bağıntılar. - Sonun yaklaşması. - Hristiyan eğitimi.

1897 Sanat nedir. Elli yıldan fazla bilinçli hayat yaşadım.

1898 Dukoborlara yardım için çağrı. - İki savaş-Açlık ya da tersi. Serj baba (ölümünden sonra yayınlanmıştır).

1899 Diriliş. - Din eğitimi üzerine. - Bir subaya mektup. Bir İsveçliye mektup.

1900 Çıkış nerede. - Çağımızın esirliği. - Canlı ceset. - Öldürmiyeceksin. Kanada'ya göç etmiş Dukoborlara mektup. Böyle mi olmalı. Yurtseverlik ve hükûmet.

1901 Tek çare. - Kim haklı. - Avâre gençlere. - Çalışan Rus halkının idareye bir seslenişi. - Din müsamahası üzerine. - Mantık, inanç, dua. - Sinod'a cevap. - Askerin defteri. Subayın defteri. Fransız-Rus birliği üzerine. - Çar ve müşavirlerine.

1902 Kiliseye sesleniş. Işık karanlıklarda parlıyor. - Din nedir, özü nedir. - Din nedir, özü nedir. - Cehennemin yıkılıp yeniden kuruluşu. - İşçilere.

1903 Shakespeare ve dram üzerine. - Çalışma, ölüm ve hastalık. - Asur kralı Assaradon. Üç mesele. - Bedensel çalışma üzerine.

1904 Hacı Murat (ölümünden sonra yayınlanmıştır). - Bilge kişilerin düşünceleri. - Kendinize gelin.

1905 Buda. - Tanrısal ve insansı. - Lamennais. - Pascal. Sokrat dâvası. - Korney Vasiliyef. Bir tek şey gereklidir. Saksı Aleksi (ölümünden sonra yayınlanmıştır). - Dünyanın sonu. - Büyük cinayet. - Rusya'da toplumsal hareket üzerine. Nasıl ve niçin yaşamalıyız. - Yeşil deynek. - Gerçek hürriyet.

1906 Vasili baba (ölümünden sonra yayınlanmıştır). - Rus ihtilâlinin anlamı üzerine. - Rus halkına sesleniş. -

Askerlik hizmeti üzerine. **Savaş üzerine.** - **Toprak meselesinin tek çözümü.** **Katoliklik üzerine.** - **Bir Çiniye mektup.** - Düşte gördüğüm (ölümünden sonra yayınlanmıştır). - Ne yapılabilir.

1907 Çocuklarla ahlâk sorunları üzerinde konuşmalar. Başkalarını sevin. Hiç kimseyi öldürmiyeceksin. Hayat anlayışları üzerine. Hristiyan uluslar, hele Rus halkı neden sefil bir durumdadır.

1908 Artık susamam. Portresi için özdeyişler. Aşkın iyilikleri. Kurt. Bir askerin dâvasından anılar. Şiddet yasası ve aşk yasası. - Kaatiller kimlerdir (ölümünden sonra yayınlanmıştır). - Bir Hindu'ya mektup. Çocukluğun gücü (Victor Hugo'dan). İsa'nın çocuklarca benimsenen eğitimi.

1909 Dünyada suçlu yoktur. Bir eğiticinin başlıca işi nedir. - Çocukların bilgeliği (ölümünden sonra yayınlanmıştır). Barış kongresine mektup. Tek buyruk. Gussef'in tevkifi üzerine. - Her gün için. - Eğitim üzerine. Kaçınılmaz iş. İdam üzerine. - Gogol üzerine. Devlet üzerine. Bilim üzerine. Hukuk üzerine. Polonya'lı bir kadına cevap. - Allah aşkına, durun ve düşünün. Struve'un bir yazısı üzerine. Bir ihtilâlciye mektup. Anlamak zamanıdır. Gerçek aşkı için acı çekmişlerin kurtuluşu. Yolcu ve köylü. Köy türküleri. Bir yolcu ile konuşma. İdam cezası ve hristiyanlık.

1910 Köyde üç gün. Hayat yolu. - Hodinka. Bütün üstünlükler ondan geliyor (komedya). Delilik üzerine. Sofya'daki İslâv kongresine. - Verimli toprak. Önceden düşünülmemiş. Çocuklar için masal. - Felsefe ve din. - Sosyalizm üzerine (tamamlanmamıştır). - Etkili çareler.

ESERLERİ

HÂTIRALARIM

Bu eser üç ayrı kitaptan meydana gelir: Çocukluk, Delikanlılık, Gençlik. *1851 - 1852 yılları arasında yazılan bu kitaplar, Tolstoy'un hayatı, duyguları, düşünceleri üzerinde son derece geniş bilgi verdikleri gibi, gerçek bir sanat değeri de taşımaktadırlar. Tolstoy'un büyük bir yazar olarak tanınmasında her üçünün de payı büyüktür. Aşağıda, her üç kitaptan birer parça bölüm bulacaksınız.*

A C I

Ertesi günü, akşamın geç vakti, onu bir kere daha görmeyi arzu ettim: Birdenbire hissettiğim korkuyu yenerek, usulcacık kapıyı açıp, ayaklarımın ucuna basarak salona girdim.

Odanın ortasında, masanın üzerinde tabut duruyordu. Mumlar etrafındaki yüksek gümüş şamdanlarda hâlâ yanıyordu. Kilise adamlarından biri uzak bir köşede oturmuş, sakin, birörnek bir sesle İncil okuyordu.

Kapıda durup bakınmağa başladım. Fakat, ağlamaktan gözlerim o kadar şiş, sinirlerim o kadar bozuktu ki, hiç birşey seçemiyordum, herşey tuhaf tuhaf bir şekilde birbirine karışıyor: Işık, lâme, kadife, büyük şamdanlar, kenarları dantelâlı pembe yastık, çelenk; dantelâlı başlık ve mum gibi şeffaf birşey daha. Onun yüzünü görmek için sandalyeye çıktım; fakat yüzünün olduğu yerde gene o açık sarı renkte şeffaf bir cisim beliriyordu. Bu şeyin annemin yüzü olduğuna bir türlü inanamıyordum. Ona daha dikkatle baktıkça yavaş yavaş, alışık olduğum sevimli hatları tanımağa başladım. Bu-

nun annem olduğunu idrak ettiğim an, dehşetten titredim; fakat kapalı olan gözleri neden o kadar çökmüş? Neden şu korkunç renksizlik ve yanağının şeffaf derisi altında siyahımsı leke? Neden bütün yüzünün ifadesi bu kadar soğuk ve ciddî? Neden dudakları bu kadar renksiz ve bükülüşleri bu kadar güzel ve vakarlı? Onlarda dünyevî olmıyan öyle bir sükûnet ifadesi var ki, bakarken vücudumu tepeden tırnağa soğuk bir ürperiş kaplıyor.

Bakıyor ve anlaşılmaz, tarif edilmez bir kuvvetin gözlerimi bu cansız yüze çektiğini anlıyordum.

Gözlerimi ondan ayıramıyor ve hayalim, saadet dolu hayat tabloları çiziyordu. Hâtıralarımla hiç alâkası olmıyan bir cisme bakar gibi, mânasız baktığım ve önümde duran şu cansız vücudun o olduğunu unutmuştum. Ben onu birçok vaziyetlerde tahayyül ediyordum, canlı, neşeli, güler yüzlü; sonra gözlerimin dikili kaldığı bu renksiz yüzdeki çizgilerden biri beni birdenbire sarsıyordu: Müthiş hakikati hatırlıyor, ürperiyor, fakat bakmaktan da kendimi alamıyordum. Yeniden hayaller hakikati siliyor ve yeniden hakikatin hissi hayalleri dağıtıyordu. En nihayet, yorulan muhayyilem beni aldatamaz oldu: Hakikat duygusu da kayboldu ve ben kendimden geçtim. Bu vaziyette ne kadar kaldığımı, ne olduğumu bilemiyorum. Yalnız bildiğim, bir müddet yaşama şuurumu kaybederek bir nevi yüksek, tarifi imkânsız, hoş ve acı bir zevk duyuşumdu.

Belki onun aziz ruhu daha yüksek bir dünyaya uçarken, bizi bıraktığı bu ölümlü dünyaya üzüntü ile bakmış ve benim kaderimi görerek, acıyıp sevgi kanatlariyle, göklere yakışan merhamet gülümseyişi ile beni teselli ve takdis etmek için inmişti.

Kapı gıcırdadı ve okuyanı değiştirmek için başka bir papaz içeri girdi. Bu gürültü ile kendime geldim ve aklıma ilk gelen şey şu oldu: Beni ağlamıyan ve teessürle hiç alâkası olmıyan bir vaziyette iskemlede görür, hissiz ve yalnız tecessüs veya acımak hissiyle iskemleye çıkıp baktığımı zanneder diye, istavroz çıkardım, eğildim ve ağlamağa başladım.

O zamanki intibalarımı hatırlarken, ancak o kendimden geçmiş olduğum anın asıl ıstırap dakikam olduğunu anladım. Gömülmeden önce ve sonra durmaksızın ağlıyor, kederleniyor-

dum, fakat o kederi hatırlamağa utanıyorum, çünkü ona daima onurumu destekliyen, herkesten fazla müteessir olduğumu gösterme isteğim, başkalarının bana ne gözle bakacağı düşüncesi, beni Mimi'nin başlığını ve etraftakilerin yüzlerini tetkik etmeğe sevkeden maksatsız tecessüs gibi haller karışıyordu. Yalnız tek acının duygusunu duymadığım için kendimden nefret ediyor ve diğer duyguları saklamağa çalışıyordum, bundan dolayı da kederim tabii ve samimî değildi. Üstelik kendimi bedbaht hissetmekte bir nevi zevk duyuyor, bahtsızlığımın şuurunu kuvvetlendirmeye çalışıyordum. Bu hodbin duygu, asıl kederimi daha fazla bastırıyordu.

Daima, kuvvetli teessürlerden sonra olduğu gibi, bu geceyi de rahat ve deliksiz bir uyku ile geçirdim, kuru gözlerle ve yatışmış sinirlerle uyandım. Saat onda, tabutu çıkarmadan önce yapılacak âyine bizi çağırdılar. Oda gözyaşları içinde hanımlariyle vedalaşmağa gelen uşaklar ve köylülerle doluydu. Âyin yapılırken ben gereği gibi ağlıyor, istavroz çıkarıyor, secdeye kapanıyordum, fakat içimden ibadetten uzak ve oldukça soğukkanlıydım; sırtıma giydirdikleri ve koltuklarımı sıkan yarım frakla alâkadar oluyor, pantalonumun dizlerinin kirlenmemesi için nasıl hareket etmem uygun olacağını düşünüyor ve usulcacık etraftakileri süzüyordum. Babam kireç gibi renksiz, tabutun başucunda duruyor ve belli bir gayretle kendini tutuyordu. Onun siyah fraklı uzun vücudu, solgun mânalı yüzü, daima olduğu gibi ahenkli hareketleri, istavroz çıkarırken, eğilip elini yere değdirirken, papazın elinden mumu alırken, yahut tabuta yaklaşırken fevkalâde zarif, görünüyordu. Fakat, neden bilmiyorum. Şu dakikada onun bu zarifliği hoşuma gitmiyordu. Mimi duvara yaslanmıştı ve ayakta zorla duruyormuş gibiydi. Entarisi buruşuk ve kuş tüyü içinde, başlığı bir yana düşmüş, şiş gözleri kıpkırmızıydı, başı titriyordu; yürekler paralayıcı bir sesle durmadan hıçkırıyor ve durmadan yüzünü mendiliyle ve eliyle kapatıyordu. Bana öyle geliyordu ki, bunu seyircilere karşı yüzünü kapatarak sahte hıçkırıklardan bir dakika olsun dinlenmek için yapıyordu. Demincek, annemin ölümünün kendisi için tahammül edemiyeceği müthiş bir darbe olduğunu, bu darbenin onu herşeyden mahrum ettiğini ve bu meleğin ölmeden önce kendisini ve Katinka'nın istikbalini temin etmeği unutmadığını, babama söylemiş olduğunu hatırladım. O bunları anlatırken,

acı gözyaşları döküyordu, belki de kederi hakiki idi. Ama temiz ve tam bir keder değildi. Liboçka, kreple çevrili siyah entarisiyle, gözyaşlarından ıslak yüzü ile, başı eğik, arada bir tabuta bakıyor, ve yüzünde yalnız çocukça bir korku ifadesi görünüyordu. Katenka, annesinin yanında duruyordu ve yüzü süzülmüş olmakla beraber, her zamanki gibi pembe idi. Açık karakterli olan Valodya, kederinde de samimiydi: Kâh sabit bakışlarını bir cisme dikmiş, düşünerek duruyor, kâh ağzı birdenbire bükülmeğe başlıyor ve acele acele istavroz çıkararak eğiliyordu. Cenaze merasiminde bulunan herkes, benim için tahammül edilmez şeydi. Annemin bu dünya için yaratılmadığı ve öbür dünyada daha rahat edeceği kabilinden teselli sözleri bende bir nevi öfke uyandırıyordu. Onun için konuşup ağlaşmağa ne hakları vardı? Bazıları konuşurken bizi *öksüz* diye vasıflandırıyorlardı. Sanki onlar söylemese, biz annesi ölen çocukların bu isimle çağrıldığını bilmiyecekmişiz gibi! Yeni evlenen bir kıza madam demeğe ne kadar acele ediyorlarsa, aynı şekilde bizi de ilk defa bu isimle çağırmak galiba hoşlarına gidiyordu. Salonun uzak bir köşesinde büfe odasının açık kapısı arkasında hemen hemen saklanmış gibi diz çökmüş ak saçlı iki büklüm bir ihtiyar kadın duruyordu. Ellerini bağlamış, gözlerini göğe kaldırmış, ağlamıyor, fakat dua ediyordu.

Ruhu Allaha yükseliyor, dünyada herşeyden fazla sevdiği kimseye kavuşturması için yalvarıyor ve bunun pek yakında hakikat olacağına kuvvetle iman ediyordu.

"İşte onu hakkiyle seven kimse!" diye düşündüm ve kendi kendimden utandım.

Ayin bitmişti. Rahmetli annemin yüzü açık duruyor ve bizden başka herkes birbiri ardından ona yaklaşıp son ihtiram vazifelerini yerine getiriyorlardı.

Sonra bulunanlardan biri, rahmetliyle vedalaşmak üzere Allah bilir niçin kucağında getirdiği beş yaşlarındaki güzel kızı ile, yaklaşmıştı. Bu sırada kazara düşürdüğüm ıslak mendilimi almak istiyordum; tam eğildiğim sırada, yüz yıl daha yaşasam unutamıyacağım ve hatırladıkça vücudumu soğuk bir titreme kaplıyan korkunç ve yürekler paralayıcı bir çığlık, beni sarsmıştı. Başımı kaldırdım, tabutun yanındaki iskemlede aynı köylü kadın duruyor ve korkudan fırlamış gözlerle, rahmetlinin yüzüne bakan ve dehşet dolu yüzünü ar-

kaya atmış, küçük ellerini sallıyan, müthiş sesiyle de bütün kuvvetiyle bağıran kızı zorla zaptetmeğe çalışıyordu. Beni şaşırtan sesten daha müthiş bir çığlık koparark kendimi dışarı attım.

Ancak şu dakikada günlük kokusuna karışıp odayı dolduran o kuvvetli ve ağır kokunun nerden geldiğini anladım; birkaç gün önce güzellikle, cazibeyle dolu olan ve dünyada en fazla sevdiğim annemin yüzünün bir korku uyandıracağı fikri, sanki ilk defa olarak acı hakikati açığa vurmuş, ruhumu korkunç bir ümitsizlikle doldurmuştu.

(Çeviren: Râna ÇAKIRÖZ)

Çocukluk, XXVII. bölüm, Milli Eğitim Bakanlığı yayını

İLK GENÇLİK

İlk gençliğimde hoşuma giden sürekli düşüncelerimin nelere ait olduğunu söylersem, kimse inanmaz, çünkü bu düşünceler, ne durumuma, ne de yaşıma uygundu. Bununla beraber, insanın durumu ile ahlâk karakteri arasında görülen bu aykırılık bence bir hakikattir.

İnzivaya çekilerek düşüncelerimle, duygularımla başbaşa kaldığım bir yıl içinde, insanın dünyadaki vazifelerini, mücerret şeyleri, ruhun ebedî oluşunu, öbür dünyayı hayal ederdim. İnsan düşüncelerinin en yüksek mertebelerini meydana getiren, ama kimsnin çözemediği meseleleri ben çocuk aklımla, tecrübesizliğin verdiği gayretle çözmeğe çalışıyordum.

Bence akıl, her kişide ayrı ayrı olan gelişmesinde bütün insanlığın şimdiye kadar tuttuğu aynı gelişme yolundan gider. Çeşit çeşit felsefe teorilerinin özü olan fikirler de, aklın bölünmez birer parçasıdır, insan, felsefe teorilerini bilmediği sıralarda bile bunu az çok anlıyordu.

Bu fikirler, ancak; öyle şaşırtıcı bir şekilde kafamda beliriyordu ki, bu faydalı, bu önemli hakikatleri ilk olarak benim bulduğumu sanıyor, daha ileri giderek hayata uydurmağa çalışıyordum.

Bir gün, saadetin dış sebeplerle değil de bizim onu görüşümüze bağlı olduğunu düşündüm. Acı çekmeğe alışan bir insan, bahtsız olamaz... Bu görüşle, ya kendimi zahmete alıştırmak için, duyduğum müthiş ağrıya rağmen, kollarımı yana açarak Tatişçef'in lûgatlerini beşer dakika ellerimde tutardım, ya karanlık bir odaya gider kalın bir urganla başımı, arkamı o kadar kırbaçlardım ki, elimde olmadan gözlerimden yaşlar akardı.

Başka bir gün, birdenbire her an ölebileceğimi hatırlardım, bahtiyar olmak için geleceği düşünmeyip, yaşanılan dakikadan faydalanmanın lüzumunu -ki insanların şimdiye kadar niçin bunu anlamadıklarını biliyorum- anladım. Bu fikrin tesiri altında üç gün derslerimi bıraktım; yatağımda uzanarak hoşuma giden bir romanı okumak, son paramla aldı-

ğım ballı kurabiyeleri yiyerek keyifli keyifli vakit geçirdim.

Bir gün de; kara tahtanın önünde durup, geometri şekilleri çizerken kafamda şimşek gibi bir fikir parladı. Simetri niçin göze hoş görünüyor? Aslında simetri nedir? Kendi kendime, bu da tabiî bir duygudur, cevabını verdim; simetrinin aslı nedir? Hayatın herşeyinde simetri var mıdır? İşte hayat diyerek tahtaya bir daire çizdim. Ölümden sonra ruh sonsuzluğa kavuşuyor; işte bu da sonsuzluk diyerek daire çevresinin bir noktasından tahtanın kenarına kadar düz bir çizgi çizdim. Peki, niçin dairenin öbür tarafında da böyle bir çizgi yok? Hiç, bir taraflı ebedilik olur mu? Herhalde biz bundan önce de yaşamışız ama, o hayatımızın hâtıralarını unutmuş olacağız.

Şimdi zorlukla hatırlıyabildiğim, ama o vakit bana çok yeni, çok aydın görünen bu düşünceler hoşuma gitmişti, ben bir yaprak kâğıt üzerinde bunları tesbit etmeğe çalışmıştım. O sırada kafamın içini binlerce fikir doldurduğundan, oturduğum yerden kalkarak odada gezinmek zorunda kaldım. Pencereye yaklaştığım zaman arabacımızın su arabasına koştuğu hayvan dikkatimi çekti, bütün düşüncelerim, bu at öldükten sonra ruhunun hangi hayvana, yahut insana geçeceği meselesini çözmek üzerinde toplandı. O sırada odadan geçen Volodya, birşeyler düşündüğümün farkına varmış, gülümsemişti. Bu gülümsemesi bütün düşündüklerimin ne kadar saçma olduğunu anlamama yetti.

Bilmediğim bir sebeple aklımda kalan bu hâdiseyi anlatmaktan maksadım; okuyucularıma o sıralardaki düşüncelerimi iyice göstermek içindir.

Bütün felsefe teorileri arasında hiçbiri, bir zamanlar beni âdeta çılgına döndüren şüphecilik kadar ilgilendirmemişti. Dünyada benden başka hiç kimsenin, hiçbir şeyin varolmadığını hayal ediyor,cisimlerin eşya değil, onlara dikkat ettiğim zaman görünen birer şekil olduğunu, ben bakmadığım zaman da hemen kaybolduklarını düşünüyordum. Bir kelime ile kanaatlerim. eşyaların değil, onlarla olan münasebetimizin var olduğunu ileri süren Schelling ile birleştirilmişti. Bu sürekli fikrin tesiri altında bazen o derece saçmalıyordum ki; kendimin var olmadığı yerde bir boşluk bulacağım düşüncesi ile, birden gözlerimi başka tarafa çeviriyordum.

Akıl, ruh faziletinin âciz, zavallı bir idarecisidir.

Benim zavallı aklım da nüfuz edilmiyen meseleleri çözemediği gibi, olduğundan daha büyük bir gayret gösteriyor, böylece bana, birbiri ardınca kanaatlerimi kaybettiriyordu. Zaten bu kanaatlerle, hiç uğraşmasam, belki daha iyi olurdu.

Bütün bu yorucu çalışmalar, bana, irademin zayıflamasına sebep olan bir zekâ elâstikiyetinden, fikir berraklığım ile hislerimin tazeliğini yok eden felsefe incelemeleri yapmak alışkanlığından başka bir şey kazandırmadı.

Mücerret fikirler, insanın, belli dakikalardaki ruh hallerini şuurlu bir şekilde tutabilme kabiliyetinden doğuyor. Mücerret şeyleri düşünmeğe karşı olan meylim, idrak kabiliyetimi gayritabii bir şekilde o kadar geliştirdi ki, bazen en basit bir şeyi düşünürken içinden çıkılmaz bir fikir çözümlemesi dairesine giriyor, artık beni ilgilendiren meseleyi değil, düşündüklerimi düşünmeğe başlıyordum. Ne düşündüğümü kendime soruyor, düşündüklerimi düşünüyorum, cevabını veriyordum. Peki, şimdi ne düşünüyorum? Düşündüğümü düşünüyorum, kafam karmakarışık, bu hal böylece devam edip gidiyordu.

Bununla beraber, bulduğum felsefe görüşleri, gururumu pek çok okşuyordu. Kendimi, insanlığın selâmetine yarıyacak hakikatler bulan büyük bir adam sanıyor, büyük bir güvenle soydaşlarıma bakıyordum. Ama gariptir, bu insanlarla karşılaştığım vakit ayrı ayrı her birinin önünde sıkılıyordum. Başkalarının karşısında meziyetlerimi ortaya koymak şöyle dursun, en basit bir söz söylerken veya bir harekette bulunurken bile sıkılmamağa alışamadım.

(Çeviren: Edna ÇAKIRÖZ)

İlk Gençlik, XIX. bölüm, Milli Eğitim Bakanlığı yayını

HAYALLERİM

Kendi kendime: "Bugün tövbe ederek bütün günahlarımdan kurtulacağım, bundan sonra asla günah işlemiyeceğim." diye düşündüm. (O anda bana en çok ıstırap veren, bütün günahlar aklıma geldi.) Her pazar mutlaka kiliseye gideceğim, döndüğümde tam bir saat İncil okuyacağım; üniversiteye gittikten sonra bana verilecek olan yirmi beş ruble aylığımdan, kimseye duyurmadan iki buçuk rublesini, onda birini, yoksullara dağıtacağım. Ama, sokaktakilere değil, öyle kimseler arayıp bulacağım ki; kimsenin tanımadığı bir öksüz çocuk veya bir ihtiyar kadın olacak.

"Kendi odam olacak, (herhalde St. Jérôme'un odasını bana verirler), bu odayı kendi elimle temizleyip çok derli toplu tutacağım. İşlerimi hizmetçilere yaptırtmıyacağım, çünkü onlar da benim gibi insandır. Üniversiteye yürüyerek gideceğim. Bana da bir araba verirlerse onu satıp, parasını gene yoksullara ayıracağım. Ben her şeyi, her şeyi harfi harfine yapacağım. (O zaman bu her şeyin ne olduğunu sorsalar söyliyemezdim ama, gayet mantıklı, ahlâklı, temiz bir hayatın kuralları olduğunu açıkça anlıyabiliyordum.) Ödevlerimi hazırlıyacak, okunacak derslerime çok önceden alışmış olacağım, öyle ki, ilk sene sınıfın birincisi olup bir tez hazırlıyacağım; ikinci sene bütün derslerimi önceden hazırladığım için doğrudan doğruya üçüncü sınıfa geçeceğim, böylelikle on sekiz yaşımda iki altın madalya kazanarak birincilikle okulu bitireceğim. Sonra doktora imtihanını verip Rusya'nın, belki de Avrupa'nın en tanınmış bir bilim adamı olacağım." diye düşündüm. "Peki, sonra ne olacak?" diye kendi kendime soruyordum. Birdenbire bu hayallerimin bir gururlanma, bir günah olduğunu hatırladım, bu akşam hemen papaza itiraf etmek gerektiğini duyarak gene önceki düşüncelerimin başlangıcına döndüm. "Derslerime çalışmak için yürüyerek Varabyof tepelerine gideceğim; orada bir ağaç altında seçtiğim yere oturup çalışacağım; bazen yanıma kahvaltı olarak peynir, ekmek, Pedotti'den börekler, bunlara benzer daha başka şeyler alacağım; sonra biraz dinlenerek ya iyi bir kitap okuyacağım, bir manzara resmi yapacağım, yahut da herhangi bir çalgıyı çalacağım. (Muhakkak flüt çalmasını öğreneceğim). Sonra bir genç

kız bu tepelere gelecek, bir gün bana yaklaşıp kim olduğumu soracak. Ben de ciddi ciddi yüzüne baktıktan sonra, bir papaz oğlu olduğumu, ancak buralarda tek başıma kaldığım zaman saadet duyduğumu anlatacağım. O bana elini uzatacak, birşey söyliyerek yanıma oturacak. Böylece biz her gün oraya gideceğiz, arkadaş olacağız, sonra ben onu öpeceğim... Hayır bu çok fena. Tam tersine, bundan sonra kadınlara bakmıyacağım. Hiçbir zaman hizmetçi kızların odalarına girmiyeceğim, hattâ odaları önünden geçmemiye bile çalışacağım. Üç yıl sonra erginlik çağıma erince mutlaka evleneceğim. Elden geldiği kadar fazla hareket edip, her gün spor yapacağım, öyle ki, yirmi beş yaşıma geldiğim zaman Rappo'dan daha kuvvetli olmağa çalışacağım. İlk gün uzattığım elimde 20 funtluk gülleyi beş dakika tutacağım, ertesi gün bu ağırlığı 21 funda, üçüncü günü 22 ye, en sonra 160 funta çıkararak, adamlarımızın arasında en kuvvetlisi olacağım. Bir gün bana biri, hakaret ederse, yahut o genç kızdan konuşurken saygısızlık gösterirse, ben onu hemen göğsünden tuttuğum gibi bir elimle yakalar, iki arşın yüksekliğe kaldırır, benim kuvvetimi anlaması için, o şekilde havada tutar, sonra bırakırım. Böyle düşünmek de doğru değil... ama bunda fena birşey yok, fenalık yapacak değilim, ancak o anlasın ki ben...

Gençlik hayallerimin de çocukluk ve ilk gençlik hayallerim kadar çocukça olduğunu okuyucularım hoş görsünler. Çok uzun bir ömrüm olur da, bu hikâyem yaşar, benim ihtiyarlığıma kavuşursa, eminim ki yetmiş yaşıma geldiğim zaman bile, hayallerim aynı, şimdiki gibi çocukça olacaktır. Hayallerimde, vaktiyle Mazepa'yı sevdiği gibi beni de yetmiş yaşımda dişsiz bir ihtiyarı sevebilecek güzel br Maria'yı yaşatıp pek akıllı olmıyan oğlumun birdenbire bir başkan olabileceğini, yahut benim de birden milyonlarla paraya kavuşup zengin olacağımı canlandıracağım. Bence dünyada hiçbir çağ, hiçbir insan yoktur ki, böyle ruhu okşayıcı, avutucu hayallerden uzak kalsın. Bütün hayallerde olan gerçekleşme imkânsızlığı ve cazibesi bir tarafa atılırsa, bütün hayallerin her insana, her yaşa göre, özel bir karakteri olduğu görülür. İlk gençliğimin sonu, asıl gençliğimin de başlangıcı saydığım devirde hayallerim, dört temele dayanıyordu. Birincisi içimde her zaman aynı duygu ile yaşattığım, herhangi bir yerde karşıma çıkmasını beklediğim kadına karşı olan aşkım. O

kadın, biraz Soniçka, biraz da teknede çamaşır yıkarken Vasiliy'in karısı Maşa, biraz da beyaz boynundaki incisiyle çok eskiden tiyatroda yanımızdaki locada gördüğüm kadın. İkincisi, sevilmeye karşı olan zaafım. Herkesin beni tanımasını, sevmesini istiyordum. İstiyordum ki, Nikolay İrtenlyev dediğim zaman herkes şaşırsın, etrafımı alsın, bilmem nelerden dolayı bana teşekkür etsinler. Üçüncüsü, beni çıldıracak dereceye getiren ikbal hislerimi okşıyan, çok kuvvetli, eşsiz bir saadet ümidi. Olağanüstü bir tesadüfle birdenbire dünyanın en zengin, en tanınmış insanı olacağıma öyle inanmıştım ki, her an anlatılmaz bir saadeti beklemekten doğan bir heyecan içindeydim. İnsanın istiyebileceği her şeye eriştiği zamanın gelmesini bekliyordum. Bunun, benim olmadığım bir yerde başlaması ihtimalini düşünerek daima acele ediyordum. En önemlisi olan dördüncü düşüncem de, pişmanlık ve kendime karşı duyduğum tiksinme duyguları idi. Ama bu pişmanlık, beklemekte olduğum saadet ümidiyle, o kadar karışmıştı ki, artık kederli denebilecek tarafı yoktu. Bana, geçmişten kurtulmak, her şeyi değiştirip onu unutmak, geçmişi her günün artık bir bağı, bir tesiri olmadığını düşünerek yepyeni bir hayat, yeni münasebetler kurmak gayet kolay, gayet tabiî geliyordu. Geçmişten tiksinme bana zevk verdiği için geçmişi olduğundan daha karanlık görmeye çalışıyordum. Geçmiş günlerimizin hâtırası ne kadar karanlık ise, bugünkü hayatım da o karanlığın içinden o kadar daha temiz, daha aydın bir nokta gibi görünüyor, gelecek günlerim de bu noktanın etrafında renkler, ışıklar halinde kendini gösteriyordu. Bu pişmanlık duygusu, kusursuz olmak isteği, o gelişme çağımda en önemli, en yeni duygularımdan biri olup dünyaya, insanlara, kendime karşı beslediğim fikirlerimin değişmesine sebep olmuştur. Ey o zamandan beri çok defa hayatın yalan ve sefahat kudretine ruhun susarak boyun eğdiği o acıklı günlerde türlü haksızlıklara, yalanlara karşı cesurca baş kaldıran, geçmişin kötülüklerini açığa vuran, yeni hayatın taze kaynağını göstererek onu sevmeğe zorlıyan, gelecekte bize iyilik, saadet getireceğini vâdeden ferahlatıcı, kuvvetli, hoş ses... Acaba seni duyamıyacağım anlar olacak mı?

(Çevirenler: Râna ÇAKIRÖZ - Cengiz EKİNCİ)
- Gençlik, III. bölüm, Millî Eğitim Bakanlığı yayını -

BİR KAR FIRTINASI

Bir Kar Fırtınası, *Lev Nikolayeviç Tolstoy'un* ilk uzun hikâyelerindendir. *1856* yılında yayınlanmıştır. Bu uzun hikâye, bir gençlik eseridir, ama geleceğin büyük yazarının bütün özelliklerini bu eserde bulmak mümkündür. Tolstoy, bu hikâyede gerçeği bütün inceliklerivle gözler önüne sererken, dilindeki, deyişindeki içtilik hiçbir zaman silinmez. Sıkıntılı bir yarı-uykuya dalmış kahramanın kafasındaki çocukluk anıları içinden bir takım yerler, iklimler büyük bir canlılıkla, büyük bir doğallıkla sıyrılıp belirirler. Kişiler, kesin ve canlı çizgilerle sunulur. Mujiklere apayrı bir değer verme, onları yüceltme eğilimi de ilk defa bu eserde belirir. Konu, Tolstoy'un başka birçok eserlerinde de olduğu gibi, son derece basit bir konudur. Olay yazarın ağzından anlatılır, yazarın bir kar fırtınası sırasında, bir kızak içinde geçirilen hareketli bir gecenin hikâyesidir. Kızağın sürücüsü yolu iyi bilmemektedir. Birkaç saat boyunca, gidilecek yol boşuboşuna arandıktan sonra, yazar yoluna başka bir kızakta, mujikler arasında devam etmek zorunda kalır. Şafak vakti, çıktığı noktadan topu topu birkaç kilometre ilerde bulunan bir konak yerine varır. Hikâye de böylece sona erer. Bazı şeylerin biraz uzunca anlatılmasına, bazı bazı tekrarların hikâyeyi ağırlaştırmasına rağmen, duru ve canlı bir deyişle yazılmış olan bu eser, Tolstoy'un gençlik eserlerinin en iyilerinden biri olarak gösterilebilir.

İKİ SÜVARİ

İki Süvari'nin Tolstoy'un gençlik eserleri arasında apayrı bir yeri, bir özelliği vardır: 1856 yılında yayınlanan bu büyük hikâye, yazarın başka birçok eserlerinin tersine, kendi özel hayatıyla hiçbir ilgisi yoktur, Tolstoy, tamamiyle hayalinde canlandırıp yazmıştır bu kitabı. Ama konunun hayal ürünü olması, esere gerçekliğinden birşey kaybettirtmez. Tolstoy, bu kitabında da bir gerçekçi olarak kalır. Rus asaletinin iki temsilcisini çizmek ister.

Olay, on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında, bir taşra kasabasında geçer. Asil ve parlak bir muhafız subayı olan Turbin, tesadüfen bu kasabada bulunmaktadır. Burada geçireceği kısacık zamandan faydalanmak ister, kendini eğlenceye verir. Güzel bir dulla bir aşk macerası geçer başından. Bir subayı da şerefsizlikten kurtarır. Kumarda kaybettiği parayı subaya geri vererek yapar bu işi. Parasını kazanıp alan adamın hileye başvurduğu söylenmektedir. Turbin de şiddete başvurur, adamın elindeki kazanılmış parayı zorla alıp kaybeden subaya verir. Sert bir adamdır, soyluluğuna güvenerek herşeyi yapabileceğini düşünmekte, hiçbir şeyden çekinmemektedir. Aradan yıllar geçer, aynı kasabaya Turbin'in oğlu gelir bu kere de. O da subaydır. Tesadüfün bir oyunu sayesinde, bir zamanlar babasını sevmiş olan dulun evine yerleşir. Kadının Liza adında bir kızı vardır. Genç subay, Liza'nın gönlünü fethetmek ister. Ne var ki, babasına benzememektedir. Yakışıklıdır, terbiyelidir ama Turbin'in cömertliği, açık yürekliliği onda yoktur. Dul kadınla kumar oynayarak epey parasını alır. Liza'yı da parlak vaadlerle baştan çıkarmaya çalışır. Genç kız saftır, ama gene de subayın soğuk hesaplarını ortaya çıkarmasını bilir. Genç Turbin'e de hayal kırıklığı ve hiddet içinde gitmek düşer.

BİR BEYZADENİN SABAHI

Tolstoy, bu uzun hikâyesini 1856 yılında yayınladı. Önceki kitapları gibi bu kitabına da kendi kendini, kendi düşüncelerini, kendi yaşayışını, kendi deneylerini koydu. Bir Beyzadenin Sabahı, *onun yirmi yaşına yaklaştığı sıralardaki hâlini, eğilimlerini gerçekçi bir dille anlatır. Hikâyenin kahramanı prens Nekhudov, Tolstoy'dan başkası değildir. Üniversitenin üçüncül sınıfında okurken, öğrenimini yarıda bırakıp köyüne gelir, köylülerine daha iyi, daha rahat bir hayat yaşatmak, onları mutluluğa eriştirmek amacındadır. Bir ruhsal buhran sonunda karar vermiştir buna. Kararını ne pahasına olursa olsun gerçekleştirecektir. Güvenine de inancı vardır, başaracağından emindir. Ama evdeki hesap çarşıdakine uymaz, Nekhudov, korkunç bir hayal kırıklığının kucağına düşmekten kurtulamaz: Köylüler efendileri Nekhudov'un armağan ettiği taş evlere yerleşmeye yanaşmaz, berbat kulübelerinde yaşamaya devam ederler. Efendilerinin kendileri için yaptırdığı hastanenin de semtin uğramazlar. Kuşku içinde, güvensizlik içindedirler. Güvensizliklerini, köksüz inançlarını yenemez, yenmiye de çalışmazlar. Efendilerinin getirdiği yeniliklerden faydalanmaları imkânsız olur böylece. Prens Nekhudov, aradan bir yıl geçtikten sonra, yaptıklarının umduklarına karşılık vermekten çok uzak olduklarını acı acı görür.*

Tolstoy, bu uzun hikâyede, Nekhudov'un tasarılarını, isteklerini anlatmakla yetinmez, başarısızlığının sebeplerini de araştırıp bulmaya çalışır. Bu arada, Nekhudov'un güzel tasarılarına suya düşürmelerine rağmen, geri kafalı köylülerden de sevgisini esirgemez.

EVLİLİK MUTLULUĞU

Lev Tolstoy, bu büyük hikâyeyi 1859 yılında yayınladı. Bu da onun gençlik eserlerinin en ilgi çekicilerinden biriydi. Hemen hemen bütün gençlik eserlerinde olduğu gibi, bu hikâyenin konusunu da kendi hayatından almıştı. Gerçekten de, bazı ufak tefek değişiklikler bir yana bırakılırsa, Tolstoy bu kitapta Valeria Arseneva'ya duyduğu aşkı bir kere daha yaşatmaktan başka birşey yapmıyordu. Eserin kadın kahramanı Maşa, on yedi yaşında, genç ve güzel bir yetim kızdır. Vasisi olan adama gönül verir. Adam, olgunluk çağına ermiş bir insandır ama Maşa'nın aşkını karşılıksız bırakmaz. Evlenirler. Mutludurlar. İki çocukları olur. Bunlar da yuvanın neşesine neşe katarlar. Sonra kadın, başkent sosyetesini yakından görüp tanımak isteğine kapılır. Kocası da bu isteğine karşı durmaz. Ama yavaş yavaş, "yüksek çevrenin" uçarı, amaçsız hayatı, karı-kocayı birbirinden uzaklaştırır, aşklarını öldürür. Epey bir zaman sonra Maşa, bir sıkıntı ve umutsuzluk buhranını atlattıktan sonra, geçmişi canlandırmak, geçmişteki gibi yaşamak ister. Ama kocası onu eskisi gibi görmemekte, onda bir zamanlar gönlünü çelen o ruh ve beden körpeliğini bulamamaktadır. Karısına geçmişi bir yana bırakarak çocuklarıyla uğraşmasını söyler, ona göre, karısının bundan başka bir yapacağı kalmamıştır.

Hikâyenin birinci bölümünde, romantizmi Turgeniev'in ince ve renkli sanatını hatırlatan bir hava vardır. Ama hikâyenin sonlarına doğru, yazarın en köklü eğilimleri ortaya çıkar: Sosyetenin amaçsız hayatına duyulan kin, kadını çocuklarını yetiştirmeye, erkeği toprağa ve halka bağlı bir hayat yaşamıya götüren eğilimin göklere çıkarılışı.

KAFKASYA HİKÂYELERİ

Kafkasya Hikâyeleri *1863 yılında yayınlanmıştır. Kitabın bir adı da* Kazaklar'dır. *Lev Tolstoy, bu eserinde, Rousseau'nun ve bazı romantiklerin düşüncelerini destekliyerek uygarlığı yadsır, tabiatla başbaşa yaşama ülkülerini göklere çıkarır. Ayrıca, bu eserin de büyük bir kısmında kendi hayatını yansıtır. Kitabın özünü meydana getiren olay, askerliği sırasında Tolstoy'un başından geçmiş bir olaydır. Kafkasya'da bir Kazak kızına gönül verip, onunla evlenmeyi düşündüğünü, ama kızın böyle bir isteği gerçekleştirmekten kaçındığını biliyoruz. Kitabın kahramanı Olenin,* Hâtıralarım'*daki Nikolenka Irteniev ile* Bir Beyzadenin Sabahı'*ndaki Nekhludov'un bir devamı gibidir. Bu kahraman, servetinin bir kısmını yedikten sonra, yeni bir hayata başlamıya karar verir, Kafkasya'nın yolunu tutar. Hiçbir tasarısı, hiçbir amacı yoktur; yalnız ilerde mutlu olmak düşüncesi hiç aklından çıkmaz. Beklediği mutluluk, Kafkasya'da karşısına çıkar gibi olur. Kafkasya, alabildiğine güzel tabiatı, insanlarının ilkel, amir her türlü yapmacıktan uzak, soylu ve mağrur bir sadelik içinde geçen hayatı ile, genç adam üzerinde derin bir etki uyandırır. Üstelik, "tabiat gibi dengeli ve sakin", hem de pek güzel bir Kazak kadınıyla, Marion'la, bir aşk yaşıyabileceğini de umar. Marion'u sevdiği kadar hiçbir kadını sevmemiştir. İlkel bir aşkla sever onu; onun için Kazak olmayı, Kazaklar gibi tabiatla başbaşa yaşamayı tasarlar. Ama bütün bu tasarıların gerçekle hiçbir yakınlıkları yoktur. Marion, kendisini sevmez. İçgüdüsüyle kendi ırkından bir adama, Lukaşka'ya eğilim gösterir. Lukaşka'yı kolaylıkla anlar. Lukaşka, Olenin'le benzemez, hayat her zaman yapmacık bir hayal değildir onun için. Bu durum karşısında. Olenin'e, yüreğine yeni bir umut kırıklığı hâtırasını daha yerleştirdikten sonra, çekip gitmek düşer.*

Kafkasya Hikâyeleri *bir gençlik eseridir ama sanat bakımından da, ilkel bakımından da son derece önemlidir. Manzaraların çizilişindeki açıklık ve güzellik, ilkel yaratıkların derin bir anlayışla anlatılışı, bu küçük kitabı gerçek bir şaheser derecesine yükseltir.*

HARP VE SULH

Tolstoy, Harp ve Sulh'*e 1864 yılında başlamış, büyük emekler sonunda, 1869 yılında tamamlamış, dünyanın en büyük romanlarından birini yaratmıştır.* Harp ve Suyh, *birçok kahramanların romanı olduğu kadar, bir çağın ve bir halkın romanıdır da.*

1805 yılında, çoğu Ruslar, Napoléon'la er-geç savaşa girecekleriyle inanmışlardır. Avusturya'yla birlikte Rusya da onunla savaşmaktadır, ama savaş uzaklardadır. Bu yüzden, kibarlar çılgın eğlencelerine gönül rahatlığıyl devam etmektedirler. Eğlenceler devam etmektedir, ama askerlik de o sıralarda pek kazançlı, pek şerefli bir meslektir. Asil bir ailenin çocuğu olan Nikolay Rostov da bu mesleğin çekiciliğine kapılıp hassa subayı olur. Kızkardeşi Natasa, o ayrılıp giderken ağlar, akrabası Sofia ise onu subay kılığında görünce kendisine aşkını yakıverir. Bu arada, Rostov ailesinin dostlarından olan Piyotr Bezukov can sıkıntısı içindedir. Paris üniversitesinde okuduktan sonra, yeni dönmüştür. Hayatına nasıl bir yön vereceğini bilmez. Askerlikten hoşlanmadığı için, orduya girmeyi düşünmez bile, babasının verdiği paraları kumarla yatırmaktan başka bir işi yoktur. Babası ölüp de milyonluk serveti kendisine kalınca, Piyotr, sosyetenin gözbebeği oluverir birdenbire. Şimdi en yakın dostu prens Vasili Kuragin'dir. Güzel bir kız olan Elen'in babasıdır bu prens. Birçok oyunlar oynar Bezukov'a. Bezukov bu oyunlar sonunda prensin kızıyla evlenmek zorunda kalır. Evlilik ona hiçbir mutluluk getirmez. Prens Andrey Bolkonski, Bezukov'un en yakın arkadaşıdır, o da karısından memnun görünmemektedir. Karısı Liza hamiledir ama prens evliliği devam ettiremiyeceğini anlamıştır. Orduda bir görev alıp, karısını kızkardeşi Maria ile sert yaratılışlı babasının yanında bırakır. Liza bir oğlan doğurur, hemen sonra da ölür. Prens Andrey Austerlitz savaşından döner. Ama serbest hayatta da umduğu mutluluğu bulamaz. Dostu Bezukov'u arayıp bulur, yalnızlıkla pişmanlığın,

bu iki değişmez derdin sebeplerini, çarelerini sorar ona.

Bezukov, Mason derneğine girmiş, onların felsefesini bir hayat felsefesi olarak kabullenmiştir. Masonlar arasına sırf zenginliği yüzünden alınmıştır, ama bunu bilmez. Arkadaşlarına bazı faydalı öğütler verip onu bazı dertlerinden kurtarır. Özgür düşünceli bir adam olduğuna inandığı için, topraklarındaki köylüleri serbest bırakır. Bu toprakları daha verimli bir duruma getirmek için çabalar harcar. Ama çabaları ona para kaybettirmekten başka sonuç vermez. Topraklarını kiraya verip uzaklaşmaktan başka çıkar yol göremez. Prens Andrey'in köşküne gider.

Nikolay Rostov, birçok savaşlara katılmıştır. Napoléon'la Çar Aleksandr arasındaki anlaşmayı gözönüne alarak savaşın sona erdiğine inanır. Napoléon'un İspanya'ya yönelmesi üzerine iki yıl boyunca rahat ve neşeli bir ordu hayatı yaşar. Bu arada prens Andrey de dönmüştür. Bazı işler için Rostov ailesinin Otradno'daki köşküne gider. Burada Natașa'yı görür, ona hemen âşık olur. Gene Piyotr'a gidip ondan akıl danışmak ister. Piyotr'un karısı yüzünden başı derttedir, bir dülleloya girişmiştir. Prens Andrey'in halini görünce ona çok acır. Natașa'yı kendisi de eskiden beri beğenmektedir. Ona Natașa'yla evlenmesini öğütler. Natașa, kendisine yapılan birçok evlenme tekliflerini geri çevirmiştir. Ama şimdi o da Andrey'e vurulmuştur. Ailesi de Andrey'i benimsemektedir. Ama Andrey'in babası aradan bir yıl geçmeden bu birleşmeye razı olmıyacağını söyler. Andrey'in kızkardeşi de Natașa'yı kıskandığı için bu işin olmasını hiç istemez. Natașa bütün bunlara boyun eğer. Moskova'ya Piyotr'un karısının yanına gider. Burada Ellen'in kardeşi Anatol'un ağına düşer. Anatol daha önce baştan çıkardığı bir köylü kızıyla evlidir. Bu yüzden, Natașa'yı alıp kaçtığı zaman, nikâhlarını kıyacak sahte bir papaz bulur. Ama Natașa'nın annesi işi anlıyarak kaçacağı gece onu hapseder. Natașa derdinden hastalanır, Andrey'e bir mektup yazarak verdiği sözü unutmasını diler. Piyotr meseleyi öğrenerek Anatol'u şehirden çıkmaya zorlar. Natașa'nın çekinmeden konuşabildiği, güvenebildiği tek insandır Piyotr. Genç kıza her gün biraz daha ısındığını hissetmektedir. Ama bunu doğru bulmaz, ne de olsa evli bir insandır. Bu arada Natașa, iyileşmiştir, ama eski neşesi, eski canlılığı uçup gitmiştir. Prens Andrey'in gönlü yaralanmıştır, ama o'duda derdini düşünme-

sine zaman kalmamaktadır. 1810 yılıdır. Fransa - Rus anlaşmasının yerinde yeller esmektedir. İki yıl sonra, Napoléon ordularının başında, hiçbir engelle karşılaşmadan Smolensk'e kadar gelir. Yakılıp yıkılmış evlerle karşılaşır burda. Direnme de başlamıştır. Rus generali Kutuzov, Napoléon'u durdurmaya kararlıdır. Çarpışmalarda iki yandan da büyük kayıplar olur. Her iki ordu da bitkin bir hale düşer. Ama Fransızlar biraz daha ağır basmaktadır. Kutuzov, Moskova'yı savunmanın imkânsızlığına inanmıştır. Prens Andrey, ağır şekilde yaralanmış, Rostov'lar Rusya'nın içlerine doğru kaçmaya karar vermişlerdir. Gitmek üzeredirler. Bu sırada birçok yaralı getirilir evlerine. Andrey de yaralılar arasındadır. Natasa özenle bakar ona. Kızkardeşiyle oğlunu da çağırtır. Natasa ile Andrey'in sevgileri tazelenir ama Andrey bir gece ölür. Andrey'in kızkardeşi Marya ile Natasa dost olurlar. Nikolay da Marya'dan hoşlanır. Bu arada Piyotr Bezukov, Moskova'da kalmak, Napoléon'u öldürüp ulusal bir kahraman olmak ister. Ama başka bir olay dolayısiyle hapsedilir. Derken Moskova önünde Napoléon bozguna uğrar. Çarla barış yapmayı boşuboşuna bekledikten sonra, memleketine dönmüye karar verir. Perişan bir halde dönerken, Fransızları esirleri de götürürler. Çokları ölür. Ama Piyotr sağlamdır. Mutluluğun yalnız ısınmak, bir de karın doyurmak olduğunu düşünür. Olgun bir adamdır artık, sorumluluğunu bilir, cesaretlidir. En sonunda özgürlüğe kavuşup Orel'e döner. Ağır bir hastalığa tutulur burda. Prens Andrey'in de, kendi karısının da öldüğünü öğrenir. Ama iyileştiği zaman sevinçinden uçmaktadır. Artık serbesttir, benliğine de kavuşmuştur. Tanrı'ya bütün varlığıyla inanır. Moskova'ya gelir. Gene Natasa'nın çekimine kapılır. Onunla evlenmek ister, evlenir de. Nikolay Rostov da Marya'yı alır. Sekiz yıllık bir evlilikten sonra, Piyotr ile Natasa'nın dört çocuğu olur. Mutluluk için yaşayıp giderler.

Harp ve Sulh'ün unutulmaz kahramanlar kadar halk topluluklarını da bütün canlılığıyla yaşattığını söylemiştik. Eserin üçüncü cildinden alınan aşağıdaki parça, bunu ortaya koyacak niteliktedir.

. . . .

Halk sokaklarda kaygıyla mekik dokumaktaydı.

Ağzına kadar kapkacakla, sandalyelerle, küçük dolaplarla yüklü arabalar, evlerin avlu kapılarından boyuna çıkıp sokaklarda ilerliyorlardı. Ferapontof'a komşu olan evin önünde arabalar duruyor, kadınlar vedalaşarak ağlaşıyorlardı. Bir ev köpeği havlıyarak koşulu hayvanların önünde dört dönüyordu.

Alpatiç, her zamanki adımlarından çok daha hızlı adımlarla avluya girdi ve doğru odunluğa, atlarının, arabasının yanına gitti. Arabacı uyuyordu; onu uyandırdı, atları arabaya koşmasını emrederek evin sofasına girdi. Ev sahibinin odasından çocuk ağlaması, yürek parçalayıcı kadın hıçkırıkları ve Ferapontof'un öfkeli, boğuk sesi duyuluyordu. Alpatiç, içeri girince aşçı kadın, ürkek bir tavuk gibi çırpınarak kaçtı.

— Öldüresiye döğdü, karısı döğdü!.. Öyle döğdü, öyle çekip sürükledi ki'..

Alpatiç sordu:

— Ne diye?

— Gitmek istedi, kadın bu! Götür beni, dedi, küçük çocuklarımla beni mahvetme; bütün halk gitti, dedi, biz ne duruyoruz? Bir döğmeye başladı, öyle döğdü, öyle çekip sürükledi ki!..

Alpatiç, bu sözler üzerine başını "doğru" der gibi salladı, başka birşey öğrenmek istemiyerek satın aldığı şeylerin olduğu yere: Ev sahibinin odasının karşısındaki odaya yaklaştı.

Bu sırada kollarının arasında bir çocuk, başında parçalanmış bir başörtüsüyle zayıf, sapsarı bir kadın kapıdan fırladı, merdivenlerden avluya kaçarak haykırdı:

— Alçak, kaatil!

Ferapontof, arkasından çıktı, Alpatiç'i görünce yeleğini, saçlarını düzeltti, esnedi ve Alpatiç'in arkasından odaya girdi.

— Ne o, gidiyor musun? diye sordu.

Alpatiç, suale cevap vermedi. ev sahibine bakmadan, satın aldığı şeyleri toplıyarak oda için ne kadar borcu olduğunu sordu.

— Hesap ederiz! Ee, valinin yanında ne oldu? diye Ferapontof sordu. Neye karar verildi?

Alpatiç valinin kesin hiç birşey söylemediği cevabını verdi.

Ferapontof:

— Bizim iş yürür mü ki? dedi. Dorogobuj'e kadar her yük arabası için yedi ruble ver. Diyorum ya: insaf kalmamış.

— Silivanof'un perşembe günü işi yolundaydı; orduya çu-

vah dokuz rubleden un sattı. Ee, çay içecek misiniz?' diye ilâve etti.

Atlar koşulurken Alpatiç, Ferapontof'la çay içtiler, zahire fiyatları bereket ve hasat için elverişli havalar üzerinde konuştular.

Ferapontof, üç bardak çay içtikten sonra kalkarak:

— Ama sesler kesildi, herhalde bizimkiler ağır bastılar. Şehre bırakmıyacaklar, dendi ya, demek kuvvet var... Geçende anlatıyorlardı, Matyey İvaniç Platof, onları Marin nehrine dökmüş, bin on sekizini mi ne bir günde boğmuş.

Alpatiç, satın aldığı şeyleri topladı, onları içeriye giren arabacıya verdi, ev sahibiyle hesabını gördü. Avlu kapısından, giden kibitkaların tekerlek gürültüleri, nal ve çıngırak sesleri duyuluyordu.

Öğleyi çok geçmişti; sokağın yarısı gölgede, öbür yarısı güneşin parlak ışığı altındaydı. Alpatiç, pencereden baktı, sonra kapıya doğru yürüdü. Birdenbire uzaktan acayip bir ıslık ve çarpan bir cismin sesi duyuldu, peşinden pencereleri zangırdatan arka arkaya top sesleri yükseldi.

Alpatiç, sokağa çıktı; iki adam köprüye doğru koşuyorlardı. Her taraftan ıslıklar, şehre düşen güllelerin çatırdısı, kumbaraların patlaması duyuluyordu. Fakat bu sesler, şehrin ötesinden gelen top seslerinin yanında hemen hemen işitilmiyor, şehir halkının dikkatini çekmiyorlardı. Bu, Napolyon'un 130 topla saat beşte başlanmasını emrettiği bombardımandı. Halk ilkin bu bombardımanın mânasını anlamamıştı.

Düşen kumbaraların, güllelerin sesleri ilk önce yalnız bir merak uyandırdı. O ana kadar odunluğun önünde sesle ağlıyan Ferapontof'un karısı sustu, kollarında çocuğuyla avlu kapısına çıktı, sessizce halka bakıyor, gürültülere kulak kabartıyordu.

Aşçı kadınla bir dükkâncı da kapıya çıktılar, hepsi de neşeli bir merakla başlarının üstünden geçen gülleleri görmeğe çalışıyorlardı. Köşe başından birkaç kişi hararetli hararetli konuşarak çıktı.

Biri:

— Anıma kuvvet ha! Damı da, tavanı da yongaya çevirdi.

Başka biri:

— Yeri de domuz gibi eşeledi.

— Bak bunu anlarım, cesaret verir bu! dedi.

Gülerek:

— Bereket versin yana fırladın, yoksa seni benzetirdi.

Halk bu adamlara doğru döndü, Onlar durdular. Tam yanlarında güllenin bir eve nasıl düştüğünü anlatıyorlardı, bu sırada başka mermiler, hızlı ve hazin ıslıklarla gülleler, hoş iniltilerle kumbaralar halkın başının üstünde uçmakta devam ediyordu; fakat hiçbir mermi yakına düşmüyor, hepsi geçip gidiyordu. Alpatiç, kibitkaya bindi. Ev sahibi kapıda duruyordu. Anlatılanları dinlemek için çıplak dirseklerini oynatarak köşeye yaklaşan kolları sıvalı, kırmızı eteklikli aşçı kadına bağırdı:

— Görmediğin neymiş orada sanki!

— Ay, ne garip şey, diye aşçı kadın mırıldandı, fakat ev sahibinin sesini duyunca yukarı kalkık eteğini düzelterek geri döndü.

Tekrar, fakat bu defa çok yakından bir ıslık duyuldu, bir ateş yukarıdan aşağıya doğru bir kuş gibi süzülerek sokağın ortasında parıldadı, bir patlama oldu, sokağı duman kapladı. Ev sahibi aşçı kadına doğru koşarak:

— Alçak, ne yapıyorsun orda? diye haykırdı.

O anda her taraftan şikâyetli kadın çığlıkları yükseldi, küçük bir çocuk korkuyla ağlamağa başladı, halk sararmış yüzlerle aşçı kadının etrafına toplandı. Bu kalabalığın içinden en ziyade duyulan aşçı kadının iniltileri ve feryatlarıydı.

— Ah, ah, kardeşlerim! Canım kardeşlerim! Ölmeğe bırakmayın beni! Canım kardeşlerim!..

Beş dakika sonra, sokakta kimse kalmamıştı. Bir şarapnel parçasiyle kalçası kırılan aşçı kadını mutfağa götürmüşlerdi. Alpatiç, arabacısı, Ferapontof'un karısiyle çocukları ve kapıcı bodrumda oturmuşlar, etrafı dinliyorlardı. Top uğultusu, mermi vızıltısı ve bütün sesleri bastıran aşçı kadının iniltisi bir an dinmiyordu. Hancının karısı kâh çocuğu sallıyor, avutuyor, kâh bodruma giren herkese sokakta kalan kocasının nerede olduğunu acıklı bir fısıltı ile soruyordu. Bodruma giren dükkâncı, ona kocasının halkla beraber mucizeli Sınolensk mukaddes tasvirinin kaldırıldığı katedrale gittiğini söyledi.

Ortalık kararınca top sesleri kesilmeğe başladı, Alpatiç, bodrumdan çıktı, kapının eşiğinde durdu, evvelce berrak olan gökyüzü dumanla kaplıydı. Yüksekte duran yeni ayın orağı

bu dumanın arasından acayip bir şekilde parlıyordu. Evvelki korkunç top gürlemelerinden sonra, şehrin üzerine, yalnız bütün şehre yayılmış gibi olan ayak hışırtılarının, iniltilerin, uzaktan gelen haykırmaların ve yangın çatırdılarının ihlâl ettiği bir sessizlik çökmüş gibiydi. Aşçı kadının iniltileri artık dinmişti. Sağdan soldan siyah yangın dumanı sütunları yükseliyor ve dağılıyordu. Sokaktan türlü üniformalar giymiş askerler, sıra halinde değil, bozulan bir yuvanın karıncaları gibi, türlü istikametlere gidiyor, koşuyorlardı. Alpatiç'in gözü önünde bunların birkaçı Ferapontof'un avlusuna kaçıp girdi. Alpatiç, kapıya çıktı, bir alay, sıkışıp itişerek acele acele geriye doğru gidiyor, yolu kapatıyordu.

Alpatiç'in silüetini farkeden bir subay:

— Şehir teslim ediliyor, kaçın, kaçın, dedi ve hemen askerlere dönerek haykırdı:

— Evlere girmeği size ben gösteririm!

Alpatiç eve döndü, arabacıya seslenerek hareket etmesini emretti. Alpatiç'in ve arabacının arkasından Ferapontof'un evindekilerin hepsi de dışarı çıktı. Başlıyan alacakaranlıklarla şimdi iyice beliren yangın dumanlarını, hattâ alevleri görünce o zamana kadar ses çıkarmıyan kadınlar yangına bakarak birdenbire feryada başladılar. Sokağın öbür uçlarından aynı ağlamaların, onlara cevap verir gibi, tekrarlandığı duyuldu. Alpatiç, arabacı ile çatı saçağı altında dolaşan dizginleri ve atların koşum kayışlarını titreyen elleriyle düzeltiyordu.

Alpatiç, avlu kapısından hareket ederken Ferapontof'un açık dükkânında on kadar askerin yüksek sesle konuşarak torbalarını, çantalarını buğday unu ve ay çiçeği tohumuyla doldurduklarını gördü. O sırada sokaktan dönen Ferapontof, dükkâna giriyordu. Askerleri görünce bağırmak istedi, fakat birdenbire durdu, saçlarını elleriyle tutarak ağlar gibi bir kahkaha salıverdi.

— Hepsini götürün çocuklar! İblislere bir şey bırakmayın, diye haykırdı, çuvalları yakalıyarak sokağa fırlattı.

Bazı askerler korkup kaçtılar, bazıları, torbalarını, çantalarını doldurmakta devam ettiler. Ferapontof, Alpatiç'i görerek ona döndü:

— Rusya mahvoldu! diye bağırdı. Alpatiç! Mahvoldu! Kendim yakarım, mahvoldu...

Ferapontof, dışarı fırladı.

Ardı arası kesilmeyen askerler, sokağın her tarafını tutmuşlardı, Alpatiç geçemedi, beklemek zorunda kaldı. Ferapontof'un karısı da çocuklariyle bir talikaya oturmuş hareket edebilmek için fırsat bekliyordu.

Artık büsbütün gece olmuştu. Gökte yıldızlar vardı, dumanla örtülü yeni ay arasıra parlıyordu. Askerlerle ve başka arabalarla yan yana ilerliyen Alpatiç'le hancının karısının arabaları Dinyeperin inişinde durmak zorunda kaldılar. Arabaların durduğu dört yol ağzının biraz ötesindeki sokakta bir çok bazı dükkânlar yanıyordu. Yangın artık sona eriyordu. Alev kâh sönüyor, kâh siyah dumanların içinde kayboluyor, kâh birdenbire parlak bir ışıkla tutuşarak dört yol ağzında biriken insanların yüzlerini şaşılacak derecede parlak bir şekilde aydınlatıyordu. Yangının önünden siyah insan şekilleri gelip geçiyordu; kesilmiyen ateş çatırdıları arasından konuşmalar ve bağırmalar işitiliyordu. Yere inmiş olan Alpatiç, arabasına öyle çabuk yol verilemiyeceğini görünce yangını seyretmek için dönerek sokağa girdi. Askerler, durmadan yangının yanından ileri geri gidip geliyorlardı; Alpatiç iki askerle friz kaputlu bir adamın yanan kütükleri yangından çıkarıp sokaktan, yandaki avluya sürüklediklerini, başkalarının kucak kucak ot taşıdıklarını gördü.

Alpatiç, her tarafını alev sarmış bir ambarın karşısında duran büyük bir kalabalığa yaklaştı. Duvarlar ateş içindeydi, arka duvar yıkılmıştı, ince tahtadan çatı çökmek üzereydi, direkler alev almıştı. Belli ki halk çatının çökeceği anı bekliyordu. Alpatiç, de bunu bekliyordu.

Ansızın tanıdık bir ses duyuldu:

— Alpatiç!

Alpatiç, genç prensin sesini bir anda tanıyarak:

— Allahım, Ekselâns! diye cevap verdi.

Prens Andrey, pelerinli, yağız bir at üstünde kalabalığın ortasında duruyor, Alpatiç'e bakıyordu.

— Burada ne arıyorsun? diye sordu.

Alpatiç:

— Eks... Ekselâns, dedi ve hüngür hüngür ağlamağa başladı... Eks... Eks... mahvolduk mu yoksa? Baba,,,

Prens Andrey:

— Ne arıyorsun burada? diye tekrarladı.

Bu sırada alev şiddetle parladı, genç efendisinin sararmış,

bitkin yüzünü Alpatiç'e aydınlattı. Alpatiç, nasıl gönderildiğini, ve nasıl güç belâ yola çıkabildiğini anlattı.

— Nasıl, Ekselâns, mahvolduk mu yoksa? diye tekrar sordu.

Prens Andrey cevap vermiyerek cep defterini çıkardı, dizini kaldırıp kopardığı bir kâğıt üzerine kurşun kalemiyle yazmağa başladı. Kızkardeşine şunları yazdı:

"Smolensk teslim ediliyor. Bir hafta içinde Lisiye Gori düşman tarafından işgal edilecek. Hemen Moskova'ya hareket edin. Yola çıkar çıkmaz Usviyaj'a bir adam gönderip bana malûmat ver."

Kâğıdı yazıp Alpatiç'e vererek prensin, prensesin ve öğretmeniyle beraber oğlunun hareketiyle nasıl meşgul olunacağına, ona hemen nasıl ve nereye cevap verileceğine dair sözlü emirler verdi. Bu emirleri daha bitirmemişti ki, kurmay başkanı atlı olarak, maiyetiyle beraber dörtnala ona doğru ilerledi.

Kurmay başkanı bir Alman şivesiyle ve Prens Andrey'e yabancı gelmiyen bir sesle:

— Siz albay mısınız? diye bağırdı. Yanımızda evleri yakıyorlar da siz duruyorsunuz? Bu ne demek? Siz sorumlusunuz. (Bu bağıran, şimdi birinci ordu piyade kıtaları sol kanat kurmay başkan muavini olan Berg'di). Mevki gayet hoş ve komutanların gözü önünde, diyordu.

Prens Andrey ona baktı, cevap vermiyerek Alpatiç'e emir vermekte devam etti:

— Ayın onuna kadar cevap beklediğimi söyle, eğer ayın onunda hepsinin gittiğine dair haber alamazsam, herşeyi bırakıp kendim Lisiye Gori'ye gelmek zorunda kalacağım.

Berg, prens Andrey'i tanıyarak:

— Ben, prens, sadece emirleri yerine getirmek zorunda olduğum için böyle söylüyorum, dedi. Çünkü aldığım emirleri ben daima harfi harfine yerine getiririm... Beni affediniz, rica ederim, diye özür diledi.

Ateşin içinde bir çatırdı oldu. Ateş bir an içinde söndü; çatının altından siyah duman sütunları devrildi. Ama ateşte daha korkunç bir çatırdı oldu ve muazzam birşey çöktü.

Halk, içindeki yanmış zahireden çörek kokusu gelen ambarın çöküşüyle bir anda:

— Hurra! diye gürledi. Bir alev parladı, yangının etrafın-

daki insanların heyecanlı, neşeli ve yorgun yüzlerini aydınlattı.

Friz kaputlu adam, elini yukarı kaldırarak bağırdı:

— Çok güzel! Mükemmel iş! Çocuklar çok güzel!..

— Bu mal sahibinin kendisi, diye sesler duyuldu.

(Çeviren: Zeki BAŞTIMAR)

- Milli Eğitim Bakanlığı yayını -

ANNA KARENİNA

Anna Karenina, *Tolstoy'un on ünlü romanlarından biridir. Yazılmasına 1873 yılında başlanmış, 1876'da tamamlanmıştır. Tolstoy'un usta romancılığı, gerçekçiliği bu romanda da bütün gücüyle kendini belli eder.*

Olay, Stepan Oblonski'nin kızkardeşi Anna Karenina'nın yengesiyle kardeşini barıştırma amacıyla Moskova'ya gelmesiyle başlar. Burada, yakışıklı ve genç bir kont olan Vronski'yle tanışır. Bu adamın, Anna'nın yengesinin kızkardeşi olan Kitti ile sevistiği söylenmektedir. Eski bir ailenin çocuğu olan Konstantin Levin de Kitti'ye tutkundur. Anna'yla aynı zamanda Moskova'ya gelir. Kitti, Levin'in aşkını karşılıksız bırakır. Ama kont Vronski'den de hiçbir teklif gelmez, umutları yıkılır. Kont onunla evlenmek niyetinde değildir. Anna'yı görür görmez beğenmiştir, Anna, Petersburg'a, evine dönerken o da ardından gider. Çok geçmeden genel yerlerde bile bir arada görünmeye başlarlar. Bu mesele Anna'nın kocasını kötü kötü düşündürür. Durumunun sarsılmasından korkmaktadır. Meseleyi karısıyla görüşür. Vronski'nin evine gitmemesini, dikkatli davranmasını öğütler karısına. Karısını kıskanmıyorsa da böyle serbest davranmasını da istememektedir. Sonra karısının oğulları Seryoza'ya karşı da birtakım görevleri vardır. Anna, bu öğütleri tutacağını söyliyerek tartışmayı keser. Ama, Vronski bir araba kazasında yaralanınca, Anna'nın duygularını gizlemesi imkânsız olur. Ama düşüncesizce davranışı kocasını pek sinirlendirir. Vronski'yi düelloya davet edeceğini, karısından da boşanacağını söyler. Ama hiç birini yapmaz. Sadece, Anna'yı evinde dinsel inançları uğrunda alıkoyduğunu söyler. Anna ise gizli gizli Vronski'yle görüşmeye devam eder.

Levin, Kitti'den olumsuz bir cevap aldıktan sonra, köşküne dönüp işlerine dalmıştır. Çalıştırdığı köylerin durumunu iyice anlamakta, hayat anlayışlarını bilmektedir. Onlara daha iyi bir hayat yaşatmak amacıyla eski düzeni değiştirmeye ça-

lışır. Ama Kitti'nin evlenmediğini, hastalanıp Moskova'ya dönmiye hazırlandığını öğrenince, şansını bir kere daha denemek ister. Kızın kendisini gizlice sevdiğini, ayrılıklarının yalnız gururdan geldiğini bilmektedir. Moskova'nın yolunu tutar.

Bu arada Anna, kocasının sözlerini hiçe sayarak Vronskiyi eve çağırır, hamile olduğunu bildirir ona. O da boşanmasını söyler. Ama Anna'nın kocası, bu çocuğu kabul edeceğini, boşanmak niyetinde olmadığını bildirir. Ama karısı aynı davranışa devam edecek olursa, o da oğlunu kendisinden uzaklaştırmak kararındadır. Evlilik devam edip gider bu durumda. Bir gece Karenin, Anna'nın kocası, gezmeye gidecektir, Anna Vronski'yi çağırır hemen. Adam tam dışarı çıkacağı sırada Vronski'yle karşılaşır. Karısına kendisinden boşanacağını, oğlunun yüzünü ona bir daha göstermiyeceğini söyler. Ama boşanmayı da her gün biraz daha geriye atar. Anna'nın doğuracağı sıralarda bile kararsızlık içindedir. Önemli bir mevkiye erişmiştir, karısı yüzünden bu mevkiden olmak istememektedir. Anna, doğururken ağır şekilde hastalanır. Vronski acılar içinde kıvranır bu yüzden, kendi kendini öldürmek isterse de başaramaz. Karenin de karısının ölmek üzere olduğunu düşünerek, son isteklerini yerine getirmek ister. Anna, Vronski'yi gördükten sonra düzelir. Birkaç ay sonra da sevgilisi ve küçük kızıyla birlikte İtalya'ya gider. Bu arada Levin ile Kitti evlenmişlerdir. Anna Karenin ise İtalya'dan döndükten sonra, kont Vronski'nin köşkünde oturmaya başlamıştır. Evine dönmesi imkânsızdır artık. Karenin, karısından resmen ayrılmış değildir ama karısının ihanetine uğramış, namuslu, dürüst bir adam olduğunu, herkes kabul etmiştir. Anna, arada sırada gizlice şehre gelip oğlunu görür, ama kocasına görünmek korkusuyla çalınacak sırsır her seferinde de. Her dönüşünde kederi, pişmanlığı biraz daha artmaktadır. Vronski'ye her gün biraz daha kaprisli davranmakta, o da elden geldiği kadar kendisinden uzak durmaya çalışmaktadır. Anna Karenina, kızını da fazla sevmemektedir. Çok geçmeden, Vronski'nin başka bir kadınla ilgilendiğini sezer. Bir gün yalnız başına otururken canı sıkılır, sokağa çıkar. Farkında olmadan istasyona gelmiştir. Bir bilet alır. Karşıdan gürültüyle gelen treni görünce, Vronski'yle tanıştığı günü hatırlar. Kendini raylarının üstüne atar. Kendisini hayatta tutan biricik kuvvet olan Anna'nın ölümünden sonra, Vronski orduya girer. Ama negesi

sönmüş, ölümünü bekliyen, yaşlı, bitkin bir insan olmuştur.

Levin ile Kitti için hayat, durmamacasına çalışmaktır. Birbirlerini destekliyerek çalışır dururlar. Çözemediği birçok sorunlar bulunsa bile, Levin artık hayatı birçok yanlarıyle anlamış bir adamdır.

HALK İÇİN HİKÂYELER

Tolstoy, halk dilinde büyük zenginlikler buluyor, halk diliyle yazmıya çalışıyor, bir yandan da sanat yoluyla halkı kendi anlayışına göre eğitmenin yollarını arıyordu. 1885'te yazdığı Halk İçin Efsaneler ve Hikâyeler'*de her iki eğilimin birleştiğini görürüz. Aşağıdaki hikâye bu eserden alınmıştır.*

KÜÇÜK ŞEYTAN BİR ÇEYREK EKMEĞİN ACISINI NASIL ÇIKARDI?

Yoksul bir köylü, sabahleyin çorbasını içmeden çift sürmeye gitti. Yanına da biraz ekmek aldı. Sapanını çevirdi, torbasını indirdi, bir çalının altına koydu; onun yanına da ekmek parçasını bıraktı, üzerine de kaftanını örttü. Bir zaman sonra at yorulmuş, köylü de acıkmıştı. Sapanı toprağa dikine sapladı. Hayvanı çözdü, otlasın diye başıboş bıraktı. Kendisi de kaftanının yanına doğru, yemeğini yemeğe gitti. Ama kaftanını kaldırınca baktı ki, ekmek yerinde yok. Aradı, taradı. Kaftanını silkeledi. Ekmeği bulamadı. Şaştı, kaldı. "Tuhaf şey," diye düşündü. "Kimseyi görmedim, ama biri gelip ekmeği almış, gitmiş olacak." Bu işi yapan küçük bir şeytandı. Ekmeği aldıktan sonra bir çalının arkasına oturmuş, köylünün kızıp da kendi adını anarak nasıl küfredeceğini bekliyordu.

Köylü, düşünceye daldı.

Sonra: "Ne yapalım? dedi, açlıktan ölecek değilim ya. Alanın ihtiyacı vardı ki aldı. Afiyetle yesin!"

Köylü kuyunun başına gitti. Su içti. Dinlendi. Hayvanını tuttu. Sapana koştu, tekrar toprağı sürmeğe başladı.

Küçük şeytan köylüyü günaha sokamadığı için şaşırmıştı. Olanı biteni büyük şeytana anlatmağa gitti. Köylünün ekmeğini nasıl aşırdığını, adamın ise küfredeceği yerde, "Afiyetle yesin!" dediğini anlattı. Büyük şeytan kızdı: "Köylü, dedi, bu işte daha baskın çıktıysa kabahat sende. Demek ki işi beceremedin. Köylülerle onların peşi sıra giden köylü kadınlar

hep böyle davranmaya başlarlarsa bize ne iş kalır? Yoo... Bu işi böyle bırakamayız. Hadi yine git o köylüye de, bu ekmek parçasının acısını çıkar. Üç yıl içinde o köylüyü alt etmezsen seni okunmuş suya sokarım sonra."

Küçük şeytan korktu. Koşa koşa yeryüzüne indi. Suçunu nasıl bağışlatacağını düşünmeğe başladı. Düşündü, düşündü, sonunda şu çareyi buldu: İyi bir insan kılığına büründü, yoksul köylünün yanına işçi olarak girdi. Köylüye kurak geçen yazlarda buğdayı bataklıklara ekmeği öğretti. Köylü, işçisinin dediğini yaptı. Buğdayı bataklığa ekti. Öteki köylerde güneş herşeyi kavurduğu halde, yoksul köylünün buğdayı gür, boylu, başaklı oldu. Adam bir dahaki harmana kadar yedikten başka elinde bir hayli buğday kaldı. Ertesi yaz işçi, efendisine buğdayı dağlara ekmeği öğretti. O yıl yağmurlu bir yaz oldu. Öteki köylülerin buğdayları toprağa yattı, başak vermedi. Bizim köylünün dağı ise iyi buğday verdi; eline daha da çok buğday geçti. Öyle ki, bunları ne yapacağını bilemiyordu.

Köylünün işçisi, efendisine buğdayı yardırıp şarap yapmağı öğretti. Köylü de şarabını hazırladı. Hem kendisi içti, hem başkalarına içirdi. Şeytan, büyüğünün yanına vardı:

— Ekmek parçasının acısını çıkardım, dedi.

Büyüğü bu işi soruşturmak için köylünün olduğu yere gitti. Köylünün evine varınca gördü ki, adam şarap ikram etmek için birtakım zenginleri evine çağırmıştı. Şarabı bardaklar içinde, karısı getiriyordu. İkram sırasında kadın masaya çarptı, bir bardağın içindeki şarabı döktü. Köylü kızdı. Karısına küfretti:

— Kör şeytan, dedi, bu yere döktüğün bulaşık suyu değil, böyle değerli bir şeyi nasıl dökersin, beceriksiz kadın?

Küçük şeytan, büyüğünü dirseği ile dürttü:

— Gördün mü? Artık küfretmekten çekinmiyor.

Ev sahibi karısına küfretti. Sonra kendisi şarap sunmaya başladı. Ziyafete çağırılmış, yoksul bir köylü o sırada işinden dönüyordu. Onların evine uğradı. Herkesi selâmladı, oturdu, baktı ki şarap içiyorlar; yorgunluktan onun da canı şarap içmek istedi. Oturdukça oturdu, yutkundukça yutkundu. Ama ev sahibi bir türlü şarap vermiyordu. Yalnız kendi kendine:

— Hepinize insan nasıl şarap yetiştirir! diye mırıldanıyordu.

Bu da büyük şeytanın hoşuna gitmişti. Küçük şeytan ise: "Dur, bak daha neler olacak?" diye övünüyordu.

Zengin köylüler içtiler, ev sahibi de içti. Birbirleriyle sohbet etmeğe, birbirlerini övmeğe, tatlı tatlı sözler söylemeğe başladılar. Büyük şeytan dinledi, dinledi. Bundan hoşlanmıştı: "Böyle birbirlerini aldatmaya devam ederlerse topu birden elimize düşecek."

Küçük şeytan ise: "Daha dur hele, diye cevap verdi. Bak sonunda neler olacak; birer bardak daha içsinler de gör. Şimdi tilki gibi birbirlerine kulak sallıyor, birbirlerini aldatmak istiyorlar. Ama, bak biraz sonra, azgın kurtlara dönecekler."

Köylüler birer bardak daha içtiler. Sesleri daha kaba, daha yüksek perdeden çıkmaya başladı. Tatlı sözler yerine, birbirlerine küfretmeye, kızmaya başladılar. Bir kavga çıktı. Birbirlerinin burunlarını kanattılar. Ev sahibi de kavgaya karıştı. Onu da bir temiz dövdüler.

Büyük şeytan baktı, bu da hoşuna gitti: "İyi, iyi," dedi.

Küçük şeytan ise: "Dur bak daha neler olacak, diye cevap verdi. Üçüncüyü içsinler de görürsün. Şimdi onlar kurt gibi vahşi oldular, biraz sonra domuza benziyecekler."

Köylüler üçüncü bardağı da devirdiler. Büsbütün zıvanadan çıktılar. Homurdanıyor, bağırıyor, ne söylediklerini bilmiyor, birbirlerini dinlemiyorlardı. Sonra dışarı çıktılar. Birer birer, ikişer ikişer, üçer üçer sokaklara dağıldılar, yerlere yuvarlandılar. Ev sahibi misafirlerini uğurlamaya çıktı. Bunun üstüne bir su birikintisine düştü. Üstü başı çamurlandı. Düştüğü yerde kaldı, domuz gibi horlamaya başladı.

Bu hal büyük şeytanın daha da hoşuna gitti:

— E... İyi bir içki yapmışsın sen, dedi. Ekmek parçasının acısını iyice çıkardın. Yalnız, anlat bayalım bana, nasıl yaptın bu şarabı? Herhalde ilkönce içine tilki kanı katmışsındır. Köylü de içince tilki gibi kurnazlaştı. Sonra kurt kanı koydun. Onun için de kurt gibi vahşi oldular. En sonra da, herhalde, domuz kanı kattın. Bu yüzden de domuza benzediler.

— Hayır, diye cevap verdi küçük şeytan, hiç de öyle yapmadım. Benim tek yaptığım şu: Fazla buğday yetiştirttim. Bu hayvan kanları zaten insanlarda vardır. Ama ekmek yalnız

ihtiyaca yetecek kadar olursa meydana çıkmıyor. Bu köylü eskiden son kalan ekmek parçasını bile atmazdı. Ama ekmeği çoğalınca, şimdi nasıl eğleneyim diye düşünmeye başladı. Ben de ona eğlenmesini, şarap içmesini öğrettim. Köylü Allahın nimetinden kendi eğlencesi için şarap yapmaya başlayınca damarlarındaki tilki kanı, kurt kanı, domuz kanı kendini göstermeye başladı. Şimdiden sonra bir bardak şarap içti mi hep böyle hayvanlaşacaktır.

Büyük şeytan, küçük şeytanı övdü. Ekmek parçası için onu bağışladı, kendisine yaver tâyin etti.

(Çeviren: Oğuz PELTEK)

- Milli Eğitim Bakanlığı yayını -

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

Lev Tolstoy, 25 Mart 1886'da İvan İlyiç'in Ölümü' *nü tamamlamakla, en büyük eserlerinden birini daha yazmış oluyordu. Gerçekten de, bir büyük-hikâye olarak sınıflandırabileceğimiz bu küçük kitap, yazarın en güçlü, en etkili, en başarılı eserlerinden biridir. Tolstoy, bu hikâyede, hali vakti yerinde bir ailenin çocuğu olan, örnek bir öğrenci olarak öğrenimini tamamladıktan sonra kendisi de rahat bir hayat yaşıyan, bu arada bulunduğu çevrenin gereklerine hakkıyle uyan, pek büyük tutkulara kapılmadan yaşıyarak evlenen, çocuk sahibi olan, iyi yürekli bir yargıcın hayatını anlatır. Ama eserin asıl konusu, iki kelimeyle, "hayat" ve "ölüm" kelimeleriyle özetlenebilir. Gerçekten de, İvan İlyiç'in hayatı, ancak hastalanmasından sonra ayrıntılarıyla anlatılır. Hayatının önceki kısmı, uzunca bir girişten başka birşey değildir. İvan İlyiç'in istediği mevkiyle evlenmesinden, karısıyla daha iyi geçinmeye başlamasından sonra, böbreğinde, kürbsağında öldürücü bir hastalığın ilk belirtileri kendilerini göstermeye başlarlar. Hikâye, bu belirtilerle birlikte, korkunç bir güzelliğe, tüyleri diken diken eden bir canlılığa kavuşur. İvan İlyiç'in hayatla ölüm arasında çırpınması, can çekişmesi, dostlarının ve ailesinin bu hastalık ve ölüm karşısındaki durumları, tutumları tüyler ürpertici bir doğallıkla anlatılır.*

Aşağıya aldığımız iki bölüm, İvan İlyiç'in yatağa düşmezden önceki durumunu anlatır.

V

Bu suretle bir iki ay geçti. Yılbaşından evvel şehirlerine İvan İlyiç'in kaynı gelmiş ve onlarda kalmıştı.

İvan İlyiç mahkemedeydi. Praskovya Fiodorovna çarşıya çıkmıştı.

İvan İlyiç, çalışma odasına girdiği zaman, kaynı olan o

sıhhatli, kanlı canlı zatı bavulunu açarken buldu. Adam İvan İlyiç'in yürüyüşü üzerine başını kaldırdı ve bir saniye sessizce ona baktı. Bu bakış, İvan İlyiç'e her şeyi anlattı. Kaynı bir "ah" etmek için ağzını açtı, fakat kendini tuttu. Bu hareket her şeyi tasdik etti.

— Nasıl, değişmiş miyim?

— Evet, bir değişiklik var.

Bundan sonra İvan İlyiç konuşmalarının konusunu sıhhati üzerine getirmek istediyse de, kaynı susma tarafını tutuyordu.

Praskovya Fiodorovna geldi. Kaynı onun odasına geçti. İvan İlyiç, odasını anahtarla kilitledi ve aynaya bakmağa başladı. Önce önden, sonra yandan... Karısıyla birlikte çıkardığı resmi aldı, aynada gördüğü hayalle karşılaştırdı. Müthiş bir değişiklik vardı. Bundan sonra İvan İlyiç, kolunu dirseğine kadar sıvadı; baktı, kolunu indirdi. Sedire oturdu ve somurttu. Sonra:

— Hayır, hayır... istemez!.. dedi.

Oturduğu yerden fırladı, masaya yaklaştı; bir dâva dosyasını açtı, okumağa başladı, fakat okuyamadı. Kapıyı açtı ve büyük salona geçti. Küçük salonun kapısı kapalıydı. İvan İlyiç parmaklarının ucuna basarak kapıya yaklaştı ve dinlemeğe başladı.

Praskovya Fiodorovna:

— Hayır canım. Sen büyütüyorsun! diyordu.

— Nasıl büyütüyorum! Sen farkında değilsin. Adam ölmüş bitmiş. Gözlerine bak bir kere. Fersiz... Hastalığı nedir onun?

— Kimse bilmiyor. Nikolayev (başka doktor), birşey söyledi, ama ne söylediğini bilmem. Leşçetitzkiy (meşhur doktor) tam aksine bir şey söyledi...

İvan İlyiç kapıdan çekildi. Odasına gitti, yattı ve düşünmeğe başladı: "Böbreğim kaymış... böbreğim kaymış..." Doktorların ona böbreğinin nasıl kopup kaydığı hakkında neler anlattığını hatırladı. İvan İlyiç, muhayyilesini zorlıyarak bu böbreği tutup durdurmağa ve yerine yerleştirmeğe çalışıyordu. Hani yapılacak iş de çok bir şey değildi. "Hele Piotr İvanoviç'e gideyim bir!.." (Bu, doktorun arkadaşı olan dostuydu).

İvan İlyiç zile bastı. Arabayı hazırlamalarını emretti ve gitmeğe hazırlandı.

Karısı, yüzünde keder izleri başka zaman görülmiyen iyi bir ifade bulduğu halde ona sordu:

— Nereye Jan?

Bu alışılmamış iyilik ifadesi onu kızdırdı. Somurtarak karısına baktı.

— Piotr İvanoviç'e gideceğim. İşim var.

Doktorun arkadaşı olan dostuna gitti. Birlikte bu doktora gittiler. Evde buldular. İvan İlyiç onunla uzun boylu konuştu.

Doktorun fikrince, vücudünde olan şeylerin teşrih ve fiziyoloji bakımından teferruatını incelerken her şeyi anladı. Kör bağırsağında bir şey -ufacık bir şey- vardı. Fakat tedavi edilebilirdi. Bir uzvun enerjisini kuvvetlendirip diğerininkinin faaliyetini azaltarak imtisas temin edilir ve herşey düzelir...

İvan İlyiç yemeğe biraz gecikti. Yemek yedikten sonra neşeli neşeli konuştu. Fakat uzun zaman gidip çalışmadı. Nihayet, yazıhaneye geçti ve derhal masaya oturdu. Dâva dosyalarını okuyor, çalışıyordu. Bununla beraber, geri bırakılmış önemli ve hayatî bir işi olduğu; o işle bunları bitirdikten sonra uğraşacağı düşüncesi onu bırakamıyordu. Bu hayatî işlerini bitirdikten sonra, asıl işin körbağırsağını düşünmek olduğunu hatırladı. Ama bu düşünceye dalmadı. Salona, çay içmeğe gitti. Misafirleri vardı. Konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızları için arzuladıkları talip, sorgu yargıcı da oradaydı.

İvan İlyiç, Praskovya Fiodorovna'nın söylediğine göre, akşamkinden daha şendi. Fakat geri bıraktığı körbağırsağına ait önemli düşüncelerini bir an bile unutmuyordu. Saat on birde, misafirlerinden izin alarak odasına gitti. Hastalandığından beri, çalışma odasının bitişiğindeki küçük bir odada yatıyordu.

Odasına gitti, soyundu ve Zola'nın romanını aldı. Okumuyor, düşünüyordu. Körbağırsağını, muhayyilesinde, kendi istediği gibi düzeltiyordu. İmtisas işi oluyor ,dışarı çıkıyor, intizamlı faaliyet yeniden başlıyordu. Kendine: "Orası öyle, ama tabiata yardım etmek gerek" dedi. İlâcını hatırladı; kalktı, içti. Sırtüstü yattı ve ilâcın faydalı tesirlerini, ağrıyı nasıl kestiğini dinlemeğe başladı. "İlâcımı muntazaman alıp hertürlü

zararlı tesirlerden kaçınmalıyım. Daha şimdiden nispeten iyileştiğini, epeyi iyileştiğini hissediyorum!"

İvan İlyç, eliyle böğrünü yokladı. Dokunurken acımıyordu. "Hiçbir şey duymuyorum. Gerçekten epey iyileştim."

Mumu söndürdü ve yan yattı... Körbarsağı düzeliyor, imtisas yolunda... Birdenbire mahut eski, derinden gelen ve sızlıyan, muannit, hafif ve ciddî ağrıyı hissetti. Ağzında da o eski, iğrenç tat... Yüreği bulandı, zihni karıştı. "Allahım! Yarabbi!.. dedi. Yine, yine başladı... Bitmiyecek bu; hiçbir zaman bitmiyecek!"

Birdenbire, meseleyi başka bir yönden gördü. "İş, ne körbağırsakta, ne de böbrekte, hayat ve ölümde. Öyle ya. Bir hayat vardı; şimdi de gidiyor; gidiyor ve bunu tutmak elimde değil... Evet. Ne diye kendimi aldatayım? Ölmekte olduğum benden başka herkesçe bilinmiyor mu? Hafta ve gün meselesi... Hattâ, belki de şimdi... Demin ortalık aydınlıktı; şimdi de karanlık. Buradayım. Şimdi de oraya gideceğim! Nereye?.." Birdenbire buz kesildi, nefesi durdu. Yalnız kalbinin vuruşlarını duyuyordu.

"Ben yok olacağım. O zaman acaba ne olacak?.. Hiçbir şey olmıyacak. Ya ben yok olunca, nerede olacağım? Yoksa ölüm... Hayır, istemem!" Yataktan fırladı. Mumu yakmak istedi. Titreyen elleriyle etrafını yokladı; mumu, şamdanla beraber yere düşürdü ve yine yastığın üstüne yıkıldı. Açık gözleriyle karanlığa bakarak: "Ne lüzum var? Hepsi bir, diyordu. Ölüm! Evet, ölüm... Oradakilerin hiç biri bilmiyor, bilmek istemiyor ve acımıyor. Oynuyorlar. (Uzaktan,, kapalı kapı üstünden, seslerin uğultusunu ve çalgı seslerini duyuyordu.) Onlara vız geliyor, ama kendileri de ölecekler. Eşekler!.. Ben, biraz evvel; onlar, biraz sonra... Fakat başlarına gelecek var. Halbuki orada sevinç içindeler. Hayvanlar!.." Hiddetten boğuluyordu. Dayanılmaz bir ıstırap içindeydi. "Herkesin, her zaman bu müthiş korkuya boyun eğmesi kabil mi?"

İvan İlyiç kalktı. "Doğru değil bu. Sakinleşmeliyim. Her şeyi aklımdan bir kere daha geçirmek gerek." Düşünmeğe başladı. "Evet... Hastalığın başlangıcı. Böğrümü vurdum. Ama halim hep buydu; bugün de, yarın da... Biraz sızladı, sonra fazlalaştı. Sonra doktorlar ortaya çıktı. Sonra neşesizlik, hüzün, yine doktorlar... Böylelikle, gitgide, uçuruma yaklaşıyorum. Kuvvetim azaldı. Daha sonra, daha sonra zayıfladım,

gözlerimin feri kaçtı. İşte ölüm geldi çattı; ben ise bağırsağımı düşünüyorum. Halbuki işte ölümün ta kendisi! Ölüm mü acaba?.." Yine onu korku sardı. Tıkandı. Eğilerek kibrit aramağa başladı. Dirseğini komodine hızla dayadı. Komodin, eğilmesine mâni oluyor, kolunu acıtıyordu. İvan İlyiç buna kızdı. Hırsla, daha ziyade üzerine abandı ve komodini düşürdü. Tıkanarak, perişan bir halde, ölümü bekliyerek sırtüstü yatağa yıkıldı.

O sırada misafirleri dağılmaktaydılar. Praskovya Fiodorovna onları uğurluyordu. Bir şeyin düştüğünü duydu ve odaya girdi.

— Ne oldun?

— Hiç. Komodini kazara düşürdüm de...

Karısı gidip bir mum getirdi. İvan İlyiç yatıyor ve bir fersah yol koşmuş bir insan gibi sık ve ağır nefes alarak sabitleşmiş gözleriyle kadına bakıyordu.

— Hi...iç. Dü...şür...düm.

— Ne var Jan?

"Ne diyeyim?.. Ne desem anlamıyacak ki!" diye düşündü.

Karısı gerçekten de anlamadı. Mumu yerden kaldırdı, yaktı ve acele çıktı. Bir bayan misafiri geçirecekti. Döndüğü vakit İvan İlyiç hâlâ sırtüstü ve tavana bakarak yatıyordu.

— Nasılsın? Yoksa fenalaştın mı?

— Evet.

Kadın başını salladı; yanına oturdu.

— Sana birşey söyliyeyim mi Jan? Bana kalırsa, Leşçetitzki'yi çağırmalıyız. Ne dersin?

Bunun mânası, meşhur doktoru çağırıp parayı esirgememekti. İvan İlyiç dudaklarında zehirli bir tebessümle:

— Hayır, dedi.

Karısı biraz daha oturdu. Sonra yanına geldi ve alnından öptü.

İvan İlyiç, kadın onu öperken, bütün varlığıyla ondan nefret ediyor ve onu itmemek için kendini zorluyordu.

Allah rahatlık versin. İnşallah uyursun.

— Evet.

VI

İvan İlyiç, ölmekte olduğunu görüyor ve daimî bir üzün-

tü içinde bulunuyordu. Ölmekte olduğunu ruhunun derinliğinde seziyordu. Fakat buna alışmak şöyle dursun, âdeta anlamıyor, bir türlü anlıyamıyordu.

Kizeveter'in Mantık kitabındaki kıyas misali şöyle demekteydi:

Gaius insandır. İnsanlar fâni oldukları için, Gaius da fânidir.

İvan İlyiç bu misali bütün ömrünce yalnız Gaius'a tatbik etmeyi doğru buluyordu. Ama kendisine değil... Orada Gaius, bir insan, umumiyetle bir insan olduğu için, bu hüküm doğruydu. Fakat İvan İlyiç, Gaius olmadığı gibi, umumiyetle bir insan da değildi. O, öteden beri bambaşka ve herkesten apayrı bir varlıktı. O, vaktiyle annesi ve babasiyle, Mitya ve Volodya ile, oyuncaklarla, arabacıyla ve dadısiyle, sonra da Katenka ile geçen çocukluğunu, ilk gençlik çağlarını ve gençliğini, sevinçleriyle, kederleriyle ve heyecanlariyle anan Vanya idi.

Gaius, Vanya'nın o kadar sevdiği çizgili lâstik topunun kokusunu bilir miydi? Gaius, onun gibi, annesinin elini öper miydi? Annesinin ipek elbisesi Gaius için böyle hışırdar mıydı? Pravovideniye okulunda börekler için baş kaldıran Gaius muydu? Bu kadar aşk duyguları hisseden Gaius muydu? Gaius onun gibi mahkeme oturumlarını idare edebilir miydi?

Gaius gerçekten fânidir ve onun ölmesi doğruydu. Fakat ben, Vanya, İvan İlyiç, ben başkayım... Bütün duygularımla, düşüncelerimle ben başkayım. Zorla ölüme götürülmeme imkân yok. Çok feci bir şey olurdu bu!

İvan İlyiç böyle düşünüyordu: "Benim de, Gaius gibi, ölmem gerekseydi, ben de bunu önceden bilecektim. İçim bunu bana söyliyecekti. Fakat hiç de böyle birşey olmadı. Ben de, bütün arkadaşlarım da, hepimiz, bunun, Gaius'ta olduğu gibi olamıyacağını anlıyorduk. Halbuki şimdi böyle birşey... mümkün değil. Mümkün değil, ama oldu işte. Neden bu? Nasıl anlamalı bunu?"

İvan İlyiç bir türlü kavrıyamıyor ve bu düşünceyi yalan, yanlış ve marazi bir düşünce gibi, kendinden kovmağa, yerini başka, doğru ve salim düşüncelerle doldurmağa çalışıyordu. Fakat bu düşünce, hattâ düşünce gibi değil, gerçek gibi geliyor ve önüne dikiliyordu. O zaman, bu düşüncenin yerine,

sırayla, başka düşünceler çağırıyor, bunlarda bir dayanak noktası bulmağa umutlanıyordu. Ölüm fikrini ona karşı perdeliyen eski düşünce gidişine dönmek istiyordu. İşin tuhafı, önce ölümü perdeleyip ona idrak ettirmiyen, gizliyen ve yok eden bütün şeyler, artık bu tesiri yapmıyordu.

İvan İlyiç, son zamanda, ölümü ondan saklıyan eski duyguları canlandırmakla vaktini geçiriyordu. Bazan kendi kendine: "İşimle meşgul olayım. Evvelce onunla yaşıyordum." diyor ve bütün şüpheleri kendinden kovarak mahkemeye giriyordu. Orada arkadaşlariyle konuşmağa başlıyordu. Eskiden alıştığı gibi, dalgın ve düşünceli bir bakışla mahkeme kalabalığını süzerek, zayıflamış elleriyle meşe ağacı koltuğunun kenarlarına dayanarak oturuyordu. Her zamanki gibi, arkadaşlarına eğilerek, dâva dosyasını yanına çekerek, fısıldaşarak, sonra birdenbire gözlerini kaldırıp koltuğunda doğrularak, muayyen kelimeler söylüyor, dâvaya bakmağa başlıyordu.

Fakat oturumun tam ortasında, böğründeki ağrı, dâvanın gidişine önem vermeden *kendi* kemirici işine başlıyordu. İvan İlyiç kulak veriyor, buna ait düşünceyi kovmağa çalışıyordu. Lâkin ağrı, tahrib edici işine devam ediyordu. *Öbürü* (1) geliyor ve önünde dikiliyordu. İvan İlyiç'e bakıyordu; o da, birdenbire, taş kesiliyordu. Bakışları sönüyordu. Tekrar kendi kendine sormağa başlıyordu: "Acaba, gerçek yalnız o mudur?" O zaman arkadaşları ve maiyeti, onun gibi parlak ve ince bir yargıcın şaşırıp da hata ettiğini hayret ve teessürle görüyorlardı. İvan İlyiç silkiniyor, kendini toparlamağa çalışıyor ve duruşmayı böylece sonuna kadar getiriyordu. Sonra mahkeme işlerinin onu, kendinden gizlemek istediği şeye karşı eskisi gibi koruyamıyacağını, mahkeme işleriyle *ondan* kurtulamıyacağını kederle idrak ederek eve dönüyordu. En fenası, şuydu: *O*, İvan İlyiç'i, İvan İlyiç birşey yapsın diye değil, yalnız ona baksın, tam gözlerinin içine baksın ve hiç birşey yapmadan nihayetsiz azap çeksin diye kendine çekiyordu.

Bu halden kurtulmağa çalışan İvan İlyiç, başka bir teselli, başka paravanalar arıyordu. Başka paravanalar buluyor ve bunlar onu kısa bir zaman için sanki kurtarıyordu. Fakat

---

(1) Azraîl'e işaret.

derhal yine yok oluveriyorlardı. Hattâ, yıkılmaktan ziyade, örtemez oluyorlardı. Sanki öteki herşeyden geçebiliyordu. Ve hiçbir şey *onu* örtmeğe kaadir değildi.

Döşediği ve oturduğu salona son zamanlarda kaç defa girdiyse cilâlı masanın üzerinde bir şeyle çizilmiş bir çizgi gördü. Döşemesine hayatını feda ettiği bu salona her girişte sinirli bir gülüşle gülerdi. Çünkü hastalığının düşüp çarpmadan sonra başladığını biliyordu.

İvan İlyiç, masada gördüğü çizginin sebebini araştırıyor ve bunu, albümün üstündeki kenarı kalkmış broazdan bir süsün yaptığı sonucuna varıyordu.

Kendi eliyle ve seçerek yaptığı bu pahalı albümü alıyor; kızının ve arkadaşlarının dikkatsizliğine kızıyordu. Bir tarafı yırtılmış, resimleri ters konmuş... İvan İlyiç, itina ile, yine her şeyi intizama koyuyor, kenardaki süsü düzeltiyordu.

Sonra aklına bir fikir gelirdi: Bütün bu albüm takımlarını öbür köşeye, çiçeklerin yanına yerleştirmek... Uşağı çağırırdı. Kızı, yahut karısı yardıma gelirdi. Onlar razı olmuyorlardı, itiraz ediyorlardı. İvan İlyiç münakaşaya girişiyor, kızıyordu. Fakat bunun da iyi tarafı vardı. Çünkü ötekini unutuyor, görmüyordu.

Fakat bir eşyanın yerini değiştirirken karısı:

— Bırak canım, uşaklar yaparlar. Yine kendine fenalık ediyorsun, dedi.

O vakit *o*, birdenbire, paravananın arkasından gözüktü. İvan İlyiç onu gördü. O gözüktü. İvan İlyiç, kaybolacağını ümid ediyor, gene de, istemiyerek, böğründekini dinliyor. Orada aynı şey yerleşmiş duruyor, her zamanki gibi sızlıyor. İvan İlyiç artık unutmuyor. *Öteki* de açıktan açığa, çiçekler arasından, ona bakıyor. Bütün bunlara ne lüzum var?

"Benim bir perde yüzünden, savaş yapmış gibi hayatımı kaybettiğim gerçek mi? Mümkün mü bu? Ne kadar feci ve mânasız birşey! Mümkün değil, ama olmuştur bu."

Çalışma odasına gidiyor, yatıyor ve yine onunla başbaşa kalıyordu. Göz göze. Yapılacak birşey yoktu. Yalnız ona bakmak ve buz kesilmek...

(Çeviren: Nihal Yalaza TALUY)

- Milli Eğitim Bakanlığı yayını -

KARANLIKLARIN GÜCÜ

1886 yılı, Tolstoy'un en verimli yıllarından biridir. Karanlıkların Gücü *de aynı yıl içinde tamamlanmıştır. Beş perdelik bir dramdır bu eser, Tolstoy'un sahne için yazdığı eserlerin en iyisi sayılır. Oyunun sıkıntılı havası, kahramanları sürükleyen şiddetli tutkular, gerekli sahne gücünü fazlasiyle sağlar. Olay bir köyde geçer, köy havası keskin çizgilerle, büyük bir gerçekçilikle duyurulur. Piotr adındaki zengin bir adamın kölesi olan Nikita, efendisinin karısıyla aşk bağıntıları kurmuştur. Ama Nikita'nın babası, oğlu baştan çıkardığı kızla, Marina'yla evlensin istemektedir. Ama iğrenç bir düzenbazın, Nikita'nın anası Matriona'nın etkisi daha ağır basar. Nikita'nın Marina'yla evlenmesi sağlanamaz. Bu arada, sevgiliği kadın Anissa, kocası Piotr'u zehirliyerek öldürür. O zaman Nikita, hanımı Anissa'yla evlenir. Ama çok geçmeden başkalarını da baştan çıkarır, ilvey kızı Akulina ile de düşüp kalkmaya başlar. Akulina'dan bir çocuğu olur. Karısı ile annesinin iğrenç ısrarları karşısında tiksinti duyarsa da, en sonunda isteklerine boyun eğerek çocuğu yok eder. Bundan sonra Akulina'ya gelir sıra. Akulina, zengin Piotr'un meşru varisidir. Nikita, karısı ve annesi, Akulina'yı biriyle evlendirip uzaklaştırmak isterler. Ama Nikita'nın bilinci büsbütün susmuş değildir, zayıf bir yaratıktır ama herşeye rağmen tamamiyle bozulmamıştır daha. Üvey kızının düğün töreninde suçlarını herkese anlatarak kendi gönlüyle hapse gider.*

HAYAT ÜZERİNE

Hayat Üzerine, Tolstoy'un en dikkate değer eserlerinden biridir. 1887 yılında tamamlanıp yayınlanmıştır. Tarihinden de anlaşılacağı gibi, Tolstoy'un dünyaya bambaşka bir gözle baktığı, hayat, ölüm, insan ve din sorunları üzerinde kendine has sonuçlara vardığı bir çağın ürünüdür. Tolstoy, yeni hayat felsefesini, din felsefesini bu kitaba olduğu gibi geçirmiştir denilebilir. 1874 sonrası Tolstoy'un düşüncelerini öğrenmek isteyenlerin ilk başvuracakları eserlerinden biri de Hayat Üzerine'*dir. Eser için bir felsefe kitabı demek de, bir deneme kitabı demek de mümkündür.*

Aşağıda, bu kitaptan alınmış iki parçayı bulacaksınız.

ÖLÜM KORKUSU

Hayatın olgularını ele almanın iki yolu vardır yalnız tamamiyle mantığa uygun iki yolu. Biri, doğumdan ölüme kadar gözle görülür olgular şeklindeki hayat fikrine, öbürü ise hayat hakkındaki görünmez ve içten bilincimiz şeklindeki hayat fikrine dayanır. Bu görüşlerden biri doğru, öbürü yanlıştır, ama her ikisi de mantıklı yargılamalar için çıkış noktası olabilir, insanlar bu iki yoldan kendilerine uygun gelenini kabul edebilirler. Her ikisi de ölüm korkusuna yer vermez.

Bu görüşlerden birincisi, hayatı doğuştan ölüme kadar bedendeki gözle görülür olgular şeklinde göreni, dünya kadar eskidir. Birçoklarının düşündüğü gibi, çağımızın felsefesinin, maddeci bilimin hazırladığı yeni bir anlayış değildir; çağdaş bilim, çağdaş felsefe, bu anlayışı insan tabiatının temel gerekleriyle bağdaştırmanın ne kadar imkânsız olduğunu eskisinden daha kesin bir şekilde ortaya koyarak ortak kanıyı son sınırlarına kadar götürmekten başka birşey yapmadı. Ama bu, gelişme basamaklarının en altındaki insanlarda da bulunan, eski, ilkel bir anlayıştır. Çinlilerde de, Budistlerde de, Yahudi-

lerde de görülür. Eyyüb'ün kitabında ve "Tozsun, gene toz olacaksın," savında belirtilmiştir.

Şimdiki şekliyle şöyle tanımlanabilir bu anlayış: hayat, zaman ve mekân içinde meydana çıkan maddenin güçlerinin tesadüfe bağlı oyunudur. "Bilincimiz" diye adlandırdığımız şeye gelince, hiç de hayat değildir o, duyuların bir kuruntusudur yalnız, bizi hayatın bilinçte bulunduğuna inandıran bir kuruntu. Madde belirli şartlar içinde bulunduğu zaman, bu maddede yanan bir kıvılcımdır bilinç. Bu kıvılcım tutuşur, yanar, sonra azalır, en sonunda da tamamiyle söner. Bu kıvılcım, yani iki sonsuzluk arasında belirli bir zaman boyunda maddenin duyduğu bilinç, hiçten başka birşey değildir. Bilinç kendi kendini de, bütün sonsuz dünyayı da gördüğü halde, kendi kendini de, sonsuz dünyayı da yargılayabildiği halde, bu dünyadaki ihtimallerin bütün oyununu gördüğü halde, tesadüfe bağlı olmayan birşeye zıtlığı ile bu oyuna tesadüfe bağlı bir oyun dediği halde, kendisi de cansız maddenin bir ürününden, iz bırakmadan belirip kaybolan bir hayaletten, önemsiz bir belirtiden başka birşey değildir. Bütün bunlar alabildiğine değişen maddenin ürünüdür, hayat denilen şey de cansız maddenin belirli bir halinden başka birşey değildir.

Hayat anlayışlarından biri budur. - Bu anlayış, tamamiyle mantığa dayanan yargılamaların ürünüdür. Buna göre, insanın bilinci, maddenin herhangibir şekline eşlik eden bir geçici durumdan başka birşey değildir; bunun sonucu olarak da bilincimizde hayat diye adlandırdığımız şey, sadece bir hayalettir. Cansız olan, kendi başına vardır. Hayat dediğimiz şey, ölümün bir oyunudur. Bu hayat anlayışına göre, korkunç olması gereken ölüm değil, hayattır, çünkü anormaldir, akla uygun değildir. Budistler, çağdaş karamsarların, Schopenhauer'in, Hartmann'ın öğretilerinde gördüğümüz de budur.

Öbür hayat anlayışından da sözedelim. Hayat, kendimde duyduğumdan başka birşey değildir. Ben her zaman hayatımın bilincine varmış durumdayım, geçmiş ya da gelecek bir hayatın değil (ben hayatım üzerinde böyle fikir yürütüyorum), şimdiki hayatın, hiç bir yerde, hiç bir zaman başlayıp bitmiyen şimdiki hayatın bilincine varmışım. Zaman ve mekân fikri, hayatım üzerindeki bilincime bağlı değildir. Zamanda ve mekânda ortaya çıkar, ama bu sadece bir ortaya çıkıştır. Bilincine vardığım hayatı zamanın ve mekânın dışında düşünü-

rüm. Öyle ki bu görüş yukardakinin tam zıddıdır, bir hayalet olan hayatın bilinci değildir bu. Tam tersine, zaman ve mekân içinde sınırlı olan herşey hayaldir. Bununla birlikte, bu görüşe göre, bedensel varlığın zamanda ve mekânda kesilişinin hiç bir gerçekliği yoktur, hayatımı kesip bitirmek şöyle dursun, bulandırmak bile gelmez elimden. Öyleyse, bu anlayışa göre, ölüm yoktur.

İnsanlar bu iki anlayıştan birine ya da öbürüne hakkıyla bağlansalardı, birinci anlayışta olanlar için de ,ikinci anlayışta olanlar için de ölüm korkusu devam edemezdi.

İnsan sadece bir hayvan olarak da, düşünen varlık olarak da ölümden korkamaz.

(Bölüm: XXVII)

AŞK HAYATIN SONSUZLUĞUNU NASIL SAĞLAR?

İsa öleli çok oldu; etsel varlığı kısa sürdü, etsel kişiliği üzerinde de belirli hiç bir fikrimiz yok; ama mantık ve aşk hayatının gücü, dünya ile bağıntısı (bundan başka hiç bir sebep yoktur) bu bağıntıyı kabul edip buna hayatlarını uyduran milyonlarca insan üzerinde etkisini gösteriyor bugün. Etkiliyen nedir öyleyse? Eskiden İsa'nın etsel varlığına bağlı olup da şimdi aynı hayatın sürekliliğini ve yayılmasını sağlıyan şey nedir? İsa'nın hayatı değil, onun sonuçlarıdır diyoruz. Hiç bir anlamı olmıyan bu sözleri söylerken de, "Bu güç yaşıyan İsa'nın ta kendisidir," sözünden daha açık, daha kesin birşey söylediğimizi sanıyoruz. Gelişip meşe olmuş palamutun çevresini kazan karıncalar da olsa olsa böyle söylerler; palamut gelişmiş, meşe olmuştur, kökleriyle toprağı deler, dallar, yapraklar, yeni palamutlar saçar, ışığı, yağmuru emer, çevresinde yaşamakta olan herşeyi değiştirir. "Palamutun hayatı değil bu," diyecektir karıncalar, "palamutu sürükleyip de bir oyuğa soktuğumuz zaman kesilmiş olan hayatın sonuçlarıdır."

Kardeşim dün ya da bin yıl önce öldü. Ama zaman içindeki bedensel varlığının gücünün benim görebildiğim merkezi gözlerimden silindiği halde, etsel varlığı süresince etkiyen aynı hayat gücü, bana da, binlerce, milyonlarca insana da daha

güçlü olarak etkimeye devam ediyor. Ne demektir bu? Önümde yanan kuru otun parıltısını gördüm; ot söndü, ama parıltı daha da arttı; bu parıltının sebeplerini hiç mi hiç görmüyorum; yakan kim, bilmiyorum; ama bu otu tutuşturan ateşin şimdi uzak bir ormanı ya da görmediğim birşeyi yakıp tüketmekte olduğu sonucunu çıkarabilecek durumdayım.

Ama bu ışık öyle bir ışık ki, şimdi onu görmekle de kalmıyorum, bana yol gösteriyor, bana hayat veriyor. Odur beni yaşatan. Öyleyse onun varlığını nasıl yadsıyabilirim? Şimdiki durumda bu hayatın gücünün bana görünmiyen, başka bir merkezi olduğunu düşünebilirim. Ama varlığını yadsıyamam, çünkü onu duyuyorum, çünkü beni yaşatıyor. Nedir bu merkez, kendi kendinde olan bu hayat nedir, bilemem; kehanetten hoşlanıyorsam, yolumu şaşırmaktan da korkmuyorsam, onu bulmaya çalışabilirim. Ama hayatım üzerinde akla uygun bir anlayış edinmek istediğim zaman, açık ve şüphesiz olanla yetinirim, karanlık, keyfe göre değişen durumlar ekleyip de açık olanı, şüphe götürmez olanı bozmaya çalışmam. Beni yaşatan herşeyin benden önce yaşayıp çoktan ölmüş olan bütün insanların hayatından maydana geldiğini, hayvansı kişiliğini mantığın hükmüne vererek ve aşkının gücünü ortaya koyarak hayatını tamamlamış insanın, etsel varlığının sona ermesinden sonra da öteki insanlarda yaşamış ve yaşamakta olduğunu bilmek yeter bana; evet, saçma ve korkunç ölüm hurafesinin beni rahatsız etmesinin bir daha başlamamak üzere bitmesi için bunu bilmem yeter.

(Bölüm: XXXI)

KRÖYÇER SONAT

Tolstoy Kröyçer Sonat'ı 1890 yılında, yani aile hayatından bıktığı, karısıyla arasının son derece bozuk olduğu bir sırada yazdı. Tiksintisini olduğu gibi bu kitaba boşalttı. Bu bakımdan bu küçük kitap da hayatıyla yakından ilgilidir. İlk bakışta kıskançlık yüzünden karısını öldüren, zengin, bilgili, saygıdeğer bir insanın hikâyesi gibi görünür ama Kröyçer Sonat, Tolstoy'un evlilik ve cinsel hayat üzerindeki düşüncelerini bir araya getiren bir kitaptır herşeyden önce, burada hikâye ikinci derecede kalır, olaylar eserin ikinci yarısından sonra hızlanıp sürekliliğe kavuşurlar ancak. Tolstoy, kahramanı Pozdnışev'in ağzından evliliği yerden yere vurur, evliliğin hristiyanlıkta yeri olamıyacağını belirtir. Cinsel hayatı her şekli altında kılçılmsediği gibi kadın ile erkek arasındaki aşkı da hor görür, bayağı, sürekssiz, aldatıcı birşey olarak gösterir. Bu arada, her dakika toplumun bir başka iki yüzbilliliği üzerine parmak basar, musikinin zararları üzerinde kaygısını belirtir. Düşünceler önde geldiği halde, eser canlılığından hiç birşey yitirmez, bunu da bayatlamış gibi görünen bir yöntem, bir tren yolculuğu sırasında kahramanla yazar arasındaki konuşmaların hikâye şeklinde sokulup anlatılması sağlar. Düşüncelerin olaylara karışmış olarak, karmakarışık gibi görünen bir şekil altında sıralanmaları daha canlı, daha inandırıcı olmak gibi bir üstünlük kazandırır onlara.

Aşağıdaki parça eserin sonlarından alınmıştır, Pozdnışev'in karısını âşığıyla suçüstü yakalayıp öldürüşünü anlatır.

XXVI

. . . . . .

Evimin kapısında durduk. Saat on ikiyi geçmişti. Kapıda birkaç araba diziliydi; büyük salonumuzla misafir odasının pencerelerindeki ışıklara bakarak müşteri çıkmasını umuyor, bekliyorlardı. Gecenin bu saatinde pencerelerimizdeki ışıkla-

rın sebebini anlıyamamıştım. Hep o korkunç hâdiseyi beklemenin verdiği heyecanla merdivenleri çıkıp zili çaldım. Kapıyı iyi, çalışkan bir adam olan ama son derece aptal uşağımız Yegor açtı. Gözüm ilkin antrede, başka sokak elbiselerinin yanında bir erkek paltosuna ilişti. Şaşırmam gerektiği halde sukûnetimi bozmadım: böyle olmasını zaten bekliyordum. Yegor'a kimin geldiğini sordum. Truhaçevski adını duyunca, "Tamam..." diye mırıldandım. Başka misafir olup olmadığını sordum. "Kimse yok efendim," dedi. Cevap verirken duruşu, sesi ve sözleriyle beni sevindirdiğini zanneden, başka kimse bulunduğu hakkındaki şüphelerimi dağıtmak istiyen bir hali vardı; şimdiymiş gibi hatırımda... "Çocuklar nasıl?" diye sordum. "Çok şükür, hepsi iyiler. Çoktan yattılar."

Nefes alamıyor, çenelerimin birbirine vurmasını tutamıyordum. Eskiden bir felâket korkusiyle eve geldiğim zamanlar herşeyi yolunda bulmuştum. Halbuki bu sefer kuruntudur diye kendimi avutmak istediğim ihtimaller doğru çıkıyordu.

Ağlamaklı olmuştum. Fakat o anda şeytanın öğüdünü duydum: "Sen burada ağlamakla vakit geçire dur; onlar da rahatça kalkıp gitsinler... Ortada ne delil, ne isbat var. Ömrünün sonuna kadar şüphe, azap içinde kıvranır dursun." Duygulu halim birden yok oldu, yerine başka tuhaf bir his geldi. Belki inanmazsınız, ıstırabımın artık biteceğine, karımı cezalandıracağıma seviniyordum. Misafir odasına gitmeğe davranan Yegor'u durdurdum: "İstemez, gitme. Sana bir iş vereceğim. Şu makbuzu al, çabuk bir araba tutup istasyona git. Bagajda eşyalarım kaldı. Hadi." Uşak koridordan paltosunu almağa gitti. Ötekileri ürkütmesin diye odasına kadar peşinden gittim, giyinmesini bekledim. Yanda, misafir odasından konuşmalar, çatal bıçak sesleri duyuluyordu. Yemekte oldukları için zilimi duymamışlardı. Hep, "Kalkıp gitmeseler..." diye düşünüyordum. Yegor paltosunu giyip çıktı. Arkasından kapıyı kapadım. Yalnız kaldığımı, harekete geçme zamanı geldiğini düşününce ürktüm. Ne yapacağımı bilemiyordum. Artık herşeyin bittiği kafamda iyice yer etmişti. Karımın suçlu olduğuna en ufak şüphem kalmamıştı; onu hemen cezalandırıp münasebetlerimizi kesecektim. Önceleri tereddüdüm vardı, kendi kendime: "Belki doğru değildir, belki yanılıyorum," diyordum. Benden gizli, gece vakti başbaşa... Yahut daha fenası, suçsuz görünmek için bu derece cür'etle, küstahça suç işliyorlardı. Ama o-

lanlar o kadar açıktı ki, aldanmak imkânsızdı. Yalnız kaçışarak yeni bir yalan uydurmalarından, delil bırakmadan beni suçlarını yüzlerine vurmak imkânından mahrum bırakmalarından korkuyordum. Sadece bundan korkuyordum.

Onları bir an önce yakalamak için parmak uçlarıma basarak oturdukları büyük salona gittim. Misafir odasından gitmiyerek, mahsus koridordan ve çocukların yatak odalarından geçtim. Birinde oğullarım uyuyordu. İkinci odada dadı kıpırdanır gibi oldu. Neredeyse uyanacaktı. Olanı biteni öğrenince kadının neler düşüneceği aklıma geldi. Bu düşünceyle içimi öyle bir acı kapladı ki, gözyaşlarımı tutamadım. Çocukları uyandırmamak için sessizce koridora çıktım. Çalışma odama gidip kendimi kanapeye attım, hıçkırmağa başladım.

Ben, namuslu bir adam, namuslu bir ailenin oğlu, hayatı boyunca mesut bir yuva kurmağı hayal eden ben, erkek olduğum halde, tek bir defa ona ihanet etmemiştim. Netice neydi? Beş çocuk anası olduğu halde bir gıygıycı parçasının kırmızı dudaklarına dayanamamış, öpüşüyordu! İnsan mıydı bu? Kancıktı. Kancıkların en iğrenci... Hem de bunları hayatı kadar sever göründüğü çocuklarının odasının yanıbaşında yapıyordu. Bir yandan bana o mektubu yazıyor, öte yandan hayâsızca herifin boynuna atılıyordu!... Zaten ne biliyordum ben? Belki de bu ilk değildi. Belki öz evlâdım diye bağrıma bastığım çocuklarımı uşaklarımdan peydahlamıştı. Yarın gelmiş olsaydım beni ince beli, tembel zarif hareketleriyle, saçı gayet biçimli yapılmış olarak karşılıyacaktı. (Gözümün önüne nefret ettiğim o çekici yüzü geldi). Beni avutacaktı, kıskançlık canavarı da sonuna kadar içimde kalarak bana bir an bile rahat vermiyecekti. Acaba dadıyla Yegor ne düşünecekler? Ya zavallı Lizoçka?.. Çocuk zaten sezmeğe başlamıştı. Küstahlıklarına, yalanlarına ve pek iyi tanıdığım hayvanca şehvetlerine söyliyecek söz bulamıyordum.

Doğrulmak istedim, yapamadım. Kalbim öyle çarpıyordu ki, ayakta duramıyordum. Yüreğime inerek öleceğimi sandım. Bu kadın beni öldürüyordu. İstediği buydu zaten. Öldürmek onun için işten değildi. Ama bundan hayli kârlı çıkacağı için onu bu zevkten mahrum edecektim. İyi ama ben odamda otururken onlar orada gülüşe konuşa yemek yiyorlardı ve... Ah,

bir hafta önce ne diye onu odamdan atıp, öteberiyi kıracağım yerde boğazına sarılarak boğmamıştım! O zamanki halimi hatırladım. Bu öyle canlı bir hatıraydı ki, yalnız hatırlamakla kalmadım, herşeyi kırıp dökmek ihtiyacını yeniden duydum.

Hemen davranmak istediğimi hatırlıyorum. Kafamda çeşitli düşünceler birbirini kovalıyordu. Fakat harekete geçmem için neyin lüzumlu olduğunu bir türlü bulup çıkaramıyordum. Her halimle maddî bir tahrik veya bir tehlikenin tesiri altında hareket eden bir hayvanı andırıyordum. Bu halde insan belki yavaş fakat son derece dikkatle hep belirli bir gayeye ulaşmak için çalışır.

XXVII

İlkin kunduralarımı çıkardım. Çorapla kalınca kanapenin yanında durdum. Üzerinde tüfeklerle kamalar asılı olan duvara yaklaştım. Aralarından hiç kullanılmamış, çok keskin eğri bir Şam kaması aldım. Kınından çıkardım. Hiç unutmam, kın kanapenin arkasına düştü; kendi kendime: "Sonra almalı, yoksa kaybolur," diye düşündüm. Hâlâ üzerimde duran paltoyu çıkararak çoraplı ayaklarımla sessizce basarak oraya gittim. Yavaşça sokulup ansızın açtım.

Yüzlerindeki ifade şimdi bile gözümün önünden gitmiyor. O anda duyduğum acı sevinci de unutamıyorum. Yüzlerinde tam bir dehşet ifadesi vardı. Ben de bunu istiyordum. Beni gördükleri ilk anda yüzlerinde beliren ümitsiz korku ömrümün sonuna kadar aklımdan çıkmıyacak. Truhaçevski galiba masanın önünde oturuyordu. Geni görünce yahut girdiğimi duyunca ayağa fırladı, sırtını dolaba vererek öylece kaldı. Yüzünden açıkça dehşete varan bir korku okunuyordu. Karım da öyleydi, ama ondaki korkuya başka birşey karışmıştı. Yalnız korku olsaydı belki de bu olanlar başımıza gelmezdi. Fakat onda bir hoşnutsuzluk, aşk âleminin, tattıkları saadetin yarıda kalmasından duyduğu üzüntü vardı, veya hiç olmazsa o anda bana öyle göründü. Sanki saadetine herhangibir kimsenin dokunmamasından başka isteği yoktu. Her ikisinde de bu bir an kadar sürdü. Herifin yüzünde korkunun yerini hemen, "Yalan söyliyebilir miyiz? sorusu aldı. Mümkünse, hemen başlamalı. Aksi takdirde bir fenalık olacak, ama ne gibi?..." Soran ba-

kısmı karıma çevirdi. Onda keder ve üzüntünün yerinde, erkeğe, onun için duyduğu endişeyi belirten bir ifade geçmişti.

Kamayı arkamda tutarak bir an kapıda durdum. Bu sırada Truhaçevski gülümsedi, gülünç derecede kayıtsız bir sesle: "Beraberce biraz çaldık," diye başladı. Karım, onun sesine benzeterek, "A, hiç beklemiyordum!" dedi. Ne o, ne de öbürü lâfını bitirebildi. Bir hafta önceki kudurgun hiddet beni yeniden kaplamıştı. Yeniden saldırıp, kırıp dökmek ihtiyacıyle kavruluyordum. Kendimi bu arzuya bırakıverdim.

İkisinin de sözü yarım kaldı. Truhaçevski'yin korktuğu, sözlerini manasızlaştıraverecek şey başladı. Karım, göğsünün altından (orasını daha önce seçmiştim) vurmama engel olmasın diye, kamayı hâlâ saklıyarak üzerine atıldım. Ben atılırken Truhaçevski gördü, hiç ummadığım halde beni elimden yakalıyarak, "Ne yapıyorsunuz, kendinize gelin!" diye bağırdı.

Elimi kurtarıp sessizce onun üzerine atıldım. Bakışlarımız karşılaştı. Birdenbire dudaklarına kadar bembeyaz kesildi. Gözlerinde bambaşka bir parıltı peydah oldu. Bu sefer de hiç beklemediğim birşey oldu: Truhaçevski piyanonun altından kapıya doğru seyirtti. Arkasından koştum, fakat karım sol kolumu tutmuş çekiyordu. Kendimi kurtarmak istedim. O daha kuvvetli asılarak kolumu bırakmıyordu. Bu beklenmedik engel, vücudunun ağırlığı, tiksinti veren teması beni daha çok kızdırdı. Zıvanadan çıktığımı, korkunç halde olduğumu düşündükçe seviniyordum. Sağ elimi bütün gücümle sallıyarak dirseğimle yüzünün ortasına vurdum. Çığlık atarak kolumu bıraktı. Kemancının arkasından koşmak istedim. Fakat ayağımda çoraplarla karımın âşığının peşine düşmenin gülünç olacağını düşündüm; halbuki ben korkunç olmak istiyordum. Çılgınca hiddetim şuurumu körletmişti, etrafımdakiler üzerinde bıraktığım tesiri bir an bile gözden kaçırmıyordum. Bunun az çok hareketlerimi idare eden bir tesiri oluyordu. Karıma döndüm. Sedire yıkılmış, elini, vurduğum gözlerinin üstüne götürerek bana bakıyordu. Yüzünde hem korku, hem nefret vardı. Düşmanına, kapana kısılmış farenin kapanı almağa gelene baktığı gibi bakıyordu. O anda yüzünde, başka birini sevdiği için bana karşı uyanan nefreti, korkuyu açıkça görüyordum. Ama sesini çıkarmasaydı belki gene kendimi tutardım. Fakat birden konuşmağa, kamayı tutan elime sarılmağa başladı.

"Kendine gel... Ne yapıyorsun, ne oldun? Birşey yok; hiç, hiç birşey yok. Yemin ederim!"

Azıcık tereddüdüm olsa bile son sözlerinden ters mânayı, yani herşeyin olup bittiği mânasını çıkardım. Buna her an biraz daha kızışan hiddetime alabildiğine yol vermekle mukabele ettim. Öyle ya, hiddetin de kendine göre kanunu vardır. "Yalan söyleme kaltak!" diye haykırarak sol elimle bileğini kavradım; fakat o kendini çekti. O zaman kamayı bırakmadan sol elimle boğazına sarıldım, sırtüstü iterek boğmağa başladım. Boynu öyle sertti ki!... İki eliyle ellerime yapışarak boynunu kurtarmağa çalışıyordu. Ben de bunu bekliyormuşum gibi kamayı var kuvvetimle sol böğrüne, kaburgalarının altına saplayiverdim.

Hiddet buhranında insanın ne yaptığını farketmediği söylenir. Bu saçmadır. Ben pekâlâ herşeyi biliyordum; bir an bile kendimi kaybetmedim. İçimde hiddet kızıştıkça şuurum o nisbette berraklaşıyordu. O haldeyken yaptığımın farkında olmadığımı söylemem mümkün değildi. Yalnız ne yapacağımı baştan beri kesin olarak bildiğimi iddia edemem. Bununla beraber harekete geçtiğim anda, hattâ biraz önce, sanki "istesem durabilirdim" diye kendime bir pişmanlık sebebi yaratmak için yaptığım işin mânasını tam olarak kavramıştım. Kaburgalarının altına vurduğumu, kamanın içine gömüleceğini biliyordum. Bu işi hayatta ilk olarak yapacağımı, korkunç bir sonuç doğuracağını da biliyordum. Bu düşünce kafamdan şimşek hızıyle geçti, kamayı sapladım. Hareketimi tam bir açıklıkla hatırlıyorum. O anda korsasının ve başka birşeyin pek kısa süren mukavemetini hissettim. Sonra kama yumşak bir maddeye dalıverdi. Bıçağa sarıldı, elleri kesildi; ama bana engel olamadı. Hapiste manevî bir inkılâp geçirdikten sonra o anı uzun uzun düşündüm, hatırlıyabildiklerim üzerinde muhakeme yürüttüm. Bir an için şuurumda, "Bir kadını, karımı öldürdüm..." düşüncesi uyanmıştı. Bu idrakin ne derece korkunç olduğunu hatırlıyorum. Bunun için tahminime, hattâ hayal meyal hatırladığıma göre, yaptığımı sonuna kadar götürmeden düzeltmek isteğiyle kamayı sapladıktan sonra hemen çektim. Bir an durumun kurtarılmasına imkân olup olmıyacağını anlamak ister gibi hareketsiz kaldım. Birdenbire ayağa kalkarak, "Dadı, vurdu beni... vurdu!" diye bağırdı.

Kapıda gürültümüze koşan dadı göründü. Ben hâlâ olduğum yerde duruyor, yaptığıma inanamıyarak bekliyordum. Tam o sırada korsasının altından kan fışkırdı. O zaman artık tamir imkânı kalmadığını anladım ve hemen bunu kendim istediğim için düzeltilmesine zaten lüzum olmadığına, böyle yapmam gerektiğine karar verdim. Yere düşünciye kadar bekledim. Dadı, "Amaniiin!" diye çığlıkla ona doğru atılınca kamayı öteye fırlatarak odadan çıktım. Ne ona, ne dadıya bakmadan, "Telâşa lüzum yok, ne yaptığımı bilmeliyim," dedim. Dadı feryat ediyor, hizmetçi kızı çağırıyordu.

Koridordan geçerken kızı oraya yolladım, odama gittim. Kendi kendime, "Şimdi ne yapacağım?" diye sordum ve ne yapmam gerektiğini derhal anladım. Odama girince silâhların asılı durduğu duvardan tabancamı alıp muayene ettim. Doluydu, masanın üzerine bıraktım. Sonra kanapenin altından demin düşen kama kınını aldım, kanapeye geçtim. Hayli zaman öylece oturdum. Kafamda tek bir düşünce yoktu. İçerden bir takım gürültüler duyuluyordu. Sokaktan birisi gelmiş; sonra bir gelen daha olmuştu. Daha sonra Yegor istasyondan bıraktığım sepeti odama getirdi. Sanki şimdi buna ne lüzum vardı!..

(Çeviren: Nihal Yalaza TALUY)

Kröyçer Sonat, Varlık Yayınevi, ikinci baskı. -

SERJ BABA

Büyük hikâye türü, Tolstoy'un eserleri arasında önemli bir yer tutar. Serj Baba *da bu türde bir eserdir. 1890 - 1898 yılları arasında yazılmış, ama ancak 1911 yılında, yazarın ölümünden bir yıl sonra yayınlanmıştır. Tolstoy'un olgunluk çağının ürünlerindendir. Bu çağındaki felsefesinin özünü* Serj Baba*'da bütün canlılığıyla bulmak mümkündür. Parlak bir geleceğin eşiğinde bulunan genç bir prensin hikâyesidir bu kitap. Genç prens, çarigenin nedimelerinden bir genç kızla nişanlanmıştır, ama evlenmesine bir ay kala, nişanlısının çarla düşüp kalktığını anlar. Nişanı bozar, sonra da bir manastıra kapanır. Ama aslında son derece hırslı, şana, şöhrete düşkün bir insandır, manastır elbisesi içinde bile yenemez tutkularını. Çeşitli manastırlarda yaşadıktan sonra, yalnız yaşayan bir keşiş olur. Halk arasında bir ermiş olarak tanınmaya başlar, kendisini görmek için hücresine gidip gelenlerin sayısı gittikçe çoğalır. Derken, macera düşkünü, genç ve güzel bir kadın, yolunu şaşırdığını, üstelik de birdenbire hastalandığını öne sürerek geceyi keşişin kulübesinde geçirmenin yolunu bulur. Serj baba, o gece, tam şeytana uyacağı sırada, günahtan kurtulmanın yolunu elinin bir parmağını baltayla kesmekte bulur. Serj Baba günah işlemekten kurtulur ama kadın da derinden derine sarsılıp kaçar, o da bir manastıra kapanır. Keşişin bir ermiş olduğu şimdi bütün Rusya'da söylenmektedir, mucizeler yaptığını söyleyenler bile vardır. Ama o, etini hiç bir zaman yememiştir: sinir hastası bir genç kızı iyileştirmiye çalışırken, genç kız, hemen hemen bilinçsizce, onu günaha sokar. Serj Baba bunun üzerine hücresinden ayrılır, Tanrı'nın seslenişi olarak kabul ettiği bir rüyadan sonra, yaya olarak uzak bir şehrin yolunu tutar. Eskiden, çocukluğundan tanıdığı bir kadın yaşamaktadır bu şehirde, çocuklarını besliyebilmek, büyütebilmek için, dişiyle tırnağıyla çalışan bir kadın. "Ben Tanrı için yaşadığımı ileri sürerek insanlar için yaşıyorum, o ise insanlar için yaşadığını sanırken Tanrı için yaşıyor," diye düşünür Serj Baba. Bu dakikadan sonra, günahlarının cezasını çekmek için bütün Rusya'da dolaşıp durmaya karar verir. Sonunda, Sibirya'da, zengin bir köylünün toprağına yerleşir, onu efendi bilerek yanında yaşar.*

DİRİLİŞ

Diriliş, *Lev Tolstoy'un, üç büyük romanından biridir. 1899 yılında yayınlanmıştır. Yazarın 1874 yılından sonra vardığı kanıları desteklemek için yazılmış bir romandır ama konunun anlatılışındaki birlik ve kusursuzluk bakımından,* Harp ve Sulh'tan da, Anna Karenin'den de *üstün olduğu söylenebilir. okuyucunun ilgisi çeşitli kahramanlar üzerine çekilip, dağıtılmaz bu romanda, çok derinlere inen ruh çözümlemeleriyle incelenen başlıca iki kahramanın, Katiuşa ile Nekliudov'un üzerinde toplanır. Yazar, bu büyük romanda okura bir düşünceyi, bir inancı anlatmak, bir ahlâk dersi vermek istemiş, konuyu bu amacına araç olarak seçmiştir, ama düşünce, inanç, ders, olayın içinde erir, yaratıcı, sanat gücünü köstekliyecek yerde destekler.*

Romanın konusu birkaç satırla anlatılabilecek kadar basittir. Katiuşa bir hizmetçidir, genç, güzel, çekici bir kızdır. Güzelliği genç efendisi Nekliudov'u kendisine çeker. Nekliudov'un kendisine gösterdiği ilgi karşısında çabucak gevşeyiverir, kendisini onun kollarına bırakır. Ama efendisinin koynuna girmesinden az bir zaman sonra terkedilir. Üstelik de gebe kalmıştır. Çocuğu olur. Çocuğun ölmesi, annelik duygularında bir destek bulmasını da imkânsız kılar. Katiuşa kendini öldürmeyi düşünür, buna cesaret edemeyince, kötü, düşük bir hayata bırakır kendini. Ama bu bile yetmez günahını ödemesine. Epey bir zaman sonra haksız bir suçlandırmayla karşı karşıya kalır. Müşterilerinden birini zehirleyip öldürmek suçuyla mahkemeye getirilir. Jüri kendisini kürek cezasına mahkûm eder. Nekliudov da tesadüfen bu jürinin üyeleri arasındadır. Katiuşa'yı tanımış, kararı önlemiye çalışmış, ama çabaları boşa gitmiştir. Ruhunda derin, önlenmez bir pişmanlık uyanır, günahını ödemedikçe kurtulamıyacaktır bu pişmanlıktan. Bir zamanlar güzelliğine, çocuksu tatlılığına kapılarak baştan çıkardığı genç kız şimdi kirli bir çukura düşmüştür, berbat bir halk içindedir, onun bu durumunun biricik sebebi, biricik sorumlusu da kendisidir. Kararını verir, işlediği hatayı düzeltecektir, mahkûm kadının ardından Sibirya'ya gider. Onunla evlenmek niyetindedir. Ama Katiuşa buna yanaşmaz, bir başkasına, sevgisi günahını ödemek arzusundan doğmayan bir adama bağlanır,

CANLI CESET

Canlı Ceset, *1900 yılında yazılmıştır. Lev Tolstoy'un altı perdelik bir dramıdır. Dramın konusu söyledir: Fedya Potassov karısı Liza'yı bırakmıştır. Bu durum karşısında, Fedya'nın dostu olan, ama uzun yıllardan beri Liza'yı gizli bir aşkla seven Karenin, onunla evlenmek ister. Ama amacının gerçekleşmesi için, ayrı yaşamakla yetinen eşlerin boşanmaları şarttır. Ama Fedya, karısını serbestliğe kavuşturabilmek için kendi kendini uydurma kusurlarla suçlandırarak yalan söyliyebilecek cinsten bir adam değildir. Yalan söylemeyi göze alamadığı için, kendini öldürmüş gibi yapar. Karenin ile Liza evlenirler. Her ikisi için de mutlu bir hayat başlar. Fedya'ya da yaptığı fedakârlıktan dolayı derin bir minnet duymaktadırlar. Ama şantajcının biri Fedya'yı ele verir. Fedya da, yeni eşler de mahkemeye çağırılır. Dâva sanıkların lehinde yürümektedir; yakayı sıyırabilmek için, Fedya'nın avukata azıcık yardım etmesi yetecektir. Ama Fedya, böyle yapacak yerde, birdenbire ayaklanıverir. Yapmacıklığı bırakmak, karısı ile dostunun işini de boznak istemektedir şimdi: tabancasını çıkarmasıyla kendini öldürmesi bir olur.*

Canlı Ceset'in kusursuz bir tiyatro eseri olduğunu söylemek güçtür. Potassov'un kişiliğinin bütün drama etkisi altında tutması gerekirdi. Zayıf yaratılışlı, cömert, dürüst bir kişidir, herkes, hattâ kurbanları bile, bütün oyun boyunca onun güçlü kişiliğinin etkisi altındadırlar, herşeyleri ona bağlıdır, ama bu güçlü kişilik pek ender olarak söz konusu edilir. Fedya'nın içinde geçen çarpışma, hiç bir zaman şöyle güçlü, etkili bir diyalogla ortaya çıkarılıp belirtilmez. Fedya'nın ilgi çekici, sürükleyici kişiliği sadece çiziktirilmiştir, taslak halinde kalmıştır. Buna karşılık Liza daha belirli bir gerçeklikle çizilmiştir. Olay, basit, süsten uzak bir dille canlandırılmıştır, geçici mutluluk düşünceleriyle yetinen burjuva çevresini oldukça iyi yansıtır.

HACI MURAT

Tolstoy, Hacı Murat'*a 1896 yılında başlamıştı. Ama o yıllarda din ve toplum sorunlarıyla fazla ilgilendiğinden olacak, romana uzun bir zaman ara verdi, ancak 1904 yılında bitirdi. Bitirdikten sonra da yayınlamadı.* Hacı Murat, *Tolstoy'un ölümünden sonra yayınlanan eserlerindendir. Ama yazarın başlıca özellikleri bu eserinde de görülür. Romanın dağınık bir örgüsü vardır. Temel olayla pek uzaktan bir ilgisi bulunan kişiler, olaylar bile canlılıkla anlatılır. En canlı, en heyecanlı olayların anlatılışında bile bir sohbet havası vardır. Bu sohbet insanı hiç mi hiç sıkmaz.*

Eserin kahramanı Hacı Murat, müslüman bir Tatardır. Ruslarla savaşıp duran Tatar Şeyhi Şâmil'in sağ koludur. Kahramanlığı, mertliği Tatarlar arasında da, Ruslar arasında da çok iyi bilinir. Eskiden beri sevmediği Şeyh Şâmil'le arası açılınca, birkaç sadık adamını yanına alıp Ruslara sığınır, onlarla birlik olup Şâmil'i yenmek ister. Başvurduğu ilk Rus komutanı Vorontzov onu iyi karşılar ama bu durum devam etmez. Başka şehirlere, başka komutanlara götürülür. Sıkıntı içinde kıvranmaktadır. Eski düşmanlarından hoşlanmamaktadır. Onlar da kendisinden şüphe ederler. Birçokları Hacı Murat'ın Ruslara katılmasını, Şâmil'in bir oyunu olarak görmek ister. Ama Hacı Murat, Şâmil'le karşı karşıya gelip kozunu paylaşabileceği günü sabırsızlıkla beklemektedir. Gene de şimdilik hiç birşey yapamıyacağını söyler. Çünkü anası, karısı, beş çocuğu Şâmil'in elindedir, hayatları her zaman tehlikededir. Hacı Murat herşeyden önce onların da beri yana getirilmelerini ister. Ruslar bu iş üzerinde fazla durmazlar, Hacı Murat'ın özel çabaları da boşa gider. Güvendiği kimseler, ailesini Şâmil'den kurtarmanın imkânsız olduğunu söylerler. Bu arada Şâmil de ona haberler yollıyarak geri dönmezse en sevgili oğlunun gözlerini oydurtacağını bildirir. Hacı Murat artık yerin-

de durdurmamaktadır. Rusların arasından kaçarak şansını kendi başına denemeye kalkar. Bir gezinti yapmak bahanesiyle adamlariyle birlikte atına atlar. Yanlarındaki muhafızları haklamaları hiç de güç olmaz ama ötede büyük kuvvetlerle, yüzlerce atlıyla sarılırlar. Hacı Murat son soluğuna kadar savaştıktan sonra canverir. Ruslar başını kesip bir torbaya koyar, büyük bir kahramanlık yapmışcasına şurda burda gösterirler.

Aşağıdaki parça, eserin son sayfalarıdır. Hacı Murat'ın son çarpışması ve ölümünü anlatır.

Sarıldığını anlıyan Hacı Murat fidanlar arasında vaktile kazılmış bir hendek gördü. İçine girip eldeki kurşunları ile gücü yetene kadar savunmağa karar verdi. Adamlarına kararını söyledi, hendeğe tahkimat yapmalarını emretti. Müritleri hemen dalları kesmeğe, kamalariyle toprağı kazarak yığmağa başladılar. Hacı Murat da çalışıyordu onlarla.

Tanyeri ağarırken birlik komutanı fidanlığın yakınına gelerek:

— Hey, teslim ol Hacı Murat! diye bağırdı. Biz kalabalığız, siz azsınız. Teslim ol!

Karabinanın şakırtısı duyuldu, hendekten duman yükseldi, kurşun bir milisin atının bacağına saplandı. Hayvan sallandı, çöktü. Ardından fidanlığı çevreleyen milislerin tüfek sesleri duyuldu. Kurşunlar vızıldayarak, vınlıyarak ağaçlardan yaprakları, dalları indiriyor, toprak yığıntıya giriyordu, siper etmiş dağlılara dokunan yoktu henüz... Yalnız öbür hayvanlardan ayrı düşmüş Hamzalonun atı kurşun yemişti. Başından yaralanan hayvan düşmedi, kösteğini koparark, yeşilliği hışırdata hışırdata, taze otları al kana bulayarak öbür atların yanına koştu.

Hacı Muratla arkadaşları ancak yakınlarına gelene ateş ediyor, hemen hemen hiç de boş geçirmiyorlardı. Milislerden üç kişi yaralanmıştı; saldırmak şöyle dursun, adım adım gerilemeğe başladılar, tek tük, o da gelişigüzel, ateş ediyorlardı.

Böylece bir saatten fazla geçti. Güneş yarım ağaç boyu çıktı. Hacı Murat, atlara binerek ırmağa ulaşmağı düşünüyordu. Birdenbire yeni gelen bir kalabalığın gürültüsü duyuldu.

Gelenler Mehtulinli Hacı ağa ve adamlarıydı. İki yüz kişiydiler. Hacı ağa eskiden dağlarda otururlarken Hacı Muradın canciğer arkadaşıydı, sonraları Ruslara geçmişti. Yanında Hacı Muradın düşmanının oğlu Ahmet Han da vardı. Karganov gibi Hacı Ağa da Hacı Murada teslim olması için bağırmakla başladı. Buna silâhla karşılık aldı.

— Kılıçlara davranın çocuklar! diye haykırdı Hacı Ağa, kılıcını çekti, fidanlığa dalan kalabalığın bağırıp çağırmaları duyuldu.

Milisler fidanlığa dalınca toprak siperden birbiri peşi sıra birkaç kurşun atıldı. Saldıranlardan üç kişi düştü, öbürleri ağaçlığın kenarında durdular, ateş etmeğe başladılar. Ateş ederken de bir ağaçtan öbürüne koşarak sığınağa yaklaşıyorlardı. Kimi kazasız ilerliyebiliyor, kimi kurşunu yiyordu. Hacı Murat gibi Hamzalo da hedefini hiç şaşırmıyordu. Her rastlatışında da sevinç naraları atıyordu. Kurban, hendeğin kenarında oturarak bir yandan kamet okuyor, bir yandan telâşsızca ateş ediyor, ama pek az isabet ettiriyordu. Eldar, düşmana hançerle saldırmak için sabırsızlıktan ‘ir tir titriyordu. Sık sık, rastgele ateş ediyor, ikide bir Hacı Murada bakıyor, siperden dışarı uzanıyordu. Kolları sıvalı kıllı Hanefi orada da hizmetteydi. Uzatılan tüfekleri dolduruyordu. Han Mahoma öbürleri gibi hendekte kalmıyordu, ikide bir dışarı fırlayıp atlara koşuyor, onları daha tehlikesiz yerlere sürüyor, durmadan haykırarak desteksiz ateş ediyordu. İlk yaralanan da o oldu. Kurşun boynuna girmişti, Han Mahoma geriledi, kan tükürüp küfrederek yere oturdu. Sonra Hacı Murat yaralandı: omuzundan yedi kurşunu... Beşmetinin astarından bir tutam pamuk koparıp yaraya bastırdı, ateşe devam etti.

Eldar üçüncü defa:

— Kılıca davranalım! dedi.

Düşmana saldırmak için siperden uzandığı anda kurşun buldu onu. Eldar sallandı, Hacı Muradın ayağına devrildi. Hacı Murat müridine baktı. Koyun gözlerine benziyen iri güzel gözleri sabit, ciddî bir bakışla efendisinin üstündeydi. Çocuklarınki gibi kabarık üst dudağı ağzı açılmadan kıpırdıyordu. Hacı Murat ayağını yaralının altından çekti, ateş etmeğe devam etti. Hanefi vurulan Eldarın üzerine eğilerek çerkezkasının ceplerinden kullanılmamış fişekleri alıyordu. Kurban, bir yandan

ilâhî okumağa devam ederek, bir yandan da tüfeğini ağır ağır doldurup nişan alıyordu.

Düşman nâralarla, çığlıklarla bir ağaçtan öbürüne koşuşarak gittikçe yaklaşıyordu. İkinci kurşun Hacı Muradın sol böğrüne rastladı. Hendeğin içine uzandı, beşmetinden koparduğu pamukla yarayı tıkadı. Bu çaresiz bir yaraydı, öleceğini anlamıştı. Bazı hatıralar ve hayaller içinde canlanarak olağanüstü bir çabuklukla birbirini kovalıyordu. Kâh pehlivan yapılı Abunursal Hanı, kesik, sarkan yanağını eliyle tutarak hançeriyle düşmana atılışını görüyordu; kâh cılız, kansız, kurnaz beyaz yüzlü Vorontzov gözünün önüne geliyor, yumuşak sesini işitir gibi oluyordu. Oğlu Yusuf'la karısı Safiyat, solgun yüzlü, kızıl sakallı, gözlerini kırparak bakan baş düşmanı Şâmil bir bir gözünün önüne geliyordu.

Hayalinden geçen bütün bu hatıralar onda hiç bir duygu uyandırmıyordu. Ne acıma, ne hiddet, ne de herhangi bir arzu... Hepsi, başlıyacak, hattâ başlamış olanlara göre öyle küçük, öyle önemsizdi ki!... Gene de güçlü bedeni yıkılmamıştı daha. Son gücüyle siperde doğruldu, ona koşa koşa yaklaşan adama ateş etti. Adam yıkıldı. Hacı Murat hendekten hançer elinde, ağır ağır topallıyarak düşmana doğru yürüdü. Birkaç silâh sesi duyuldu; sendeledi, düştü. Birkaç milis zafer çığlıklariyle yere düşen gövdeye çullandılar. Ölü sandıkları vücut birdenbire kımıldadı. İlkin, kanlar içinde, papaksız, traşlı kafası dikleşti, ardından gövde doğruldu, ayaklandı. O derece korkunçtu ki, ona koşanlar durakladılar. O anda Hacı Murat sendeledi, tutunduğu agaçtan koptu, biçilmiş devedikeni gibi yüzükoyun, boylu boyunca serildi, bir daha da kıpırdamadı.

Hareketsizdi ama herşeyi duyuyordu. Ona ilk atılan Hacı Ağa koca kamasını başına indirince, birisi çekiçle vurmuş gibi geldi. Kimin, neden yaptığını anlıyamadı. Vücudüyle olan son bağıntısı buydu. Artık hiç birşey duymuyordu, düşmanların çiğneyip doğradıklarının onunla ilgisi yoktu. Hacı Ağa, gövdenin sırtına basarak iki kamada başı ayırdı, mestlerini kana bulaştırmamak için usulcacık ayağıyla öteye itti.

Boyun atar damarlarından al, başın içinden siyah kan fışkırarak yeşilliği boyadı.

Karganov, Hacı Ağa, Ahmet Han ve bütün milisler vurulan avın çevresindeki avcılar gibi, Hacı Muratla adamlarının ölüsünü sarmış, Hanefi ile Kurbanı ve Hamzaloyu bağlamışlar-

dı. Fidanlıkta ortalığı kaplayan barut dumanı içinde neşeyle konuşuyor, zaferi kutluyorlardı.

Silâh seslerinden bir ara susan bülbüller yeniden şakımağa başladı; biri pek yakındaydı, ardından, fidanlığın öbür ucundakiler de ona katıldı.

Sürülmüş tarlanın ortasındaki çiğnenmiş devedikeni bana bu ölümü hatırlattı işte...

(Çeviren: Nihal Yalaza TALUY)

Hacı Murat, Varlık Yayınevi -

SON

İÇİNDEKİLER:

Hayatı ve Sanatı

Hayatı 3
Düşünceleri 13
Sanatı ve eserleri 22

Tolstoy'un eserlerinin kronolojik listesi 29

Eserleri

Hâtıralarım 33
İlk Gençlik 38
Hayallerim 41
Bir Kar Fırtınası 44
İki Süvari 45
Bir Beyzadenin Sabahı 46
Evlilik Mutluluğu 47
Kafkasya Hikâyeleri 48
Harp ve Sulh 49
Anna Karenina 59
Halk İçin Hikâyeler 62
İvan İlyiç'in Ölümü 66
Karanlıkların Gücü 74
Hayat Üzerine 75
Kröyçer Sonat 79
Serj Baba 86
Diriliş 87
Canlı Ceset 88
Hacı Murat 89

Dünyanın en büyük yazarlarından biri de hiç şüphesiz Lev Tolstoy'dur. Asîl bir ailenin çocuğu olduğu halde, kendini halk sevgisine ve hizmetine vakfeden, tek başına Çarın istibdadına karşı koyan ve kilisenin yobazlığını hicvettiği için aforoza uğrayan, insanlık ve barışı felsefesinin temeli yapan bu büyük adam, Harb ve Sulh, Anna Karenina gibi dünya edebiyatında eşi olmıyan romanların da büyük sanatçısıdır.

Bu kitapta Tolstoy'un çok özelliği olan kişiliği kadar sanatı üzerine de etraflı bir inceleme ışığında başlıca eserlerinin özetlerini ve seçilmiş sayfalarını okuyacaksınız.

Lira